

KNJIŽEVNOST

MESEČNIK ZA UMETNOST IN ZNANOST

L. III.

ŠT. 8. - 9.

JUS KOZAK:

Fragment iz eseja »Svetovni nazor«.

IVAN POTRČ:

Kočarji (Odlomek iz daljše povesti).

LUITPOLD-KLOPČIČ:

Kizagotami (Pesem).

DRAGO STRASEK:

Belgija.

JESENJIN-BRNCIČ:

Materino pismo (Pesem).

J. B.:

Reportaža iz zdravilišča.

JANEZ POZAR:

Sonet neumnosti.

IVO BRNCIČ:

Fragment o umetnosti.

IVAN LONČAR:

Skupnost delavstva in skupnost delovnega ljudstva.

ERNST TOLLER:

Mrtev človek.

FRANC KRANJC:

Minimalne mezde.

V. ŠKVARKIN:

Tu je dete (Sovjetska komedija v treh dejanjih) (II.).

A. LOČNIK:

Ali je gospod Ušeničnik pristaš Ptolomejevega sistema?

19

AVGUST - SEPTEMBER

35

UREDNIK BRATKO KREFT

Vestnik „Enakosti“ iz Jesenic

Moškričevo socialno igró »Dani sel« je ponovil naš oder 19. maja. Igra je bila prav tako toplo sprejeta ko prvič. Ponovitev ni zaostajala za premijero. Igranje množice je bilo deloma skoro boljše. Za igró želimo, da jo uprizore tudi drugi delavski odri!

Cez poletje ima naša igravska družina po dva sestanka na teden. Ti sestanki so prav dobro obiskani, zlasti je treba poudariti, da so naše številne sodruziče v tem oziru zelo vestne in agilne. Sdrugom naj bodo kar za vzgled! Na sestankih se obravnavajo razni gledališki problemi, priprave za bodočo sezono, vaje v izgovarjavi, mimiki itd. Sploh dramski odsek precej skrbi za izobrazbo svojega članstva. In to je tudi prav! Kajti samo vsesplošno pripravljene moči morejo uspevati na odrskih deskah, kjer je treba poleg talenta tudi znanja.

Prosvetni večer s pestrim sporedom priredimo prav v kratkem. Sodelovala bosta dramski in pevski odsek z raznimi točkami.

Za bodočo gledališko sezono 1935/36 pripravljamo več dobrih iger. Do sedaj so na vidiku za uprizoritev sledeče: Kreftovi »Celjski grofje«, ki so doživeli velike uspehe v Ljubljani, Mariboru, Celju, Kranju in drugod po Sloveniji. Letos jih uprizore tudi v Zagrebu, igrali so jih pa tudi že v Pragi in Skoplju, povsod z uspehom. Dalje pripravimo Čufarjevo »Ljubezem v kleti«, Schönherjevo »Otroško tragedijo« in duhoviti satiri »Vihar v kozarec vode« (Bruno Frank) in »Kogar bog povša« ali »Karijera kanclista Winciga«. To imamo zdaj v načrtu, ki ga bomo skušali docela izvesti. V kolikor nam to ne bo mogoče, bodo bolj krive neugodne finančne razmere ko pa mi. (Za »Celjske grofe« bo n. pr. težko pripraviti potrebne zgodovinske kostume.) Vendar se hočemo potruditi in morda nastudiramo še kako igró več. Predvsem bomo pa vmes pripravili tudi nekaj prosvetnih večerov in tako dali delavski publiki dovolj prilike za izobrazbo in razvedrilo. — Vse pa, ki jim je do odrskega udejstvovanja, naj brez pomislekov pridejo med nas!

S. K. »Kovinar« se je ustanovil v juniju. Z njim smo v sodružnem razmerju in smo mu za udejstvovanje prepustili naše sportno igrišče in druge reči. Ustanovili so ga naši sportniki, ki niso imeli po sili težkih razmer prilike popolnega nogometnega udejstvovanja. Novemu klubu želimo uspešnega razmaha in mu zagotavljamo vso pomoč, dokler se bo njegovo članstvo zavedalo svojega proletarskega porekla in bo gojilo poleg sporta tudi našo razredno-delavsko zavest.

Družinski pešizlet smo priredili v nedeljo, 28. julija k Završnici nad Zirovnico. Bilo je zares prijetno. Nekateri so si ogledali tudi bližnje skavtsko taborišče. Imeli smo sončen dan, vsi smo se resnično razvedrili z raznimi igrami, kópanjem in našo lepo pesmijo!

Za štirideseto obletnico smrti Friderika Engelsa, soutemeljitelja znanstvenega socializma, smo priredili 23. avgusta prosvetni večer v Delavskem domu. Otvorili so ga naši pevci pod vodstvom s. Rinalda, ki so odpeli štiri delavske pesmi. O Engelsu je govoril s. Čufar. Predočil je predvsem pravilnost marksistične teorije, ki jo je Engels pomagal ustvariti in poleg njegovega življenja je orisal tudi nevarnost vojne. Za tem je nastopil s spremstvom govornega zbora s. Oblak v lepi Klopčičevi pesmi »Srečanje v ječi«. Deklamirali so: s. Noč Čufarjevo novo pesem »Pionirji novega sveta«, Finžgarjeva Molekovo »Mati, čemu si rodila sina?«, s. Komicova Pesem Slokanove »Njegov obisk«, s. Koren Čufarjevo »Mrtvemu Kelnariču«. S. Sedej je recitiral Cankarjevo črtico »Lepa naša domovina«, a govorni zbor je zaključil večer z Mačkovič »Zavrjnjenim krikom«. Prireditev je bila skromna, izvedena povprečno. Obisk pa ni bil zadovoljiv. Prosvetni večeri sredi poletja ne uspevajo tako kakor v jeseni in zimi.

Juš Kozak:

FRAGMENT IZ ESEJA „SVETOVNI NAZOR“

(Iz knjige »Maske in novele«.)

Stal sem sredi trga in gledal nočno procesijo, ki ni bila pri-vid, ampak otipljiva stvarnost. Pritajeno so brneli zvonovi; na visokih cerkvenih stopnicah pred Marijino cerkvijo, okoli spomenika, na ograjah in zidovih so se stiskale dekleta in žene v prazničnih oblekah. Nekatere so držale spečo deco v naročjih. Ubrani in zveneči glasovi so od časa do časa tiho prepevali: »Po beli hiši Kristus hodi...« Na hišnih pročeljih so blesteli razsvetljeni križi, reflektorji so obsevali cerkveno pročelje in ženske množice. Temno nebo je bilo posuto z zvezdami, luči ob cestah so ugasnile, skozi temačne ulice so se prelivali tisoči in tisoči mož in mladeničev, vsi z gorečimi bakljami v rokah. Plapolajoči plameni so jim osvetljevali obraze, z očmi uprtimi pred sé so se valile množice iz mesta na polje, kjer je stala obhajilna miza. Pod visokim, nihajočim banderom je nosil kardinal svetotajstva. Na desni in levi sta korakala dva papeževa gardista, poljska grofa v fantastičnih uniformah. Okoli neba so se zgri-njali redovniki, višja in nižja duhovščina. V sprevodu so korakali z bakljami katoliški učenjaki, meščani, trgovci, delavci, kmetje, prekupčevalci, vojaki, učitelji, župani, bankirji, veleposestniki, da bi izpričali vero v nadnaravnega boga, čigar telo bodo to noč okusili. Videl sem jih, ki so stali ob strani in jih je mistična, plameneča reka vsesala, prižgali so baklje in stopili v vrsto. Med gledalci sem opazil arhitekta, ki zida cerkve in pesnika katoliških hvalnic. Nista vstopila. V povzdignjenih bakljah sta estetski doživljala ritem gospodujoče in politične narodne Cerkve, vira vse ljudske sreče, mističnega telesa vseh idej onega sveta.

Množice so prihajale v ekstazo. Povzdignjeni glasovi so peli hvalnice med strmečimi gručami žensk in deklet, žareče oči so se upirale v ozarjeni kip Marije visoko gori pod nebom. Pozno v noči so se poslednje vrste zvrstile v svitu plamenic. Med tiho se glasečim zvonjenjem sem še enkrat preživeljal svoje blodnje za Neznanim. Ko so se množice razšle, sem zavil v tiho, slabo razsvetljeno ulico. Umaknil sem se na tlak in gledal drugo procesijo, ki se je razvrščala molče, brez bakelj in gledalcev. Pred njo niso igrale godbe, niso korakali papeževi gardisti v fanta-

stičnih uniformah, ne kardinali in prelati. V prednjih vrstah so stopali sužnji z neznanimi obrazi, kakor da se pomikajo mumije. Za njimi sem ugledal prve kristjane, ki so jih nekoč metali zverem v rimskih cirkusih; hitela so mimo ožgana krdela na grmadah umirajočih, izobčeni in zasramovani plemiči, kmečki puntarji in množice preganjanih krivovercev, na sredi Giordano Bruno, Savonarola in Jan Hus. Nato zopet neznaní obrazi vseh narodov, med njimi sem spoznal na hitro Galileja in Spinozo. Prikorakali so komunardi z odkritimi ranami, dobljenimi na barikadah, nosili so sabo glavo Dantona in Foulonovo prebodeno srce, nato zopet trume delavcev, zidarjev, tesarjev. Ni bilo konca. Vedno novi oddelki so se uvrščali. Med misleci in pesniki so ugledale utrujene oči marsikatero znano lice. Nikjer nisem zapazil nobenega napisa, le številke vekov so nosili pred vrstami. Prihajale so zadnje vrste, v katerih niso hodili več ločeno, ampak pod roko kakor tovariši: rudarji, tovarniški delavci, kajzarji, inženirji, strojniki, misleci in pisatelji, okovani jetniki, ki še vedno verujejo v zmago človečanske pravice, možje s pekočimi ranami na hrbtu in zopet zasramovani in izbičani, naposled med starši smehljajoči se in nežni obrazi pobitih otrok. Začudil sem se. Številni med njimi so bili iz mojega naroda.

Prešinila me je velika življenjska radost. Minilo me je občutje samote, zavedel sem se, da ne stojim več ob strani, da korakam z njimi, ki niso verovali v onostranska večna razodetja, ampak so ustvarjali dejansko življenje, se borili za drobtinico kruha, za ped zemlje in pravico do žene, za smrdljivo petrolejko in abecedo človeškega znanja, za zrak in solnce, ki so skozi veke do danes umirali na pričnih izobčeni iz vladajoče družbe in v dnu duše prevarani za svoje nade umirali od lakote in obupa in vendar željni lepote kakor osvežujoče rose, ki so padali od blagoslovljenih sulic in krogel za svoje življenjske pravice in ideje.

Zavedel sem se, da je bila moja borba za individualni svetovni nazor le del občečloveške borbe za ustvarjajočo se zemeljsko Resnico in krenil sem za odhajajočimi skozi temne ulice.

Ivan Potrč:

KOČARJI

(Odlomek iz daljše povesti.)

Kočar ima babo, ki gara od ranega jutra do poznega večera, kopico otrok, ki stradajo, ima bajto, da je pod streho, »fliko« zemlje, da je v svojem. En mejnik mu podpira pod kapjo kočjo, ki že z zadnjim koncem leze v zemljo, na drugi strani pa košato kmetovo hrastje škodi njegovemu sadju, da nikoli ničesar ne zraste in zato kočarska deca krade že črešnje; bogatije se mu okoli in okoli zajedajo v ograd s polomljenim plotom, v negnojeno nji-

vico in kak kos gorice s šmarnico. Če ima kmet večkrat koline, kolje kočar samo za božične svetke. Če je za kmeta slaba letina, če potolče toča, kočar strada. Kmetovi sinovi in hčere se lahko nosijo od maš in k maši s svojimi na pol mestnimi kikljami, njihovi fantje plačujejo po krčmah, hodijo spat h kočarskim deklanam, za kar si kočarski »raufarji« iščejo z nožem pravice. Nezakonska deca, ki jih fajmoštri nočejo krstiti, so pastirji, hlapci in dekleta po kmetijah, ki spijo med živino, hlapčujejo za cunje in jedo kruh za pečjo; ko se pa izgarajo, smejo beračiti in pasti uši po gmajni. Kočarji hodijo težačiti »na tabrh« h kmetu in stradati na dero v vinograde ptujske gospode, ki jih je spravila z zemlje s krivičnimi posojili in oderuški obrestmi in jih pod kajzarsko Avstrijo, v zlatih »cajtih« zastrupljala s »šnopsom«, da so matere rodile deco s slabo pametjo in prenašale to božjo kazen s tihim, skritim trpljenjem, ker so jih gospod z lece ozmerjali, da so temu krivi njihovi dekliški grehi. Dekleta, ki jih sila po boljšem kruhu potegne v mesto, pravijo, da so vlačuge, ker jih onečašča brezvestna gospoda; in ko privleče katera za svetke otroka v bajto, da eden več pomaga stradati, kažejo po bregu s prstom za njo. Fantje hodijo k zidarjem, kjer plačajo že prvo uro. Možje delajo zidariski v »fremdu«. Tako se je pred vojno in prva leta po vojni še nekoliko za silo izhajalo, da je bilo za sol, cunje in dačo, za kak liter in koline ob svetkih. Gospodarski polom zadnjih let pa je kočarje porazno potlačil še v večjo siromaščino, ki kriči kot kočarska deca, ki je lačna in si ne ve pomagati.

Jutro.

S pajčevino prepredena in od bog ve kedaj še neumita mala okna so začela proti jutru bledeti.

Treza se je obrnila v spancu in zadela v Toneka, ki ji je zlezal nekam pod noge. Otrok se je skremžil. Mati se je napol vzdramila in ga popravila. Tonek se je skrčil in znova zaspal.

Iz grobe teme so začele rasti pred Trezo vsakdanje odrapane ilovnate stene, črviva miza, klopi, edini stol, postelja pri zadnjem oknu in peč z razpokanimi pečnicami. Na peči je ležala Lizika. V koči je bila sparna letna vročina in Lizika se je v spanju razodela; blede noge so gledale s peči. Na zadnji postelji, ki je bila podobna jaslim, je hropel v slami Franča. Starec je imel razpeto obleko. Bil je nerazpravljen, še ves tak kot se je privlekel v kočjo nekdanj po polnoči in je spravil s svojim kolovratnjem deco po koncu. Preden ga je vrgla pijanost, je Treza vrgla k peči na klop stara krila, napravila ležišče, zanesla vanj štefeka, ki je spal povprek na dedovi postelji.

»Da mi še otroka ne poležeš! Bi ga tako živega požrl! Vem, vsi so v napotu tvoji r...!«

Še s postelje mu je metala, ni se mogla pomiriti:

»Ostal bi pri tisti svoji babi! Čemu le hodiš h koči samo žret?«

Spomnila se je, kako jo ljudje pri delu, pri mlatitvi vlačijo skozi zobe radi starca in zavoljo zrnja, ki ga ima zapisanega.

»Vrag babji, zapiti! Te dni bom zopet toliko zgarala, da bosta lahko nekaj dni brez skrbi živela! Prekleta, da vaju sram ni, taki starini!«

Krotila se je, da mu ni pljunila v obraz, staremu krevsu, ki zapravlja denar z neko babo in ji nosi iz kočice zrnje in zabelo, kadar jo ima. Mlada dva pa ob kopici otrok komaj za silo spravljata na tej premajhni »fliki« zemi in deca je večkrat »bita ko sita«.

Zunaj se je danilo.

Treza se je dvignila. V ustih je imela ogaben okus od prahu pri mlatitvi. Preko vsega telesa ji je bila razlita mrtva utrujenost, kakor da bi bila neprespana. Spala bi... Med kislim otročjim vonjem, ki se je mešal po koči z dihanjem dece, se ji je zdelo, da čuje težko svinčeno brnenje po ušesih, da jo drami jekleni ropot mlatilnice.

Zadnje dni je bila na mlatitvi pri Rajhovih. »Mašinijo« od ranega jutra do poznega večera. Danes bo zopet ista pesem.

Vrgla je nase strgano in vse vprek zašito obleko, popravila Toniko in Toneka, ki sta ležala pri njej drug preko drugega in ju pokrila. V prsah jo je tiščalo mleko. Mala Milika, ki ni še niti shodila, je spala; razpete roke so ji visele čez leseno zibel.

Na zamazani mizi je ležalo kraj skled in razmetanih žlic zmečkano pismo. Sinoči, ko je prišla v temi z dela, so ji otroci prinesli pisanje.

»Mati, mati! Oče je pisal.«

Za deco očetova pisma niso bila kar tako. Janžek, ki je najstarejši in hodi že zadnja leta v šolo, ve, da dobi mati s pismi denar in da je nato v koči nekaj dni dobro, ker so vsi siti.

In ko je mati zvečer pretrgala omot, so jo otročje oči zvedavo motrile. Mati in njen obraz pa nista ničesar povedala. Treza se je nekam v prazno zagledala in na koncu zavzdihnila. Preden je spravila deco spat, jim je rekla, da bo prišel oče. Besede so padle nekam prazno.

Zjutraj je Trezo pismo zbudilo v oči. Tonč je pisal, da nima dela, da ga ne more dobiti. Še denar, ki ga je imel od prejšnjega zaslužka, je zapravil v čakanju. Zdaj nima niti za vožnjo; vrnil se bo čez dan, dva — peš.

Trezi so splahnele misli, da bo prinesel Tonč kaj denarja.

S čim naj plača delavce, s katerimi je prevzela mlatitev pri Rajhovih?... In starejša fanta imata eno samo obleko za petek in svetek! Praznične srajce že davno nista videla... Za mesec dni bo pa šola. Njeni otroci bodo hodili raztrgani... Štefek, ki bo šel v prvo, nosi doma očetove hlače, ki jim je predolge hlačnice odparala. Tudi stari terja; nista mu še izplačala prevžitka, odkar jima je zapisal kočico.

Skrb se je zajedala v njo.

Denar!?!

Začela je misliti znova. Še davek ni plačan. 78 dinarjev. Te dni že hodi rubež okoli. Vendar ji pa to ni delalo prevelike brige. Vrag naj vzame še teh 78 dinarjev in rubeže! Ali naj jo bo sram zato? Saj rubijo celo po kmetijah! Toda deca je razcapana, brez poštene obleke in otroci bogatcev se izogibajo njene dece, kakor da so ciganska ali garjava in ušiva.

Mož je brez dela!

Zadnjič ji je stari Franča bleknil, da njen mož hodi na zimo domov samo pomagat žreti, kar med letom pripravi, in delat deco. Starec pa se vlačí z neko candro, godrnja, nikdar mu ni nič po volji... sicer vsi vse leto samo žrejo, žrejo; ona pa naj spravlja, jemlje; daje, če more od kod! Zdaj se bo vrnil še mož — brez denarja... Ali se ni že vsega naveličala? Ali ne čuti, kako jo nekaj odbija od moža in njegovih oči? Res, sita je že vsega. Mož, otroškega kričanja, skrbi in bede in kočarskega trpljenja... Tako je mislila. Toda iz tega ni izhoda. Treba je nekaj ukreniti.

Zopet je začela računati. Kaj, če bi prodala mernik pšenice? Enega ima zapisanega stari... Ne bo šlo! Že na jesen bodo potem brez zrna. Niti za setev bi ne ostalo. In kje je še zima, kje pomlad?... Kje bo kruh? Otroci so pa vedno lačni! Oči se jim kar svetijo za kruhom. Pa ga naj že zdaj ob mlatitvi stradajo?!

In žito, ki se je mučila zanj vse leto, in zrnje, ki ga bo z muko spravila te dni, naj da staremu, da ga zapravi s tisto prekleto cipo?

Na zadnji postelji je hropel starec. Trezi se je zastudil, zdel se ji je ogaben.

»Z nogo je že v grobu, pa še ne dá miru!«

Zdaj se je prebudila Milika. Cvileče je zajokala. Mati je vstala, dvignila iz zibeli otroka, razpela jopo na prsih in ga pritisnila k sebi.

Zunaj se je že zdanilo.

»Na delo bo treba!« je pomislila, ko je otrok sunkoma pil mleko iz visečih prs.

Mlatiči vstajajo zgodaj. — Njo pa še čaka kuha in molža.

V levi roki je držala otroka, ki je sesal iz nje mleko, z desnico je zakurila v peči in pristavila piskre k ognju. Nato je poklicala Frančeka in Janžeka in se napotila v hlev. Najprej je dregnila kravo, da je vstala, potem je sedla k njej in jo podojila; pri tem je ves čas držala otroka v naročju.

Ko je prinesla v kočó vodeno kavo, posladkano s tihotapskim saharinom, je potegnila s peči Liziko, zbudila še druge in odložila Miliko, ki se je do sita napila materinega mleka. Starca je pustila pri miru. Po zajtrku je nagnala Frančeka z dvema litroma k mlekarju. — Malo dobi za mleko; po tri krone ji ga plačuje, toda nekaj je le, vsaj za najhujšo silo. — Liziki je rekla, naj varuje Miliko in naj vlije opoldne krompirjevo juho v skledo.

Janžeku je nastavila slamnjačo koruze, da jo bo zmlél na žrmlje za žganjke, ko bo napasel. Ko je še pobrala kuram jajca, je odšla s Štefekom, ki mu je podsukala očetove hlače, da je nerodno hlačal za materjo.

Otroci.

Otroci so ostali v koči sami. Dedek jih s svojim smrčanjem ni motil. Vlačili so se po blatnih tleh. Obrazi so jim bili bleđi, rumeni, umazani kakor zemlja. Zunaj je sijalo sonce, visok dan je že bil; iz blata, v katerem so rili, ga niso opazili. Zrastli so drug ob drugem v tej koči, kamor jih je mati zapirala že od nekdanj, kadar je odšla na delo. Med temi podrapanimi stenami, zamazanimi cunjami, ob smradu pleníc, ki so se sušile na peči, so se plazili po ličju in slami v posteljah drug preko drugega kakor črvi. Živelí so, prepuščeni sami sebi. Oči so jim zasijale, če so se spomnili kruha ali pogače, ki ju bo mati prinesla z dela, če ju bo lahko skrivaj vzela. Mogoče ji bodo tudi dali kaj iz dobrote:

»Tu imaš! Nesi malim! Saj vemo, kakšna so deca.«

Mati bo vzela, kar že bo, in bo spravila v predpasnik. Vsa vesela bo prišla domov: »Tu imate, otroci! Rajhova tetica so dali.« Skrbno bo razdelila: vsakemu bolj malo, ker jih je dosti.

Na postelji, sredi slame in cunj, je sedela Tunika, neumita, z nespletenimi lasmi in rekla: »Danes bo Štefek jedel pogačo.«

Tunika je bila včeraj z materjo na mlatitvi. Pri obedu so jedli pogače, sirove pogače, ki so zalite z vrhnjem, da so rumene, ko se spečejo.

»Štefek si jo bo vsaj zaslužil. Razvezoval in metal bo snopje. Ti si samo gledala tam, delala nisi ničesar. Tebi so dali za ‚boglonaj‘.«

Lizika je že velika in ve, da Rajhovi ne dajo radi, če kdo pride k njim samo gledat, delat pa ne. Stara Rajhovca je rekla lani ob žetvi, ko je mati pripeljala otroka s seboj:

»Dela eden, žre pa jih cela kopica! Nikjer ni pisano, da bi jaz morala tvojo deco rediti! Vlačiš si jih s sabo, da so ti še pri delu v nadlego.«

»Če grem jaz z materjo k Rajhovim, delam. Nihče mi ne more ničesar reči. Kaj boš, otrok, ki še dolgo niti v šolo ne boš šla!? Še Janžeka, ki hodi že v peti razred, nočejo za pastirja! Pravijo: Samo já, živad ima v škodi, človek bi ga pa še naj oblačil?«

Tunika se je nekaj časa prepirala z Liziko, nato pa se spustila v jok. Ko se je spomnila na pogačo, ki jo je včeraj jedla, je postala lačna. Porinila je k mizi stol, se splazila nanj in odprla miznico. Odlomila je od kosa kruha krajec ter ga nesla v usta. Žvečila je plaho, z neko bojaznijo, kakor da ne bi smela biti sita. Lizika, ki je postiljala, jo je udarila po roki.

»Pusti! Ali ne veš, da je za dedeka. Spet bo prepir pri hiši.«
Potisnila je kruh globoko v miznico in jo zaprla.

Tunika je odšla s kočē z rokami na očeh. —

... V zibeli se je prebudila Milika. Bila je mokra in lačna, pa je kričala za materinim mlekom. Lizika jo je zibala v lesenem koritu, da bi otrok utihnil. Sklonila se je nad malo, se ji smejala v obraz, jo dražila in žgečkala pod bradico. Milika pa je kar naprej vreščala.

Toneku ni bilo prav, da se dere:

»Zdaj se bo pa ves dan drla. Natepi jo!«

Prikobacal se je do zibeli, se pri njej postavil pokoncu in gledal skozi dolge lase Miliko, ki je vpila, mahala z rokami in breala z nogami. Plenice so se ji razvile do nagega. Obrazek ji je bil ves rdeč od joka.

Ker Milika le ni prenehala z jokanjem, jo je Lizika previla in vzela v naročje. Vlačila jo je po hiši in ji pela:

»Aja, lala, Mila mala,
aja, lala, Mila mala.
Mama ji bo mleka dala,
mala Mila bo zaspala.
Aja lala, Mila mala,
aja lala Mila mala...«

Strgane in zamazane plenice so visele z otroka. Lizika jo je začela hupkati.

»Milika, mama že gre, že nese mleko, že gre...«

Nazadnje se je Milika le utrudila, se umirila in zaspala. Lizika jo je odložila v zibel.

... Tonek je iztaknil nekje oglje in začel vlačiti krive črte po steni, ki je bila plesniva od vlage.

Čez čas se je vrnil Franček: v lesu je nabral gob. Ž njim je prišla v kočo Tunika, ki je zunaj luščila omet s stene. Franček je zložil gobe na mizo. Tonek je pustil risanje, stopil k mizi in segel nerodno po gobi in jo nesel v usta. Franček mu jo je iztrgal iz rok.

Nato se je razlil čez hišo dolgčas. Motilo ga je samo starčevo smrčanje; še vedno je spal.

Tonek je pustil Frančkov gobe in začel vlačiti s postelje slamo, ki jo je trosil okrog sebe. Lizika ga je pregnala. Ker ni vedel, kam bi se dal, se je začel emeriti. Prišla je Tunika in ga nagovorila, da sta zlagala slamo v kolobarje in križe. Tedaj je pristopil Franček in jima zmešal slamo. Zdaj so se sprli. Tonek je pri ruvanju zadel v zibel in mala je zavreščala. Tudi starec na postelji se je premaknil. Zadril se je: »Kaj vruga norite!«

Otroci so se razšli. Lizika je zopet zibala. Tonek in Tunika pa sta se izgubila iz kočē. Začela sta rovatiti zemljo kraj hiše. Nakopala sta si ilovice in ker nista imela vode pri roki, sta se poscala na blato in si iz njega mesila kruh ali pogačo. Ko sta bila skoraj gotova, se je Tonek zravnal, ker ga je bolel križ od pri-

pogibanja. Pogledal je proti Rajhovi domačiji v Grabi, videl, kako se kadi iz dimnika in oči so se mu zaiskrile.

»Tunika, kaj če bi postale sedaj iz tega blata take pogače kakor jih bosta jedla danes Štefek in mati?«

Sestra si je popravila z blatnimi rokami lase izpred oči in zavzdihnila:

»Pogača.«

Čez čas je pa rekla:

»Tonek, ti si smešen!« —

Medtem se je starec počasi spravil z ležišča, se oblekel, poiškal kruh, zagodrnjal nekaj, ker ni bilo krajca in nato v peči poiškal kavo.

»Tako pasje življenje! Vedno ta prekleta voda, dan za dnem. Zdaj pa živi s to čorbo ves dan! Taka pamet: deca, vsako leto po en pankrt, kruha pa nikjer. Jaz pa naj na stara leta stradam.«

Nato je stopil po dvorišču in stikal okoli bajte.

*

Mali kos zemlje s kočjo je bil odprt proti soncu. Spredaj se je zajedala v drevje, ograd, njivičko in goričko Rajhova domačija. Zadaj pa je bila bajta potisnjena v breg, da bi delala čim manj napote. V višini kapi je občinska steza mejila gorico nekoga propadlega mestjana, h kateremu je hodil stari v dero, ki je pa zdaj ležala tam prepuščena sama sebi; še trave ni nihče požel. Če se je vlila ploha, je tekla strešnica in kaluža s ceste za kočjo, da je zadnja stena lezla že v zemljo. Od vlage je bila zelena že od zunaj in znotraj. Edino okence, ki je prodiralo zadnjo steno, je bilo zloženo iz stekla in lepenke. Starec se je oprezno ozrl okrog sebe in zlezal po lestvi na podstrešje.

Lizika ga je opazila: »Franček, skoči po mater! Stari si pa baše zrnje za tisto kurbo.«

Pri zadnji besedi je zardela. Pogledala je brata.

Ta je povetil oči in rekel tja v en dan:

»Ne grem! Spet se bosta steplal!«

Ko se je vrnil stari s podstrešja, je nekaj nesel pod suknjo. Videla sta ga Tonek in Tunika, ki je rekla po materinem:

»Zdaj ga spet vleče k babi.«

Tonek je zaklel. Otroka sta se zdela sama sebi velika ter sta naprej rila po blatu in delala pogače. —

*

Ko je Janžek prignal s paše, je pozabil na koruzo in žrmlje. Šli so se skrivat. — Proti poldnevu so se naveličali divjanja okoli bajte in skrivanja po podstrešju, gumnu in hlevu. Janžek in Lizika sta jim pa izginila izpred oči.

Spravila sta se v hlev. Oba sta nekaj časa molčala in se nista upala pogledati.

Lizika se je ozrla po hlevu in rekla:

»Dedek so pa šli. Veš kam!?!«

In se je nerodno, kilavo zasmejala.

»Videl sem prekletega starega. Nekaj je nesel.«

»Veš zakaj hodi?!«

Isti bolni nasmeh.

»Zavoljo babe.«

Fantu je bilo nerodno in kri mu je stopila v glavo...

Zmotil ju je debel človek, ki je stopil v hlev. Ko so se mu oči privadile temi in mu je pogled zašel preko krave, je zagledal otroka.

»Kaj pa vidva? Se lovita slepe miši?!«

Počasi se je obrnil na pragu in pomežiknil.

Lizika si je zakrila oči s predpasnikom in zajokala.

»Tu ne bo nikogar doma razen dece. Lepo kravo imajo, lepo, Gunžar!«

Po Janžeku je spreletelo:

»Rubež!«

Zagnal se je mimo financarja proti Rajhovim. Za njim se je smerila Tunika. Komaj je racala s svojimi par leti.

Drugi so zbežali v koč. Franček je zaklenil vrata za sabo.

»Kravo nam bodo vzeli! — Mati, mati!... — Rubež! — Mati!... Molimo, da nam bo ostala krava!«

Pokleknili so na ilovnata tla. Raztrgana molitev se je mešala z jokom.

Milika se je prebudila in vekala.

Zunaj sta ostala financar in občinski sluga Gunžar, ki se je opravičeval pred gospodom: »Hribovska deca, ki se boji gospodskega človeka.«

»Ampak daleč so že. Kam bi to sploh zdivjalo, če bi ne imeli cerkve, gospode in ječ? Taka deca... Zato pa, kaj človek vsega ne doživi!«

Zakrohotal se je.

Josef Luitpold:

KIZAGOTAMI

»Še se po trati boš podil vesel,
in še boš trgal rože, še boš pesmi pel!« —
Ko drugi dan je zoro v svet razlival,
je ležal sinček bled in ni več živel.

Kizagotami je otroka mrtvega dvignila
in naglo v vas po svēt se napotila.

Od vrat do vrat ves dan potrta leta:

»Kaj res nihče ne vé tolažbe ne navseta?!«

Vaščani so uzrli mater in otroka
 in vse zgrabila groza je globoka:
 »Potrpi, draga! Vprašaj še sosede,
 mi nimamo rešilnega zdravila ne besede.«

Tako od hiše spet do hiše teka.
 Pred zadnjo je uzrla Budo, vernega človeka.
 »Gospod in mojster, ti mi bol uteši,
 pokaži mi koren lečen in sina ž njim mi reši!«

»Resnično ti povem, nič več ne boš jokala.
 Gorčično zrno le boš poiskala.
 A zrno naj ti v taki hiši podelijo,
 kjer vsi, ki so jim dragi, še živijo.«

Od vrat do vrat potrta mati leta:
 »Kaj res nihče ne vé tolažbe ne nasveta?
 Z gorčičnim zrnom morete otroka mi oteti,
 a vsi, ki so vam dragi, morajo vam še živeti!«

»Kaj govoriš, prijateljica?« so ji govorili.
 »Nam vendar sina v vojni so ubili.
 A meni mati je umrla. Meni fant, nevesti!
 Joj, meni mož! In meni suženj zvesti.«

Domov je s trupelcem odšla Kizagotami
 in v svojem vrtu grob izgrebla je z rokami.
 In vé: ni hiše je na zemski obli celi,
 da v nji bi vsi, ki so jim dragi, še živeli!

(Prevedel M. Klopčič.)

Drago Strašek:

BELGIJA

I.

Dunajski kongres (l. 1815) je pridružil Belgijo Nizozemski. Ker so Nizozemci nacionalno zatirali tako Flamce kakor Valonce (ta dva naroda sestavljata »belgijski« narod), je odpor proti Nizozemcem vedno bolj rasel, dokler se ni l. 1830 (pod vplivom julijske revolucije v Franciji) spremenil v odkrit upor. V krvavih borbah si je Belgija priborila državno samostojnost. Za to samostojnost sta se borili dve stranki: klerikalna in liberalna. To nasprotje se precej točno vjema z nacionalnim nasprotjem med Flamci in Valonci. Flamci so pod klerikalnim, Valonci pod liberalnim vplivom. Meščanski zgodovinar vidi predvsem samo ta nasprotja med Flamci in Valonci, klerikalci in liberalci. Vsa

borba po l. 1830 mu je predvsem borba med temi skupinami in sicer se vrti ves boj okoli šole (da gre v tem boju za vzgojo ljudstva v prvi vrsti za to, kako napraviti delovno ljudstvo toliko neumno, da bo mirno prenašalo izkoriščanje »domačih« kapitalistov, in vendar toliko pametno, da bo moglo služiti strojem, ne da bi jih pokvarilo, vsega tega »objektivni« meščanski zgodovinar ne vé), okoli nacionalnega vprašanja (ki ga tudi »samostojna« Belgija ni rešila, ker so francoski Valonci skušali dobiti premoč nad germanskimi Flamci), okoli volilne pravice in preosnove armade. Teh nasprotij ni mogla izgladiti niti toliko slavljena liberalna ustava, ki jo je dal »svojemu milemu narodu« Leopold I. l. 1831.

»Objektivni« meščanski zgodovinar pripoveduje tudi, da se je v drugi polovici XIX. stol. Belgija zelo hitro industrializirala. Razvila se je tekstilna industrija, industrija čipk, usnja, kovin. Mesto Gent je imelo l. 1864 že 30.000 statev, 40.000 tkalcev in 70 velikih predilnic. Izvoz se je dvignil od l. 1840—1890 od 139 na 1437 milijonov frankov. Železniško omrežje je bilo l. 1889 dolgo 4670 km (l. 1917 8814 km), t. j. najgostejše na svetu. Od l. 1864—1889 je prebivalstvo naraslo od 4 na 6 milijonov.

Že v borbah za državno samostojnost se je pokazalo ono osnovno nasprotje, ki ga pa meščanski zgodovinar tako rad prezre: delavci so začeli rušiti tovarne in kapitalisti ter zemljiški lastniki so ustanovili meščanske garde, ki jim je bil namen, zatirati delavsko gibanje. 18. marca 1886 so delavci slavili obletnico pariške komune (1871) in tedaj je prišlo do bojev v Liègeu. Te borbe so trajale cele tedne in so se razširile po vsej državi. V Charleroi je 6—8000 delavcev rušilo tovarne, steklarne, vile kapitalistov. V Rouxu so zažgali samostan Soleilmont. Po premogovnikih so rudarji stavkali. In tedaj so kljub vsem nasprotjem klerikalci in liberalci nastopili enotno proti upornemu delavstvu, proti tej »sodrgi«, »drhali«, kakor imenuje uradna zgodovina že dolga stoletja junaške borbe za osvoboditev delavskega razreda posebej in delovnega ljudstva na sploh. Klerikalci so bili zastopniki zemljiških lastnikov, liberalci pa industrijskega kapitala. Od l. 1893—1914 pa so pristopili h klerikalcem tudi vsi konservativni elementi velike buržuazije, ker se jim je zdelo varneje v zavetju vere nego v zavetju liberalne »svobodne misli«. Da je treba zatreti delavski upor, v tem so bili vsi kapitalisti (ne glede na vero in ostala nesoglasja) ene misli: in zatrli so ga z ognjem in mečem, oziroma po novo, s smodnikom in svinčem.

II.

Kakšne so bile razmere v Belgiji že v prvih začetkih kapitalizma, vidimo najboljše iz Marxovega opisa v »Kapitalu«:

Ker je moda med angleškimi kapitalisti, da opisujejo Belgijo kot raj za delavca, ker tam »s v o b o d e d e l a« ali, kar je

isto, »svobode kapitala« niso okrnili ne despotizem strokovnih zvez ne tovarniški zakoni, zato naj spregovorim tu par besed o »sreči« belgijskega delavca. Prav gotovo ni bil nihče bolj posvečen v misterije te sreče nego rajniki gospod Ducpétiaux, glavni nadzornik ječ in dobrodelnih zavodov in član centralne komisije za belgijsko statistiko. Poglejmo njegovo delo: »Budgets économiques des classes ouvrières en Belgique«, Bruxelles 1855. V tem delu nahajamo med drugim tudi belgijsko normalno delavsko družino, katere letni dohodki in izdatki so izračunani po zelo točnih podatkih in katere prehranjevalne razmere primerja pisatelj potem s prehranjevalnimi razmerami vojaka, mornarja in jetnika. Družina »sestoji iz očeta, matere in štirih otrok«. Od teh šestih oseb »so štiri lahko vse leto koristno zaposlene«; predpostavlja, »da ni med njimi niti bolnikov niti za delo nesposobnih«, da »ni izdatkov za verske, moralne in intelektualne smotre, razen neke malenkosti za sedež v cerkvi«, da »ne prispevajo v hranilnice in blagajne za starostno zavarovanje«, da »ne poznajo izdatkov za luksuz in ostale nepotrebne stvari«. Vendar dopušča, da kadita oče in najstarejši sin tobak in da hodita ob nedeljah v gostilno, za kar jima odmeri celih 86 centimov na teden. »Če sestavimo mezde, ki jih zaslužijo delavci različnih strok, sledi... da je najvišja povprečna dnevna mezda: 1 frank 56 centimov za moške, 89 centimov za žene, 56 centimov za dečke in 55 centimov za deklice. Preračunjeni po teh podatkih bi bili dohodki družine letno največ 1068 frankov... V gospodinjstvu, ki ga smatramo za tipičnega, smo sešteli vse mogoče dohodke. Če pa pripisujemo tudi materi mezdo, tedaj odtegnemo gospodinjstvo njenemu vodstvu; kdo oskrbuje hišo, kdo majhne otroke? Kdo naj kuha, pere, krpa? To težko vprašanje si delavci vsak dan zastavljajo.«

Proračun družine je torej:

oče	300 delovnih dni po fr. 1.56	fr. 468.—
mati	300 delovnih dni po fr. 0.89	fr. 267.—
deček	300 delovnih dni po fr. 0.56	fr. 168.—
deklica	300 delovnih dni po fr. 0.55	fr. 165.—

Skupaj fr. 1068.—

Letni izdatki družine in njen deficit bi bili, če bi delavec imel hrano:

mornarja	fr. 1828.—	deficit fr. 760.—
vojaka	fr. 1473.—	deficit fr. 405.—
jetnika	fr. 1112.—	deficit fr. 44.—

»Vidimo, da si le malo družin lahko oskrbi hrano, ne morda kot jo ima mornar ali vojak, temveč celo take ne kot jo ima jetnik. Povprečno je stal l. 1847/49 v Belgiji vsak jetnik 63 centimov dnevno, kar se razlikuje od dnevnih prehranjevalnih stroškov delavca za 13 centimov. Upravni in nadzorovalni stroški pa

se izravnaajo s tem, da jetnik ne plača nikake najemnine... Kako pa to, da živi veliko število, dejali bi lahko, velika večina delavcev v še skromnejših razmerah? Le tako, da se zateče k zasilnim sredstvom, katerih skrivnost pozna samo delavec; tako, da si pritrjuje pri dnevnem grizljaju; da je rženi kruh nemesto pšeničnega; je manj ali pa sploh nič mesa; prav tako je z maslom in začimbami; tako, da stisne družino v eno ali dve čumnati, kjer spé deklice in dečki skupaj, često na isti slamnici; tako, da štedi pri obleki, perilu, sredstvih za snaženje; da se odpove nedeljskim zabavam, na kratko, da se odloči za najbolestnejše odpovedi. Ko je došel do te skrajne meje, poveča najmanjše povišanje v ceni življenskih sredstev, zastoj v delu, bolezen delavčevo bedo in ga uniči popolnoma. Dolgovi se množe, kredita ne dobi, obleka, najpotrebnejše pohištvo roma v zastavljalnico in končno zaprosi družina, naj jo vpišejo v seznam revežev.« (Ducpétiaux, l. c. p. 151, 154, 155.) V resnici sledi v tem »kapitalističnem raju« najmanjši spremembi v ceni najnujnejših življenskih potrebščin sprememba v številu smrtnih primerov in zločinov! (Gl. Manifest Maatschappij: »De Vlamingen Vooruit! Brussel 1860«, p. 15. 16.) Vsa Belgija šteje 930.000 družin, od teh je po uradni statistiki: 90.000 bogatih (volileci) = 450.000 oseb; 190.000 družin majhnega srednjega razreda, po vaseh in mestih, od katerih pada velik del vedno v proletariat = 1.950.000 oseb. Končno 450.000 delavskih družin = 2.250.000 oseb, od katerih uživajo vzorne družine srečo, kakor jo popisuje Ducpétiaux. Od 450.000 delavskih družin jih je nad 200.000 na seznamu revežev.« (Kapital I, str. 637—639, Meissner 1914.)

III.

Te razmere, ta notranja protislovja kapitalistične proizvodnje, ki jih vidi zavestni dialektik Marx in ki jih nehote opisuje podzavestni dialektik Ducpétiaux, nam pojasne bistvo belgijske zgodovine. Idealistični zgodovinarji pa se pode le po neprestano spreminjajoči se površini, ne da bi mogli odkriti ono »vodilno nit«, ki jo tako silno iščejo.

Rastoča notranja protislovja kapitalizma so tudi v Belgiji morala dovesti do konstituiranja delavskega razreda kot samostojne stranke. Še l. 1867 piše Marx: »V Belgiji, v tem raju celinskega liberalizma, ni niti sledi tega gibanja (t. j. borbe za zakonito določitev dolžine delovnega dne. D. S.) Celó v njenih premogovnikih in rudnikih konsumira kapital s popolno »svobodo« delavce obeh spolov in vsakršne starosti, pa naj traja to konsumiranje kolikor časa hoče in kadarkoli hoče. Med 1000 tu zaposlenimi osebami je 738 mož, 88 žena, 135 dečkov in 44 deklic izpod 16 let; v plavžih itd. je na 1000 mož 149 žen, 98 dečkov in 85 deklic izpod 16 let. Pridejati je treba k temu še nizko mezdo za ogromno izkoriščanje dozorelih in nedozorelih

delovnih sil, mezdo, ki je na dan povprečno 2 š. 8 d. (š. = šiling, d = peni) za može, 1 š. 8 d. za žene, 1 š. 21½ d. za dečke. Zato pa je tudi Belgija l. 1863, v primeri z l. 1850, skoro podvojila količino in vrednost svojega izvoza premoga, železa itd. (Kapital I, str. 263, pripomba 190. Meissner 1914.)

L. 1875 se začne delavsko gibanje in l. 1879 se združita dve frakciji delavske stranke v »belgijsko socialistično stranko«. L. 1885 pa so se pridružile še druge delavske organizacije in nastala je »belgijska delavska stranka«. Njen glavni cilj je bil splošna volilna pravica. Skušali so ga doseči z vsemi sredstvi; glavno orožje jim je bil generalni štrajk, s katerim pa svojega namena niso dosegli. Od l. 1894 dalje razjeda delavsko stranko reformistični parlamentarizem. Voditelji delavske stranke so varali množice z mislijo, da morejo s sodelovanjem delavskih zastopnikov v vladi in v parlamentu bistveno spremeniti družbeno-gospodarski red v deželi. Vedno so šli molče preko dejstva, da sta ta vlada in ta parlament meščanska vlada in meščanski parlament in da se torej na tem političnem odseku družbe vrši vse v korist buržuazije in na škodo delavskega razreda.

Ko je l. 1914 prva imperialistična svetovna vojna postavila pred delavske stranke vsega sveta vprašanje, ali so res prave delavske stranke, ki bodo to dokazale v dejanju — in ne samo na jeziku — s tem, da bodo izvršile sklepe bazelskega kongresa (l. 1912) II. internacionale, na katerem je bilo ugotovljeno, da more biti bodoča vojna samo vojna za novo razdelitev sveta, t. j. imperialistična vojna, in na katerem je bilo razloženo, da je treba to vojno, v kateri vodijo imperialistični roparji delavski razred v klavnico, spremeniti v vsaki posamezni deželi v vojno za osvoboditev delavskega razreda: tega leta torej je tudi belgijska delavska stranka pokazala, da so njeni voditelji in tenka plast boljše plačanih delavcev, tako zvana delavska aristokracija, lakaji buržuazije med delavskim razredom. Njen glavni vodja Vandervelde je postal minister v vladi, ki je v tej hudi gospodarski krizi bila sestavljena iz vseh treh glavnih skupin: klerikalcev, liberalcev in socialistov. Ta vlada »svete zveze« je vladala vso vojno do l. 1921. Za velike usluge, ki so jih »delavski« voditelji napravili buržuaziji, katero so rešili pred udarci delavskega razreda, jih je buržuazija nagradila z uvedbo splošne volilne pravice in določitvijo 8-urnega delovnega dne (14. VI. 1921).

Kako je bil g. Vandervelde popolnoma pozabil sklepe bazelskega kongresa, dokazuje najlepše njegov govor v Rouenu l. 1916: »V govoru, ki ga je govoril Vandervelde maja meseca v Rouenu, je pripomnil tole: ... vojna je tako popolnoma spremenila svoj značaj, da je ne moremo zaustaviti več s pogoji, ki so prikrojeni preteklosti. Največ pažnje moramo posvečati dejstvu, da je vsa civilizacija postala žrtev znanosti, katero je bila rodila in branila... Trdnjave

niso nikake ovire več. Globine morja varujejo smrtonosne stroje, ki lahko v eni noči neopazno uničijo celo mornarico. Zrak kot morske globine odpirajo pot strojem, ki zažigajo in pobijajo... Tako gre za to, da ukrotimo za vedno »steklega psa«, ki grozi svetu, da podvržemo znanost, ki je v službi uničevanja, strogi disciplini, da prepovemo po vsem svetu sredstva kolektivnega ubijanja, da privedemo mehaniko in kemijo k delom miru!« (Die Fackel. Izdaja K. Kraus. XVIII. l. Št. 431—436, str. 24.)

Po mnenju g. Vanderveldeja je bila torej pobesnela znanost — in ne kapitalizem na svoji najvišji razvojni stopnji — vzrok svetovni vojni. »Uničite znanost, vrnite se za tisočletja nazaj, in vse bo spet dobro!« To je bila odrešujoča misel delavskega voditelja (poznejšega predsednika II. internacionale) Vanderveldeja med svetovnim klanjem, katero je izgovoril na glas, na tihem pa je dostavljal: »In vzdržite do konca v svoji borbi za svete interese naše domače buržuazije!« Ni čuda, če so taki socialisti zagrizeni sovražniki ruske revolucije, posebno še, če vpoštevamo, da je belgijska buržuazija posodila ruski carski vladi za prelivanje delavske krvi 1 milijardo zlatih frankov, katerih »nehvaležni« ruski delavci po svoji zmagi nočejo vrniti pobožni krščanski belgijski buržuaziji.

IV.

Kakor vse druge kapitalistične dežele, je morala po končani začasni stabilizaciji kapitalizma zajeti tudi Belgijo svetovna gospodarska kriza in zamajati temelje njenega kapitalističnega gospodarstva in gospodstva. Celotna socialna demokracija, ki je v letih relativne stabilizacije kapitalizma govorila o prehodu kapitalizma v »organiziran kapitalizem«, ki je prav za prav prva stopnja socializma, o »gospodarski demokraciji«, ki bo omogočila miren prehod iz kapitalizma v socializem in zaradi tega neomejen razvoj produktivnih sil, celotna socialna demokracija ugotavlja: »V Belgiji v splošnem niso najslabše razmere. Vendar že tudi tam pritiska nezaposlenost. Pred dnevi se je zglasila deputacija nezaposlenih pri kralju pod vodstvom s. Vanderveldeja. Na podlagi intervencije bo sestavljen socialni odbor, v katerem bo zastopana tudi socialnodemokratska stranka. Ta odbor bo preštudiral socialne probleme in vzroke, ki so povzročili odpor delavstva zadnje tedne.« (»Delavska politika«, 16. februarja 1935.) Socialdemokratski voditelj Vandervelde je torej uspel! Nezaposlenim bo pomagal »ves« narod in sicer takoj. Kako? S tem, da bo »socialni odbor« preštudiral vse, kar delavci že zdavnaj vedo. In potem? Potem bomo »socialni odbor«, ki je dovršil svojo nalogo, razpustili.

Bankirjev in inustrijcev ni bilo niti pod vodstvom s. Vanderveldeja pri belgijskem kralju. Toda tudi njihov položaj ni rožnat. Dokaz za to je zakon z dné 24. avgusta 1934, s katerim je

Brocqvilleova vlada prenesla zamrznjene bančne kredite v roke države. Napačno bi pa bilo, če bi preveč povdarjali težave, ki jih imajo banke. Te težave niso nič drugega kot izraz go s p o d a r s k e krize. Tisti, ki govore ob krizi predvsem o težavah na denarnem trgu, o težavah bank in o kreditu, ki ga ni mogoče dobiti, delajo to z določenim namenom. Tako je pisal list »Le Peuple«, ki ga izdaja belgijska delavska stranka, dné 8. aprila 1935: »Zlikovci so položili svojo zločinsko roko na narodno zlato. Narod mora položiti svojo pest na tilnik teh zlikovcev.« Meščanski in malomeščanski listi govoré vedno o »nespametnih« bankah, o »špekulantih«, o »mednarodni spekulaciji« itd. in postavljajo s tem »zlobne« bančne kapitaliste v nasprotje z »dobrimi« industrijskimi kapitalisti. In to je baš njihov namen. Zakriti je treba ono značilno črto v današnjem imperialističnem kapitalizmu, ki ga loči od poprejšnjega kapitalizma, t. j. zakriti je treba dejstvo, da je današnji monopolski kapitalizem kapitalizem, v katerem sta se neločljivo spojila bančni in industrijski kapital v finančni kapital; zakriti je treba dejstvo, da je dosegla koncentracija industrije kakor bank svojo najvišjo, v kapitalizmu še možno stopnjo, da je zaradi tega zamenjal izvoz kapitala poprejšnji prevladujoči izvoz blaga; da je zaradi izvoza kapitala postala nujna razdelitev sveta med največje kapitalistične roparje, da so zato postale nujne nove delitve sveta na osnovi spremenjenih razmer v silah teh kapitalističnih roparjev (t. j. nove svetovne vojne) in da je zato nujen prehod iz kvantitete v kvaliteto, t. j., da stojimo na pragu popolne rekonstrukcije družbe, v kateri bodo izginila vsa nasprotja kapitalističnega družbenega reda. Kdor pa vse to delavcem zakriva s tem, da loči med »zlobnim« bankirjem in »dobrim« industrijalcem, ta hoče obrniti delavčevo pozornost na kapitalista, ki ga ni na kraju, kjer delavec dela, in pozvroči, da delavčeva sila, s katero si hoče ta izboljšati svoj položaj, splahni v praznih borbah.

Kriza, ki je zajela Belgijo in za katero je odgovorna vsa belgijska buržuazija, je zelo težka. L. 1928 je bilo na 5063 podjetij 886 takih, ki so imela izgubo. L. 1932 jih je bilo na 7062 takih 3915. Celotna izguba se je dvignila od l. 1928 do l. 1933 od 332 milijonov na 2104 milijone. Vrednost premičnin, ki je bila l. 1929 142 milijard, ni bila l. 1934 večja od 41 milijard. Čiste emisije so se znižale od 2076 milijonov frankov v l. 1931 na 437 milijonov v l. 1934. Vzrok temu je, da so se z vse večjim razpadanjem svetovnega trga vse bolj krčili zunanji trgi, kamor je morala Belgija, ki je izvoznaška dežela, izvažati svoje blago. Zaščitni ukrepi, s katerimi so obdale ostale države svoje meje, so povzročili, da je izvoz belgijsko-luksemburške gospodarske zveze padel od 2649 milijonov v l. 1929 na 1143 milijonov v l. 1934. Indeks industrijske proizvodnje je pokazal decembra 1934 zmanjšanje proizvodnje za 31,7% v primeri z l. 1928. V vsej tej dobi so padale cene na veliko; decembra 1934 so se znižale za 44,5%.

V.

Belgijska buržuazija je napela vse svoje sile, da bi bremena krize prevalila na ramena delavstva. In s pomočjo belgijske delavske stranke ter voditeljev reformističnih sindikatov ji je to v precejšnji meri uspelo. V začetku marca je dejal Theunis, predsednik ministrskega sveta, v svojem govoru v zbornici:

»Naše proizvodjalne cene nam omogočajo, da tekmujemo z Angleži povsod tam, kjer nas ne ovirajo umetne pregraje. Čeprav so cene na splošno padle, smo izvozili v Anglijo za 5 milijonov več v l. 1934 nego v l. 1933, medtem ko so se carine povišale za 30%. Vsi Belgijci so si začeli pritrjavati in prav to je vzrok, da smo lahko začeli tekmovati na tujih trgih z našimi tekmeči.«

Seveda je predsednik belgijske Narodne banke pozabil povedati, kdo so bili »vsi Belgijci«, ki so si pritegnili pas še za nekaj lukenj; pozabil je povedati, da so se rudarske mezde postopoma zmanjšale za več kot 40%, da so se znižale podpore brezposelnim, da so se zmanjšale plače državnih uslužbencev itd., itd. Zamolčal je, da je istočasno dobila buržuazija ogromne podpore, ki jih je dala vlada, da so se ji znižala davčna bremena, da so neprestano naraščali izdatki za vojaščino in da je vlada najemala posojilo za posojilom.

Toda vsi ti ukrepi vlade niso mogli zavreti krize, ki se je neprestano poglobljala, in buržuazija je morala poiskati kak drug izhod. Kakor med svetovno vojno je bila spet edina rešilna pot pot »svete zveze« med tremi največjimi strankami: klerikalci, liberalci in socialisti.

19. marca 1935 je odstopila Theunisova vlada, »vlada bank«. Po nekaj ponesrečenih poizkusih je sestavil vlado 23. marca van Zeeland, podpredsednik belgijske narodne banke, oziroma, kot pristavlja »Slovenec« z dne 10. aprila 1935: »... profesor za narodno gospodarstvo na katoliškem vseučilišču v Louvainu, ki je tudi veliko potoval po svetu, eden prvih gospodarskih strokovnjakov dežele.« V to vlado je vstopilo tudi pet članov belgijske delavske stranke, ki je sekcija delavske socialistične internacionale. Vstopili so: Hendrik de Man, podpredsednik stranke; Paul-Henri Spaak, bruseljski poslanec, vodja levega krila belgijske delavske stranke; Delattre, tajnik sindikalne rudarske centrale; poslanec Soudan in Vandervelde, predsednik delavske socialistične internacionale. Vandervelde je zaradi tega odložil svoje predsedstvo v internacionali.

»Delavska politika« je pisala o tem dne 17. aprila 1935:

»Odkar so vstopili socialni demokrati v belgijsko vlado, je pričel veti v gospodarski politiki nov duh. Predvsem je vlada sklenila nastopiti proti kapitalističnim špekulantom, ki zadržujejo blago, da se mu dvignejo cene. Istotako se je izvedla preiskava glede borznih manevrov, v bankah in v mnogih ured-

ništvih gospodarskih in finančnih listov. Obenem ustanovi vlada državno hipotečno banko in delovni urad.

Belgijska vlada je s tem priznala, da je kapitalizem zlo, ki veča socialno bedo.

Kam kaže »Delavska politika« s svojim prstom? Spet predvsem na špekulante, na bankirje in na urednike. Zakaj? Da bi obrnila pogled delavstva v napačno smer in da bi se delavstvo ne dotaknilo »dragocenih svetinj« celotne buržuazije.

5. junija 1935 je prinesla ista »Delavska politika« vest:

»Hendrik de Man, belgijski socialistični minister za javna dela je novinarjem sporočil naslednji svoj program za bližnjo prihodnost: Poleg obsežnih javnih del hoče tudi gospodarsko in finančno reorganizirati vso deželo. Ne gre samo za zaposlitev brezposelnih, temveč tudi za dvig kupne moči. Vendar so tudi javna dela važen sestavni del splošne akcije. Pri javnih delih se delavci tudi plačujejo po dogovoru z delavskimi sindikati. Do zdaj so namenili za javna dela 6 milijard frankov. Ustanovil se je tudi centralni urad za oživljenje gospodarstva; imenuje se »OREC«; njemu je tudi dodeljen urad za nadzorstvo bank in fondov za izenačenje deviz, hipotekarni zavod, urad za posredovanje dela in urad za gospodarske informacije.«

Ne glede na to, da tudi ta vest povdarja »finance«, »banke«, »fonde«, »devize«, »hipoteke« (in mimogrede »javna dela«, ki so pa samo miloščina in v škodo gospodarstvu, kakor misli »Del. politika«), se je treba povprašati, ali je ta vest točna in ali ni morda vsaj v toliko pomanjkljiva, da g. Hendrik de Man ni sporočil novinarjem s v o j e g a programa, temveč tujega. Zato pa se je treba ozreti nekoliko v zadnja leta belgijske delavske stranke, katere ne najneznatnejši član je g. Hendrik de Man.

VI.

V drugi polovici l. 1933 se je vrstila vsa agitacija, je pisal ves tisk belgijske delavske stranke o »načrtu«. Na vsch shodih, na sejah strankinega sveta, na izrednem občenem zboru stranke o božiču l. 1933 je bil govor o načrtu, ki smo ga že tako dolgo iskali in končno vendarle našli. »Načrt dela« nas bo rešil krize in nas po načrtu privedel v socialistično Belgijo. Na občenem zboru o božiču l. 1933 so sprejeli resolucijo:

»...da je cilj vsej akciji belgijske delavske stranke ostvartev načrta, po katerem se bo spremenilo gospodarstvo na osnovi nacionalizacije kredita, ki je glavno sredstvo takega načrtnega gospodarstva, da se bo lahko povečala kupna moč ljudskih množic; na ta način bo zagotovljena vsem koristno in plodno delo in povečala se bo splošna blaginja...«

Občni zbor je sklenil:

»...da bo belgijska delavska stranka takoj začela borbo za polastitev oblasti — in sicer z vsemi ustavnimi sredstvi —, da bi na ta način lahko uresničila svoj načrt.

Izjavlja, da sploh ne misli na to, da bi vstopila v vlado, ki bi si ne prisvojila delovnega načrta kot svoj program, ki ga je treba takoj izvesti, da pa ji je dobrodošla za dosego in izvrševanje oblasti pomoč vsake take skupine, ki bi si prisvojila načrt.«

In prav ta načrt, o katerem je bil sedaj govor, je izumil Hendrik de Man. Po tem načrtu je bila prepovedana vsaka udeležba socialistov v kakršnikoli meščanski vladi. Stranka je obljubila, da se oblasti ne bo polastila z nobenim drugim namenom kot s tem, da izvede svoj načrt. Končno je pomenil ta načrt program, ki ga je treba izvesti takoj, in sicer je bil to minimalni program, to se pravi, da se socialisti ne bodo polastili oblasti razen zato, da bodo izvedli vsaj načrt.

To so povdarjali večkrat drugi, pa tudi Hendrik de Man je dejal v svojih tezah v Pontignyju:

»...da je pogoj vsem socialističnim strankam, da postavijo kot osnovo svoji politični strategiji geslo »nič drugega kot načrt in samo načrt« in da izjavijo, da so pripravljene vladati z vsemi onimi, ki sprejmejo načrt, da pa ne bodo vstopile v nobeno vlado, ki bi ne izpolnila tega pogoja.«

Toda osebna življenjska pot Hendrika de Mana kakor tudi to, da je v vodstvu delavske stranke, ki je bila dolga leta popolnoma reformistična in se je vedno v odločilnih trenutkih borila za obstoj kapitalistične družbe, je moralo navdati delavce in delavske stranke vsega sveta z nezaupanjem.

Pred vojno je Hendrik de Man pripadal »marksistični levi« opoziciji in je bil proti vstopu socialistov v vlado. Med vojno je šel prostovoljno na fronto. Po vojni je šel »iskat novo duhovno ravnotežje v Ameriko«, kjer je užival »nomadsko svobodo pustolovskega življenja«. Nato je odšel študirat v Frankfurt a. M. v Nemčiji. Tu je postal iz »marksista« protimarksist. L. 1926 je izdal knjigo »K psihologiji marksizma«, v kateri je »znanstveno« utemeljil teorijo o sodelovanju razredov, o socialpatriotizmu itd.* Knjigo je nemška buržuazija z veseljem pozdravila, češ, da je »pač najresnejša analiza marksističnega mišljenja«, da je to delo po Marxovem 'Kapitalu' najvažnejše delo o socialnem vprašanju« itd. Sam zase pravi v tem delu, da se »čuti po duši bližji reformističnemu praktiku nego radikalnemu čvekaču, da je zanj več vredna cestna kolonizacija v kakem delavskem okraju, cvetlična gredica pred kako delavsko hišico nego kaka nova »teorija« o razrednem boju...« Mnenja je, da si »delavske množice morejo samo s pomešcanjenjem izboljšati svoj položaj...« Torej de Man odkrito priznava, da je reformist. Vendar pa si pridržuje kljub

* To knjigo bi priporočil g. Lojzetu Potočniku, da bi mu ne bilo treba pobijati marksizma z Masarykom, ki ni še utegnil zbrati vsega novejšega gradiva o tem »vprašanju«. In tudi psihologijo g. Vebra bo lahko najbrž plodno uporabil pri tej priliki. (Op. pis.)

temu še naslov »revolucionarja«. »Revolucionar sem; to pomeni, da mi je prevrat kapitalističnega reda v socialistični duševni motiv...«, tako trdi sam. Višje se že ni mogoče povzpeti: jasno je, da mora biti mož v svoji praksi enako prožen kakor v teoriji.

Ne bom se spuščal v analizo de Manovega delovnega načrta, ker je družbena praksa pokazala, da je imel ta načrt in vse gibanje okoli njega in zanj samo ta smoter, da odkloni delavske množice, ki so se kljub zaviranju reformističnih voditeljev pričele boriti, od boja za vsakdanje nujne zahteve, da zatre junaško borbo rudarjev v Borinageu, da prepreči odpad delavcev od delavske stranke, ki je tedaj pretil; saj je dejal voditelj Saintes l. 1933: »Pred nekaj leti so nam delavci še neomejeno zaupali. Danes ni več tako. Še so z nami, še glasujejo za nas, ker so vajeni tako delati, ker smo mi vsi malo konservativni... Če boste pa jutri izjavili, naj počakamo še nekaj let, tedaj bodo dejali: 'Takih voditeljev nočemo več.'«

Z vstopom v vlado pa so socialisti pozabili na vso to »sijajno« dobo agitacije za delovni načrt. Sami priznavajo, da načrt van Zeelandov ni delavni načrt de Manov. Tako je izjavil de Man 31. marca na izrednem občnem zboru belgijske delavske stranke:

»Dejstvo je, da smo s svojim vstopom v vlado kršili črko v resoluciji delovnega načrta.

Ne upal bi se vas prositi odpuščanja, če bi vam ne mogel dokazati, da bi se pregrešili s tem, če bi ne hoteli stopiti v vlado, proti duhu božične resolucije iz l. 1933.« (»Le Peuple«, 1. IV. 1935.)

Dalje je dejal na istem zboru: »Vladni načrt ni naš delovni načrt... Začetek pa je identičen. Bistvo je to, da smo začeli izvajati delovni načrt, čigar popolna izvedba bo terjala več let.« (»Le Peuple de Bruxelles«, 1. IV. 1935.)

Isto priznava tudi Vandervelde, ko pravi, da je van Zeelandov načrt samo v nekaterih stvareh podoben de Manovem načrtu.

VII.

Iz vsega tega sledi, da so reformistični delavski voditelji odkrili nov način za zaviranje delavskega gibanja, ki postaja v tej ciklični krizi kapitalizma, potekajoči na osnovi splošne krize kapitalističnega sistema, vse bolj nevarno meščanski družbi. Ta novi način je geslo o »načrtnem gospodarstvu«, o »delovnih načrtih«, ki so se razširili iz Belgije po vsem svetu. Toda belgijski primer sam je svarilen vzgled vsem delavskim strankam, kaj pomeni takšna gonja za »izvedbo delovnih načrtov«.

»Izvedba« delovnega načrta v Belgiji je pokazala tri važne stvari:

1. Belgijska delavska stranka je obljubila, da ne bo vstopila v nobeno vlado, ki bi si ne prisvojila za svoj program delovnega načrta. In vendar je vstopila v vlado, ki ima svoj poseben načrt, še malo ne podoben de Manovemu.

2. Belgijska delavska stranka je svečano obljubila, da bo ohranila belgijski frank na dosedanji višini, toda po sklenitvi socialno-buržuazne koalicije so denar razvrednotili.

3. Razvrednotenje belgijskega franka je povzročilo razpoko v zlatem bloku, katerega član je tudi Francija.

S tem je belgijska delavska stranka še povečala bedo delovnega ljudstva, toda rešila je banke; z razvrednotenjem denarja je zmanjšala realne delavske mezde; zvišala je cene nujnim življenjskim potrebščinam, kajti tako je zahteval van Zeelandov načrt; glasovala je za razpust parlamenta, češ da s tem brani »demokratske svoboščine«; podpira z eno besedo vlado, katere namen je uvedba fašizma v Belgiji.

»Iz družbenih vidikov bomo podpirali postopno organizacijo stanov in skušali bomo prepustiti izvajanje nekaterih rednih pravic organizmom, ki potekajo iz teh strok, in sicer v mejah in v gospodarsko in družbeno korist teh strok.« (Van Zeeland v ministrskem svetu, »Peuple« 30. III. 1935.)

Sergej Jesenjin:

MATERINO PISMO

Kaj mi sedaj
je še premišljevat,
o čem naj zdaj
še pišem in kako?
Na mizi temni, žalostni
leži tu pismo pred menó,
ki mi ga je poslala
moja mati.

Tako mi piše:
Če ti je mogoče,
preljubi, pridi k nam
čez Božič na obisk.
Za mene kupi ruto,
a hlač želi si oče —
pri nas doma
ne pridemo iz stisk.

Povšeči to mi ni,
da si poet,
da s slabo slavo
si se združil.
Veliko boljše bi biló,
če že od mladih let
na polju kopal bi in plužil.

Postarala sem se
in slaba sem postala.
Če pa bi ti
od kraja bil doma,
pri meni snaha
bi sedaj bilá
in jaz bi na kolenih
vnučka pestovala.

Ti pa otroke svoje
si križemsvet izgubil,
si pustil, da ženó
ti drugi je prevzel,
brez družbe, brez družine
kar namah
si z lahkomišelno glavó
v tolmun beznic ušel.

Moj ljubi sin,
kaj je s teboj?
Tako si skromen bil,
tako krotak svoj čas.
Kako je srečen oče tvoj,
Jesenjin Aleksander,
vsevprek so pravili pri nas.

A naši upi vate
izpolnili se niso.
Grenkeje in še bolj težkó
pa nam pri srcu je zato,
ker oče preudarjal
zaman je, da za pesmi
dobil boš več denarja.

In če si ga vendár
nemara kdaj dobil,
nam nisi ga poslal nikdár.
Zato pa mi tako grenkó
besede te lijo,
ker me uči
ta tvoj primer:
poet denarja ne dobi.

Povšeči to mi ni,
da si poet,
da s slabo slavo
si se združil.
Veliko boljše bi biló,
če že od mladih let
na polju kopal bi in plužil.

Povsod je zdaj nadloga,
 živimo ko v temi.
 Še konja nimamo.
 A če bi ti pri nas ostal,
 namesto da si šel od doma,
 imeli bi vsegà dovolj
 in ti — pri svoji pameti —
 predsednik bi postal
 volispolkoma.*

Tedaj bolj prosto bi živeli,
 nihčè nam ne bi delal zdražbe,
 ti ne bi vedel za skrbi,
 za nepotrebni nepokoj.
 Jaz presti bi učila
 tvojo ženo,
 a ti — kot sin — na stare dni
 miru bi dal nam in tolažbe.

To pismo zdaj zložim,
 se vase potopim.
 Mar že ni več izhoda
 na poti, ki me čaka?
 A vse, kar mislim
 ti povem —
 povem
 v odgovoru potem.

Prevedel Ivo Brnčič.

J. B.:

REPORTAŽA IZ ZDRAVILIŠČA

(Odlomki.)

Nalivalnica. Mogočni stroji za umivanje steklenic. Grmada steklenic podrsava iz odprtine čistilnega stroja. Postavijo se na progo, ena poleg druge in drsijo po traku k nalivalnemu stroju. Tam jih prijemajo roke stroja, dvigajo k pipi, za trenotek jih obdrže, potem pa spustijo zopet na drsajoči trak, že napolnjene. Še trenotek, pa se skloni k steklenici druga strojeva roka, jo pri odprtini močno stisne in zasadi v njo zamašek. Nato jo pošlje po tekočem traku naprej, kjer jim zopet posebna roka stroja prilepi ime, ki oznanja, da je v nji Slatina.

Roke človeka-delavca in delavke pa se gibljejo, strežejo, odvažajo, sortirajo, in so pri teh strojih podobni pritlikovcem, ki služijo orjakom. Sonca ni, samo hladen zrak je v nalivalnici.

* Volispolkom: volostnoj ispolnitel'nyj komitet (Krajevni izvršni komite).

Obrazi bledi, utrujeni, rekel bi, izstradani, roke od vode in hlada zariple, obleka vlažna...

»Koliko ur delate,« sem vprašal delavko.

»Zdaj delamo 5 ur.«

»In vam plačajo na uro?«

»Kakor je. 3.—, 3.25, 3.50, 3.75 Din.«

»Torej na dan v teh 5 urah okrog 15 do 18.75 Din. Kako živite?«

Skomignila je z rameni:

»Kakor pač gre. Kaj pa hočemo? Bolje nekaj kakor nič.«

Pogledal sem Beno-Koljo z nerazumevanjem. On pa me je potolažil:

»Ne razumeš tega. Saj nimajo prilike misliti, niti hočejo misliti. Naučeni, da mora biti tako kakor bog da, žive tja v en dan. Edina skrb je ta, da ima le on, drugi pa naj gleda kakor ve in zna. Kapital pa skrbno pazi, da bi jim kdo kaj ne svetoval in jim kaj pokazal, da se da tudi drugače živeti. Skrbi tudi, da zaposli take ljudi iz okolice, ki imajo majhne bajte in peščico zemlje. Čut privatne lastnine, pa če še tako pičle, ga vdinja brez-pogojni službi kapitala. On je zadovoljen, če ima kje spat na svojem in mu zraste nekaj krompirja in druge zelenjave ter koruze, da ima še teh 15 Din na dan kot nekako napitnino za davke in drugo. Če pogledaš kmeta, je ta delavec prav za prav na boljšem. Kmet ne more nič prodati, a če proda, za tako ceno, da si komaj kupi sol. Jesti sicer ima dovolj, a kaj pomaga samo jesti, če ni denarja za obleko, davke in druge nujne izdatke. In tako vlada ta sistem nad vsemi, zakaj to je zanj dobra konjunktura.«

Vprašal sem delavko:

»Imate svojo hišico?«

Zdelo se mi je, da so se ji oči nekoliko veselejše zasvetile, kakor tistemu, ki se zaveda, kje mu je hrbtenica močna.

»Če bi tega ne bilo in malo zemlje, pa bi se s temi 15 dinarji pač ne moglo živeti. Tako pa gre. Drugim, ki nimajo nobenega zaslužka, je še slabše.«

Pogledal sem še enkrat na vrteče se polne steklenice, na delavce, ki so stregli, na njihove izdelane, sestradane obraze in pomislil:

»Res je, tu pri strojih, v tovarni, kamor je prodal svojo delovno silo, svojo privatno lastnino, delavec in delavka nista državljana. Tu sta samo kupljeni delovni sili.«

*

Tu so kopeli. Razne. Solne, smrekove, ogljikove. Tisti, ki ima denar, jih uživa. Strežnice in strežniki pripravljajo vodo, ovijajo kopalca v odeje, da se ne prehladi in mirno ohladi. Ko je odšel, pripravijo kad novemu, jo umijejo, pospravijo in vse tako do večera. Polno dela do večera.

»Koliko pa dobite za vse to delo?« sem vprašal.

»480 dinarjev.« je rekla.

»Na mesec?«

Nekoliko začudena me je pogledala.

»Seveda, na mesec.«

»Samo?«

»Da.« Dodala pa je takoj, kakor bi jo nekaj sililo: »Izgovarjajo se, da dobivamo dobro napitnino, zato plačajo samo teh 480 dinarjev.«

»In jo res dobivate?«

»He,« se je namrdnila. »Kakšen groš spusti ta ali oni. Pa še to le bolj skromen gost. Kakšna nobel gospa ali siten gospod pa še tega ne.«

*

Hidroterapija. Procedura s telesom bolnika kakor bi gnetel testo. Človeku na želodec in prsa položijo tremofore-plošče, po katerih je speljana drobna cev. Skozi to cev se vijuga iz vedra vroča voda in tako greje telo. Pol ure nekako. Nato posade človeka v veliko kad s toplo vodo. Strežnik pljuska v človeka s čebrom vodo, da se sliši in čuti, kakor bi razburkano valovje pluskalo po njem. Po hrbtu in po prsih. Drugi masira. Nato popelje »delikventa« v posebni kabinetič, kjer šumi nekje para. Postavi te v kot, navre na tebe cevko in spusti po tebi vročo paro, da ti sapo zapira. Zraven pa z drugo cevko brizga po telesu vodo, da se nehote napenjajo živci in mišice. Tako trenirajo živce. In to ves dan. Mišičaste roke strežajev so v neprestanem gibanju, z obraza teče znoj. Neprestano so na nogah.

»Ali mnogo zaslužite,« sem vprašal.

Krmežljav je bil smehljaj:

»300 dinarjev.«

»Na teden?«

»Kaj še. Na mesec.«

»In to si dopustite? Saj je vendar to naporno delo?«

»Kaj hočemo? — Ko pa jih vse polno čaka, da bi delali še ceneje.«

Spogledala sva se z Beno-Koljo.

»Organizacija?«

»Poskušali smo jo ustanoviti. Trdo gre. Vsi se boje.«

»Sami sebe, kaj?«

»Sami sebe. V vsakem je skrito tisto, češ, kaj se bom trgal in riskiral še to, kar imam. Gospodje že vedo, kako je prav.« In razširil je roke, rekoč: »Pa naredite s takimi kaj?«

»Da,« sem rekel Benu-Kolju. »Manjvrednost je v njih. Ustvarjena od okolice, v kateri žive. — Zlomiti v njih ta čut manjvrednosti...« tudi jaz sem skomignil z ramami, kakor bi hotel reči: »Res, tu ni pomoči.«

Beno-Kolja pa je rekel:

»Tn tako zvani čut manjvrednosti vzdržuje tista hišica-bajta in peščica zemlje. Podzavestni čut manjvrednosti, ki ga navdaja v tovarni, se doma, ko je v svoji bajti, nekam skrrije in čuti nekako »večvrednost« pred tistimi, ki še bajte nimajo. Tudi to piše kapital sebi v plus kot konjunkturo.«

*

Ekonomija zdravilišča. V hlevih stoji bik. Mogočen, da človek z občudovanjem gleda njegovo mogočnost, zagrljen vrat. Na tabli stoji pisano: 1800 kg. Dalje tam se vrste še drugi, mlajši. V drugem delu krave, telički, teleta. Hlev je moderno-higijenično narejen, je tako rekoč dvorana. Kaj vaša stanovanja, delavci predmestij in bajtarji okrog zdravilišča! Vaša stanovanja so hlevi, to so dvorane. Za bike in krave.

»Kako vas plačujejo,« sem vprašal delavce na ekonomiji.

»1.25 do 2.75 dinarjev na uro.«

»Ste družinski očetje?«

»Da. A to ne šteje. Ni jim mar, če je žena in otrok lačen, ali če sem jaz oslavel radi težkega dela, a 1.25 dinarjev na uro ne zaleže, da bi se okrepil. Še tu nam pritrjavajo. Če napraviš 50 delovnih ur v tednu, jih plačajo samo 40 ur.«

»In ne protestirate?«

»Ha, če nisi zadovoljen, pravijo, pa ostani drugi teden doma. Namesto tebe dobimo ženske, ki delajo za kovača na dan. Več nas je tudi zaposlenih pri sekanju drv, žaganju na stroj, pa nismo niti bolniško zavarovani. Isto je z vrtnarskimi delavci in po drugih oddelkih.«

Vsak delavec, ki sem ga vprašal je povedal z jezo, stisnil pesti, pljunil ... in nič več.

»Organizirajte se in zahtevajte izboljšanje. Naj dajo ekstenčni minimum, naj bodo vzgled drugim.«

»Bi kaj pomagalo?«

»Kdor ne trka, se mu ne odpre, pravi sveto pismo,« sem rekel. »Kdor ne išče, ne najde. Saj tako so vas učili, ne? In kdor ne zahteva, ga ne slišijo. Ta izrek pa ni iz svetega pisma, temveč iz življenjskih izkušenj. Tu dvoma ne sme biti. Če ni vsaka zahteva vedno uresničena, se ne sme vreči korajže v koruzo. Taktičen umik, kontroliranje svojih sil in ob ugodnem trenutku nastop, pa bo zahteva postala meso.«

»Lahko je reči, ko pa je brezposelnih za vsako ceno preveč na razpolago.«

»Seveda je laže reči, kakor narediti. Če bi vsi vedno tako govorili, bi še danes živeli v fevdalizmu. Kapital ne da sam od sebe in prostovoljno nič, a vse, kar da, da z gotovim računom, da bodo obresti. Tudi brez žrtev ni nobene zmage.«

Skomignil je z ramami in pogledal v stran.

*

V hotelih so restavracije. Če sedeš h kosilu, imej pripravljениh najmanj 25 Din. In še boš lačen. 30, 35, 40 dinarjev je po navadi. Večerja ne mnogo manj.

»Koliko dobite za kokoš?« sem vprašal kmetico.

»12 dinarjev.«

»Za par piščancev?«

»10, 12, tudi, če so lepi, 15 dinarjev.«

»Koliko za tele?«

»Hm, tako, 250 do 300 dinarjev.«

»To bo žive vage koliko?«

»Tako okrog 70 do 75 dinarjev.«

»Torej,« sem računal, »1 kilogram 3.50 do 4 dinarje?«

»Tako nekako,« je rekla.

»Kako pa je z zelenjavo?«

»Skoraj zastonj. Salata glava 2 dinarja, zelje 2 dinarja.«

»Eh,« sem zmajal z glavo. »V restavraciji pa kosilo za 25 do 45 dinarjev. Ubogi kmet in pravica.«

*

Natakarji in natakariče strežejo. Vsako željo takoj in vljudno izpolnijo. Če ni mogoče, se oprostijo. Tam se jezi gost, ker še ni dobil naročenega. Tu se huduje dama, ker dekleta, ki raznaša kruh, še ni k nji. Mudi se tem gospodom in gospem, zaposleni so preveč in ne morejo čakati. Natakariji in natakariče so pa nerodni. Imajo samo po dve nogi in po dvoje rok.

»Koliko zaslužite?« sem vprašal natakaričo, brhko dekle.

Sram jo je bilo povedati. V zadregi se je smehljala, češ, kaj bi rad zvedel in zakaj? Pa sem vseeno vztrajal na svojem vprašanju.

»Od tistih gostov, ki so abonirani, napitnino.«

»Samo?«

Pokimala je z glavo.

»A od tistih, ki sproti plačajo?«

»10%. To se pa razdeli med vse natakarije in natakariče.«

»A restavrater? Koliko plača na mesec?«

»He... Nič.«

»Kako to, nič?«

»Tako... Vsi smo brezplačno, zastonj. Samo, če kdo dá napitnino in tistih 10%. Seveda, stanovanje in hrano imamo od restavraterja.«

»To se pravi, da niti za čevlje ne zaslužite?«

»Seveda ne. Ko pa so gostje tudi skromni.«

»Kako skromni? Ta gospoda?«

Prezirljiv nasmešek je bil na njenih ustnicah.

»Gospoda, da? — Več dá kmet, če pride, ali pa delavec, kakor ta gospoda.«

»No, pri tistih 10% je vendar nekaj. Saj je hrana draga.«

»Seveda, če bi naročili in jedli?«

»Kaj ne jedo?«

»Veste, vse štedi. Včasih po trije vzamejo samo eno porcijo. Če so otroci, jedo samo mleko. Da vzameta 2 osebi eno porcijo, to pa je kar v navadi.«

»Kaj je to mogoče? Gladovati na počitnicah v letovišču ali recimo v zdravilišču?«

»Glavno je, da lahko reče tak gospod in gospa, da sta bila v Slatini. Kaj želodec. Malo se tesneje stisne pas, pa je.«

Ironija se je čutila v njenih besedah.

»Sicer pa je pravilno. Če si že na počitnicah, na oddihu, naj si vendar oddahne tudi želodec, naj si spočije, če je na zdravljenju, naj se zdravi.«

»In ste dolgo pokoncu?«

»Ponoči do 12. ure, do ene ure. V natočilnici pomagam.«

»No, gotovo dobite kakšno nagrado?«

»Nič. To spada k službi. Nadur tukaj ne poznajo in v naši stroki najmanjše. Samo delaj; kako boš živela, nikogar nič ne briga.«

Odšla je k drugi mizi, da postreže. Gledal sem jo. Ljubka pojava. In mnogo jih je, ki zahrepane po taki ženski pojavi, in ne štedijo denarja kot pri kosilu.

In če postreže s svojo ljubkostjo? Kdo je, ki sme obsojati?

*

Pri vodnjaku v lopi teče iz pipice Slatina. Vrste se bolniki in vsak, kdor želi Slatine. Nekateri pri vrelec Styria, drugi, ki jim želodec bolj nagaja, pri Donati. Kdor pa se hoče samo osvežiti, stopi k vrelec Tempel.

Nalivalke so uslužne. Natakajo v čašice, lepo barvane, kristalne, temu s soljo pomešano slatino, onemu toplo, zopet temu mlačno ali mrzlo, kakor pač predpisuje zdravnikov recept. Mične so nalivalke, rdečelične, zdrave. Vesel jih je gost-bolnik in rad katero zine z njimi.

»Toplo?«

»Da. Nekoliko mešano s soljo.«

»Meni pa hladno, prosim.«

In nalivalka natoči iz pipe, kakor je naročeno. Po 150, 200, 300 gramov.

»Ali ima vsak svojo steklenico?« vprašam.

»Po večini. Prav za prav bi moral imeti.«

»Lepe čaše imate. S številkami.«

»Da. Gostje so natančni. Da se ne pomeša kakšna in bi pil iz druge, ne iz svoje. Gost pove svojo številko in mu natočim.«

»Seveda, praktično. Tako si tudi ta ali oni ne more prilastiti kakšne čaše.«

»O, potem gospode ne poznate,« je rekla in nejevolja je bila v njenih besedah.

»Ni mogoče? Da bi gospoda?«

»Kar ukradejo, da povem po domače. Prefrigano, da je kaj in nič ne moreš.«

»Kako pa to naredo? Saj imajo vendar številko in če je ne vrne, veste, da jo je vzela.«

Nasmejala se je in rekla:

»Pred dvema dnevoma, da ne bom govorila o drugih slučajih, me je prosila zvečer gospa, odlična gospa, da veste, če sme malo s polno čašo iti tja h godbi in se malo sprehoditi in počasi piti. To delajo vedno, pa sem rekla: Prosim, prosim. Saj veste, odkloniti ne morete, tudi poznala sem jo, kar je prišla vsak dan po trikrat po vodo. Rekla je, da mi jo pred večerom, preden zapremo vrelce, vrne.«

»No, in ...«

»Ni je bilo. No, sem mislila, se je pač že zamudila, pa bo jutri prinesla. Nič ne dé. Saj jo poznam. Včasi je dala tudi kak dinar napitnine.«

»In ...«

»Ni je bilo drugi dan, ni je bilo tretji dan in ... sploh je več ni bilo.«

»Se ji je že kaj zgodilo,« sem rekel kar tako.

»O, seveda se ji je. Odpotovala je še tisti večer. Povedali so mi drugi.«

Spet je bil na njenih ustnicah prezirljiv nasmeh.

»Ker je pač včasi dala kak dinar za napitnino, si je obdržala čašo.«

»Ste bili oškodovani?«

»Seveda. Čaše imam na račun. In če jo razbijem ali mi zmanjka, jo moram plačati. Stane pa 15 dinarjev. Torej, celodnevni zaslužek gre.«

»Petnajst dinarjev imate na dan?«

»No, šestnajst, po pravici povedano.«

»In nič drugo?«

»No, napitnino. Kakšnih 5, 6 dinarjev na dan. In če se mi ubije čaša, ali mi jo ukradejo, kar se na mesec zgodi tri, štirikrat, pa še napitnina ne zaleže. Pred kratkim se mi je zgodilo še nekaj hujšega. Ne meni, ampak oni pri Donati. Tam so še bolj nervozni gospodje, ker imajo bolne želodce. Kakor vidite, je vedno ob gotovih urah pri vrelcu dolga vrsta in to štirikrat dnevno, kakor v vojni za kruhom. Vsi so nervozni in vsak bi rad brž dobil vodo tako in tako. Ona je natakala, in kje utegne gledati, kdo izpije in vrne, to je: kdo postavi na mizo prazno čašo. Saj je to gospoda, pa se lahko zaneseš. Pa je nek gospod prišel in rekel svojo številko.

Ona išče.

»Ni vaše čaše,« je rekla. »Gotovo ste jo pozabili oddati.«

»Opoldan sem jo postavil sem na mizo, kakor vedno,« je rekel.

»Ni je,« je rekla in lahko si mislite, da ji ni bilo prijetno.

Čutila je, da gospod laže. Ker, če bi postavil na mizo, bi čaša bila tu. In je še enkrat rekla:

„Ne, gospod. Čaše ni. Najbrž ste jo pomotoma vzeli s seboj.“

Tako je povedala. Nič hudega, ker je takih slučajev že imela več in je gost šel domov pogledat in je res imel doma čašo. Kaj bi ne, zamišljen je lahko, pa jo odnese, da še sam ne ve. Ta gospod pa se je razjezil.

„Kako smete tako govoriti“, se je zadr. „Da sem vam čašo ukradel? Kaj pa mislite! Pokažem vam!“

Šel je — tako predrzen je bil — in se pritožil. Kaj hočete? Kje ima delavka zaščito? Verjeli so mu, nje niti poslušali niso. Morala ga je prositi odpuščanja, sicer bi jo odpustili. Ponižati se je morala in kupiti drugo čašo. Vidite, tako je z gospodo.◀

*

Veliko sob je v zdraviliških hotelih. V prvem, drugem in tretjem nadstropju.

Za sobe skrbijo sobarice.

»Koliko zaslužite?«

»Prva sobarica okrog 500 dinarjev na mesec. Druga 400 dinarjev.«

»Brez hrane?«

»Brez hrane. Odgovornost je velika. Vse moramo preskrbeti, prijaviti, odjaviti gosta, če ni kaj v redu za vsako najmanjšo reč — raport. Če kaj zmanjka, plačati. Bojim se zaključka sezone, če ne bo zopet kaj manjkalo. Imamo pač različno gospodo. Odnese rjuho, kot bi bila njena.«

»Sobe so različne, kaj?«

»Različne. Razkošne in skromne. Drage in cenejše. In po teh se kvalificiramo sobarice. Protekcija je pri nas. Tiste, ki imajo doma veliko zemlje in že odrasle otroke, dobe v oskrbo najboljše sobe in hotele, da še k plači dobe bogate napitnine od gostov. Me, ki smo revne, in nimamo nič, kakor svoje roke, pa slabše hotele in sobe.«

»In če se pritožite?«

»Zgodí se lahko, da nam še to vzamejo.«

*

Srečal sem tri vojne invalide. Po invalidskem zakonu imajo pravico zdraviti se na državne stroške v državnih in banovinskih zdraviliščih.

»Kakšno sobo imaš,« vpraša eden, s protezo namesto desne noge, ki jo je pustil na bojišču.

»Slabo. V tretjem nadstropju, ker lahko hodim. Okno na dvorišče. A ti?«

»V prvem. A kam gre okno, še nisem pogruntal. Ponoči pa ni miru. Do polnoči plešejo, da ne morem spati.«

Tretji pravi:

»Sinoči je prišel tudi nek višji vojni invalid iz Beograda.«

»Na račun invalidnine?«

»Da. Je vojni invalid. Samo da je reaktiviran in služi v ministrstvu.«

Tedaj je po cesti res prikorakal ta višji vojni invalid. Noga je bila iz proteze.

»Ubog vrag je, kakor mi,« je omenil eden.

»Samo... Tu so nas vseeno klasificirali.«

»Kako?«

»No, nam so dali sobe kakor je bilo, luknje. On, višji, pa je dobil luksuzno, z balkonom in oknom v park.«

»Kako več?«

»Bil sem baš takrat v stanovanjskem uradu, ko so mu sobo nakazali.«

Spogledali so se trije invalidi.

»Njegova proteza je bolj občutljiva kakor naša. Trpi tudi bolj kot mi, posebno če sliši 'jazzorkester'. Nas to, kajpada ne muči. Da ne moremo hoditi brez težav in bolečin, ni važno.«

Smejali so se z ironičnim smehom, češ, kri, prelita za domovino, nima enake cene.

*

Lepa je koncertna dvorana v zdravilišču. Akustična, kakor precizno uglašena harfa. In so po večerih v nji koncerti opernega orkestra, raznih solistov, plesalk z vstopnino in brez vstopnine, po navadi slabo obiskani.

»Čudno. Saj je uživanje umetnosti vendar privilegij gospode.«

»Privilegij, da,« je rekel Beno-Kolja. »A ne stvar ljubezni. Videl boš, če še ostaneš nekaj časa.«

In videl sem.

Bil je koncert opernega orkestra, solo violončelo, sopran solo, v korist Družbe sv. Cirila za revne otroke. Orkester in solisti so sodelovali brezplačno. Samo da bo izkupiček za revne otroke večji. Ali dvorana je bila komaj do polovice zasedena. Bil je lep umetniški večer. Gospoda je igrala v kavarni šah in kvarte, sedela v kinu ali v aleji, mladina pa je čakala, da bo konec koncerta in da bo ples.

Bil je simfoničen koncert opernega orkestra. 35 mož. Brez vstopnine. Dvorana je bila polna, da, a ne zasedena. Kdo pa bo pri kartah, pri šahu, v kinu?

Iz žetal je prišel neki večer mladinski pevski zbor z učiteljem-pevovodjem. 40 majhnih pevcev in pevk, slabo oblečenih otrok. Vstopnina 5 dinarjev in 10 dinarjev. Ves dohodek za otroke. Dvorana in luč brezplačno.

Ko so otroci zapeli troglasno Pregljeve, Adamičeve in druge mladinske pesmi, sem strmел. Troje pesmi je bilo izvajanih tako umetniško lepo, da se lahko zbor meri s trboveljskimi slavčki.

A poslušalcev?

Bilo nas je 100.

Zunaj pred dvorano pa je čakal »jazz-orkester« in mladina.

»Bo kmalu konec?« so nestrpno spraševali.

»Kmalu,« je bila tolažba.

Koncert pa se je kakor nalašč nekoliko zavlekel. So bili na odru pač otroci, mladinski pevski zbor. A ko je bil mladinski koncert končan, bilo je četrť na 11. uro, so se plesaželjni kar gnetli v dvorano.

Vendar — vsa čast ravnatelju — plesa ni bilo.

»Zakaj ne,« so se slišali nejevoljni glasovi.

»Ravnatelj je rekel, kdor ni utegnil iti na mladinski koncert, poslušat otroke, naj tudi ne pleše.«

*

Po aleji grem. Že tako rekoč izven zdravilišča. Nasproti mi pride borno oblečena, stara kmečka ženska. Razoran obraz, uvele roke, vse tresoče. Mnogo gorja je morala preživeti, mnogo zatajevanja, mnogo truda za vsakdanji kruh. In zdaj, na stara leta —?

Proseče, ponižno sklene roke kakor k molitvi, oči zaprosijo.

Gospod gre mimo in se ne ozre. Gospa gre mimo, glavo po navadi odličnih žensk dvigne visoko in gre mimo.

Neka delavka, ki se ji je mudilo, je stopila mimo, se ustavila, obrnila, vzela iz culice košček kruha in ga stisnila v roke starki.

Eh, kakšen lep smehljaj, božajoč, se je zazibal na velih ustnicah starke, v očeh pa je bilo toliko hvalečnosti za košček kruha, da me je nekje zgrabilo.

*

Stopil sem v trgovino, ki jo ima steklarna pri vходу v tovarno. Vsemogoči kristalni, brušeni izdelki so v omari in mikajo. Izletniki-gosti iz zdravilišča, posebno dame, trgujejo, barantajo, se kregajo in — nič ne kupijo. Če katera kupi, se še vedno huduje, češ, tako drago je.

»Vse bi radi imeli zastonj,« mi pravi prodajalka. »Človek bi znorel, ko začnejo milostljive svoje našminkane ustnice kremžiti. Če katera kaj kupi, zahteva, da ji moram nekaj dodati. Neče razumeti, da sem uslužbenka in da mi to ni mogoče. Naj gre h ravnatelju tovarne, pravim, pa se namrdne. Prave židovske nature.«

»Kako pa, če pride delavka ali kmetica?«

O, veste, tem bi človek moral prav za prav reči milostljiva. Pogleda, izbira, vpraša za ceno, potrjuje, če je predrago, zmaje z glavo in gre. Ali pa plača in pozdravi. A te milostive, kakor da so od hudiča. Pobarvane, ozke, obrbite obrvi se našopirijo kakor greben pri papigi, če se jo draži. A o tistih nežnih glasovih, kakor pišejo pesniki, ni duha ne sluha.«

Smejal sem se razdraženi prodajalki.

V steklarno nisem šel. Peči so ugasnili, ker jih popravljajo, steklarji pa so na neplačanem dopustu. Oddahnili si bodo od 800 stopinjske vročine, kri, koža in pljuča se bodo nekoliko opomogla, samo, če bi ti dopusti bili vsaj s 50% rednega zaslužka plačani, da bi ne bilo treba zategovati pasov okrog ledij, kakor delajo tisti v zdravilišču, ko za tri osebe naroče eno porcijo. Samo steklobrusci so se sklanjali v brusilnici nad cvrčočim steklom in delali.

*

Lepa je cesta tja proti Rogateu in k steklarni v Straži, ki je že na hrvaških tleh. Zeleni vrhunci bregov valove vsevprek, eden višje kipi kvišku, drugi nižje stremi za njim, vmes pa se vije cesta, stoje hiše in Sotla teče po ozki strugi med vrbami žalujkami in jelšami.

S kolesom smo bili kmalu v steklarni na Straži.

Vstopimo. Tu ni ročnega dela, tu delajo stroji. Železni in jekleni roboti neutrudno stoje pri peči s 1300 stopinjami, segajo v kotel po tekoče razbeljeno maso, vsrkavajo s posebno cevjomodelom odmerjeno količino tekočega stekla, ga potegnejo iz peči, nastaviijo v model pivne steklenice, v model slatinske steklenice, v model buteljke, pritisnejo, pihnejo sapo, nekoliko postoje, nato pa iz modela potegnejo izgotovljeno, še sicer razbeljeno, a že zarobljeno in izdelano steklenico. Delavec jo vzame z vilicami in jo položi na tekoči žični trak, ki neprestano leti po žlebu ter odnaša steklenice v hladilno peč, ki zopet počasi, kakor sekunda odriva naprej, dokler se steklenica ne ohladi in jo na drugem koncu že vzamejo in postavijo kot gotovo in pripravno za porabo v skladišče ali v zaboj.

»Koliko steklenic naredi stroj v enem dnevu, v 8 urah?«

»Okrog 3000.«

»In samo en delavec streže?«

»Štirje. Ta tukaj samo odvzema steklenice. Tam pri peči pa trije sproti pripravljajo stekleno zmes in jo mečejo v peč, ki jo razbeli v tekočino.«

»Koliko delavcev je prej delalo 3000 steklenic na dan v 8 urah, ko še ni bilo strojev?«

»Koliko? ...« Pomislil je in v mislih računl. »Štiri peči so bile. Pri vsaki 6 steklarjev. Vsaka peč je morala narediti 700 do 750 steklenic, torej je bilo zaposlenih 24 steklarjev.«

»Zdaj pa samo štirje.«

»Da, štirje.«

»In plačajo?«

»Ta, ki pobira steklenice, dobi 10 dinarjev na dan. Ostali pa pravtako.«

»Samo 10 dinarjev? In molče?«

»Kaj pa hočete s takimi ljudmi ... Saj se ponujajo za mnogo ceneje.«

»Pa bi vsaj tovarnar moral imeti nekoliko več socialnega čuta.«

»Potem bi pa ne bil tovarnar. Saj ga nima niti delavec-profesionist, ki ima sicer fiksne plače na dan 36 dinarjev, pa še ima odstotke od narejenega dela. Na mesec dobi nad 1400 dinarjev.«

»Delavec-profesionist?«

»Da. Monter, ključavničar, ali kakor že hočete. Skrbi, da je popravljen stroj, če se kaj spunta, in odgovarja za delo stroja. Kakor bi stroj sam ne bil dovolj odgovoren, če je v redu. Drugega dela pa nima. In mu je malo mar, da ima ta delavec samo 10 dinarjev plače na dan. Pa bi lahko pomagal, če bi hotel.«

Stopila sva z Blažem iz steklarne.

»Daleč smo še,« je rekel. »Včeraj je bilo tukaj manifestacijsko zborovanje delavstva. Govoril je zastopnik dr. Mačka. Vse navdušeno in živiokriki dr. Mačku. Vidiš, zato so si dali vzbuditi zavest, za samega sebe pa si ne znajo.«

Sedli smo na kolesa in se odpeljali. Iz dimnika steklarne je lezel črn dim, Sotla je tiho tekla po razdrapani strugi, tam od postaje pa je prihajal vlak ...

Janez Požar:

SONET NEUMNOSTI

Služila si bogove turške in kristjanske,
tržila si z odpustki, vezla si ornat;
sežigala si modrijane vrh grmad,
v nebesa si vodila duše telebanske.

In lizala pokorno si roké tiranske,
a sužnjem si ko vrv sédala za vrat;
redila si podrepnike, in ko prisad
ugnezdila si se v glavé malomeščanske.

In kaj bi to, če kri so dali za pravico
na barikadah tisoči, če je resnico
vse žive dni hripav oznanjal učenjak!

Ti sodiš, kaj napredek je, kaj zaostalost,
odmerjaš mir in vojno, kruh in glad, še zrak —
ti, dekla božja, pes nasilnikov — budalost.

Ivo Brnčić:

FRAGMENT O UMETNOSTI

Vprašanje o umetnosti, njenem izvoru, postanku, smislu in namenu spada med tista vprašanja, ki jih zastavlja človek v resnici samemu sebi in o samem sebi, med vprašanja, ki pomenijo dejansko človekovo iskanje in razgledovanje po svoji lastni bitnosti; vprašanje o umetnosti je vprašanje o družbenem človeku, ki je nje tvorec, in to vprašanje se je skozi tisočletja v tej ali oni obliki pojavljalo vselej, kadarkoli je obstal človeški razum pred neštetimi še nerazrešenimi problemi in ugankami sveta okoli sebe in svojega lastnega bivanja v njem. Zakaj jasno je, da pojava umetnosti ni moči ne razumeti ne tolmačiti samega po sebi in še manj z izključnega vidika kake onostranosti, če hočemo ostati zvesti objektivnemu znanju o stvarih in rečeh okoli nas, o vzrokih in posledicah, znanju, ki ga je v stoletjih z muko in žrtvami nakupičil neutešni človeški razum. Ako velja zakon vzročnosti za vse pojave v naravi in družbi, ne more biti edina izjema umetnost. Če nam je celotna vednost našega razuma nedvomno odkrila dejansko, pozemsko določenost vseh dogodkov in pojavov, vsega nastajanja, dogajanja in minevanja na zemlji, ne moremo sklepati, da je edinole umetnost podvržena nekakšnim posebnim, izjemnim zakonom, ki jih je zgolj zanjo samo zapisal kdove kdo, kdove kdaj in v kdove katerem namišljenem svetu. Edino pojasnilo, edino izhodišče, edina rešitev vseh vprašanj o umetnosti je potemtakem človek, dejanski človek z vso dialektiko svojega zemeljskega trajanja sredi narave, s katero se bori, »jo izpreminja in s tem tudi samega sebe izpreminja«, in sredi družbe, katere proizvod je, s katero se premika skozi zgodovino, pa jo hkratu skuša premikati in jo zares premika tudi sam.

Ena najstarejših in najbolj trdoživih zablod, v katere je človek zmerom zapredal umetnost, ki jo je vse do najnovejših dni gledal z religioznimi predsodki, je mitos o absolutni, večni lepoti, katere snovno utelešenje bi naj bila umetnost. In vendar: od prvih temotnih prapočetkov umetnosti, ko je neandertalski divjak s koničastim orodjem vrezal v kamenito steno svoje dupline nekaj negotovih, trepetavih, pa presenetljivo nazornih obrisov živalskega telesa (pa ni izbral po kakšnih estetskih načelih kake poljubne živali, marveč tisto, ki je priklenila njegovo pozornost po svoji koristnosti ali škodljivosti, s katero ga je tedaj vezal nek stvaren, praktičen odnos njegovega lovskega načina življenja in pridobivanja življenjskih sredstev) — odtlej pa do današnjih dni ne poznamo nobene absolutno popolne in do zadnje (v resnici kajpak namišljene) meje dovršene umetnine. Od velikih stvaritev antike, preko renesance in vse do dekadentskega artizma poznega meščanstva ni dala vsa svetovna umetnost z vsemi svojimi panogami, pri vseh svojih talentih in genijih in na

vseh celinah zemeljske oble niti enega samega dela, ki bi se nadčasni, nadčloveški, nadsnovni in popolni »Lepoti« približalo tolikanj, da bi upravičevalo sklepanje na dejanski obstoj takega namišljenega ideala; ne poznamo še nobenega brezpogojnega, docela nedvomnega razodetja »absolutne« lepote, katere enkratno ostvarjanje v materialnih izraznih sredstvih umetnosti bi moralo človeka estetsko za vselej in popolnoma potešiti. Kajti če je izhodišče našega razmerja do sveta in življenja naše telo s svojimi možgani in peterimi čuti, vsa ta čudovita zgradba gibanja in dihanja, refleksov in procesov in zamotanih presnavljanj, katerih najvišji rezultat je človeški duh, zgradba, izven katere si človeka ne moremo predstavljati in ki brez vsakega dvoma obstoja snovno — potem nimamo in ne moremo imeti nikakega dejanskega dokaza, da more obstojati kakšna samostojna lepota, ki bi bila možna sama po sebi, izven človeka, njegovih čutil in meril.

Ne obstoja torej nobena stalna, neodvisna, božanska in absolutna lepota; obstoja zgolj trajno, v vsej fiziološki snovnosti človeškega telesa in v človekovem družbenem bivanju določeno trepetanje vtiskov in občutij, lastnosti in sposobnosti, ki jih človek doživlja in razvija v svojem odnosu do vnanjega sveta, do narode in ljudi, pa tudi do zrcaljenja tega sveta v človeških delih in v manifestacijah njegovega duha. Izrazni načini in oblike, v katerih potlej človek izpoveduje to notranje dogajanje, ki takó postane umetnost in lepota, so genetično tesno povezani s celotno stvarnostjo našega pozemskega življenja; in če so v njih ljudje zmeraj iskali neko onostransko bitnost, je to dejstvo pripisati edinole preprosti resnici, da človek od vsega stvarstva najmanj pozna še vedno samega sebe.

Realnost človeškega življenja je razvoj. In tako ugotavljamo nenehno razvijanje in izpopolnjevanje človeške sposobnosti, najti v stvarih in rečeh poteze in odtenke, ki utegnejo v nas zbuditi estetske tresljaje in razburjenja; in ta zmožnost, ki jo določa naše trajanje v dobi in dejanskih odnosih družbe, v kateri in za katero človek živi, deluje in tudi ustvarja umetnost, je edino merilo vrednotenja, kaj je lépo in kaj ni, kaj je umetnost in kaj ni umetnost. Kakor se je z razvojem ali zastojem človeških produktivskih sil izpreminjal družbeni ustroj, kakor se je z njim poglobljala ali je usihala človeška zavest ter je rasla ali krnela zmogljivost človeškega duha, tako se je nepretrgoma izpreminjal tudi človekov pogled na umetnost z vsemi estetskimi merili vred. To izpreminjanje je osnovno in neutajljivo dejstvo, je edina večna in neizpremenljiva lastnost, ki jo lahko prisodimo umetnosti. Takt, kakršen je bil lepota za človeka iz cinquecenta, se ne sklada z našim sodobnim glasbenim okusom, z današnjo stopnjo človeških muzikalnih sposobnosti (ki so v zadnji konkvenci posledica razvoja novih tehničnih možnosti, kakršne so docela nedostajale nekdanjemu glasbeniku z njegovimi primitivnimi instrumenti); presledek med Chopinom in moderno atonalno glasbo

znaša komaj sto let, namreč tisto stoletje, ki loči napredni in zmagujoči meščanski razred zapadne Evrope z njegovo romantiko od propadajoče buržuazije dvajsetega stoletja in njene dekadentne, anarhične ekspresionistične umetnosti. Ena glavnih in najtrajnejših estetskih senzacij likovne umetnosti, golo žensko telo, v čigar oblikovanju se je človek dolga stoletja trudil uresničiti svoje koprnjenje po nedosegljivi fikeiji absolutne lepote, je vendar doživela velikanske izpremembe, katerih zaporednost se čuda ujema s socialnim položajem žene v posameznih družbah in dobah. Skrajno naturalistični kipi barbarskih orientalnih boginj, teh prvobitnih verskih simbolov fizične moči in plodovitosti, predstavljajo z vso elementarno grobstvo in pretirano poudarjenostjo ženskih spolnih znakov naraven in nujen estetski vzor določenega primitivnega družbenega stanja. Čudovita skladnost in klasična umerjenost miloske Venere govori o vladajočem razredu, ki mu je dala ustanova suženjstva možnost, da se je osvobodil od produktivnega dela za pridobivanje življenjskih sredstev ter je mogel v trajnem blagostanju in nezaposlenosti razviti do viška vse svoje duhovne in umetniške sposobnosti. Iz bujne, razkošne telesnosti domala preočitno zdravih Rubensovih baročnih lepotic dihata nenačeta življenjska sila in radost tistega mladega, nastopajočega meščanstva severne Evrope, čigar brodovi so križarili po vseh znanih morjih tedanjega sveta in prenašali blago in zlato, iz katerega je zrasel trgovski kapital Fuggerjev in pred čigar plebejskim bogastvom so se ponižali celó fevdalni vladarji Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti. V mehkužni, lenobni, izzivajoči negibnosti Goyeve »Gole Maye« tli udržana, temna sla, ki pripoveduje potihoma o težki, dekadentski lepoti mrtvih stvari, sredi katerih se je v propadajočem fevdalnem Escorialu gnala umetnost za mrakotnimi fantomi novega izraza. In standardna vitkost ženskega telesa, kakršno je dandanašnji postalo lepotni vzor buržuazije v zatonu, govori slednjič spet o določeni družbeni stvarnosti, o privilegiranih, neproduktivnih razredih, ki so izoblikovali svoje mednarodne estetske norme v znamenju rafiniranega hedonizma plesa in sporta, modne in filmske industrije.

Živimo v razdobju ogromnih in usodnih družbenih premikanj, sredi tegobnega odmiranja starih življenjskih oblik in naporenega oblikovanja novih. V takem času je v kaotičnem metežu splošnega prevrednotenja umetnosti težko; kajti kar je novega, se v zgodovini nikdar nikoli ne pojavlja sólo po sebi, temveč nastaja v neposredni, krvavi in tragični borbi, ki jo bijejo živi, dejanski, telesni ljudje z vsemi svojimi strastmi in s svojo topostjo, z zlobo in ljubeznijo, vrlinami in napakami, prepričanji in predsodki, talenti in budalostmi. Ali vendar je umetnosti dano prav v takih zmedenih, težkih dobah, ko se v viharju trgajo megle, ki so dosihdob zastirale človeški pogled, da odkriva temeljne resnice o svojem lastnem bistvu, izvoru in poslanstvu. Izkušnja nam potrjuje dejstvo, da je estetika organsko in življenjsko povezana z druž-

benim življenjem, čigar rezultat je med drugimi najvišjimi pojavnimi oblikami človeškega uma. Ta zveza med socialno osnovo in celotno kulturno stavbo, ki rase na njej z zakonito nujnostjo vseh pojavov v prirodi in družbi in katere važen del je umetnost, pa ni mehanična in tudi ni izmišljena, abstraktna shema, ki naj bi človeku lajšala težavno pot spoznavanja. Dejanski, resnični zvezni člen je namreč človek, ki je proizvod določene družbene ureditve ter ustvarja v objektivnih mejah danih zgodovinskih možnosti kulturne vrednote in umetnost, je živo, realno bitje z vsemi svojimi subjektivnimi lastnostmi in vso svojo človeško intimnostjo.

In tako se izraža v sleherni prepričevalni, véliki umetnosti resnična, pristna človeška osebnost, stoječa sredi družbenega dogajanja in zgodovinske resničnosti, ki pronica skozi človeka kakor svetloba, se v njem zreali in lomi in se na poti skozi prizmo njegove intimnosti, iz katere je zgrajen umetniški talent, pretvarja v spektralno žarkovje, ki je umetnost in lepota. Ne da bi prenehala biti to, kar je, postane tako stvarna življenjska resničnost tudi umetniška resničnost. Jasno pa je, da se prava, pomembna umetnost ne more roditi iz indiferentnosti do zgodovinskega dogajanja, iz zametavanja življenjske stvarnosti, ki ni nič drugega kakor družbena stvarnost, iz odklonilnega stališča do razvojnih tendenc družbenega razvoja. Saj se tako odreka glavnega gradiva umetniškega ustvarjanja, neposredne, dejanske življenjske stvarnosti; odreka pa se takisto vseh prijemov, pripomočkov in spoznavnih metod, ki jih nudi umetnosti človekovo razumsko poznavanje dogodkov in stvari, njegovo znanje o zakonih in gibalih, ki uravnavajo prirodo in človeško družbo in katerih uporaba zagotavlja umetniku najvišjo možno objektivnost v določeni dobi. Toda prav tako ni nobenega dvoma, da je družbeno življenje v resnici življenje konkretnih, živih ljudi, njihovega materialnega in duhovnega razvoja, njihovih medsebojnih odnosov, ki se kažejo v vsej vsakdanji otipljivosti človeških opravkov, navad, podvigov, misli, skrbi, strasti, značajev, doživljanj, životarjenj in smrti. Opisovati ali upodabljati družbeno stvarnost pomeni potemtakem opisovati človeka. Človek pa ni samó mrtva figura na véliki šahovnici zgodovinskega dogajanja, ampak je vzlic vsej svoji uklenjenosti v zakone družbenega gibanja vendarle tudi samostojna edinica, je živa individualnost s svojstvenimi telesnimi in duševnimi lastnostmi in s svojo osebno, skrito intimnostjo; vsak poedinec je del vseobče družbene stvarnosti, v katero je vdelan in zajet kakor kamenček v mozaik, a je hkratu sam še neka majhna, posebna, lastna realnost. In umetnost, ki bi naj bila resnično popolna in življenjska, ne sme in ne more utajiti dejstva te osebne resničnosti ljudi, kakor tudi ne more zavreči splošnih družbenih zakonov, ki družijo posameznike v družbene skupine in jih tako vodijo skozi zgodovino. Umetnost, ki hoče biti progresivna — kar pomeni zgolj: objektiv-

na — mora priznavati realnost v celoti, realnost poedinega človeka nič manj kakor realnost vse človeške družbe; zakaj progresivnost ne more biti drugačna kakor resnična. In nobena ideja, nobeno delo, nobena borba in nobeno ustvarjanje, ki noče biti dogmatično, ki se noče omejevati le na nekatere pojave in zavoljo njih nasilno vse druge puščati v nemar, ne more upati na uspeh, če ne rase neustavljivo, organsko in nujno iz celotne resničnosti pozemskega življenja, ki je prav tako življenje družbe kakor življenje posameznega človeka.

Lepota ni absolutna, edinole v smislu relativne in izpremenljive razvitosti človeške zavesti in njegovih estetskih občutij, v smislu njihove zgodovinske določenosti pa utegne biti včasih in deloma v nekem omejenem oziru avtonomna. Izjemoma smo namreč voljni in sposobni, da sprejmemo z ugodjem tudi take umetnine, ki ne ustrezajo docela naši sodobni kritičnosti, naši zavesti in našemu poznavanju pojavov, stvari in zakonov. Navzlic temu smo katerikrat zmožni, da se pustimo ganiti od dela, ki je oblikovno, vsebinsko ali idejno za nas in naš čas stvar preteklosti, pa pojmujeemo razvojno, časovno določenost njegove pomanjkljivosti, ki nam ravno kaže človeka, družbo in dobo, sredi katerih se je rodilo, ki je torej prav v tej nepopolnosti zgodovinski in človeški dokument.

Vsa svetovna umetnost ne premore umetnine, ki bi bila sprejemljiva brez slehernega pridržka (v smislu kake absolutne estetike); imamo pa stvaritve, ki jih je čas že zdavnaj prehitel, a so vendar še zmerom živi in prepričevalni dokumenti človeka, njegovih borb in trpljenj, njegovih stremljenj za idejami in lepotami, njegovega mišljenja in čuvstvovanja v določeni družbi in dobi, njegovih najosebnejših, najtišjih notranjih utripov in hkrati njegovih odnosov do okolja in dogajanja, sredi katerih je živel in ustvarjal. Taka dela sprejemamo še danes in jih pogostoma razumemo bolj, kakor so jih razumeli nekdanj. Če bi ne bilo v umetnosti tega človeškega elementa, družbečega vso objektivnost zgodovinskih in družbenih dogajanj, ki se neizogibno odražajo v sleherni umetniški stvaritvi, s subjektivno človeško intimnostjo, bi morala vsaka umetnost nujno umreti s svojo dobo in družbo. Ali dejstvo je, da rase umetnost v zgodovinski kontinuiteti, da trajajo nekatere umetnine stoletja in stoletja, da preživljajo družbe in sisteme, države in civilizacije. To so dela, ki kažejo človeka določenega časa in ureditve v vsej objektivni sociološki in nič manj v individualni psihološki nujnosti njegovega doživljanja in delovanja. Zakaj trajnost slednje umetnosti je v njeni organski povezanosti s socialnim življenjem, ki ga pa izraža v vsej njegovi neposredni, človeški vernosti in prvobitnosti. Dialektika družbenega gibanja, dialektika odnosov med družbenimi skupinami in razredi, med sistemi in njihovimi negacijami; poleg tega dialektika odnosov med družbo in posameznikom, med poedinimi ljudmi; in naposled dialektika skritega psihološkega dogajanja v

človeku samem — skupnost vseh teh prvin daje šele veliko in pomembno umetnost, daje umetnini ono prepričevalnost, tisto življenjsko verjetnost in nazornost, ki vzbuja v nas še po stoletjih neodoljivo predstavo golega, resničnega, vidnega in slišnega in pristnega življenja. Pri tem ni važno, ali je bilo takšno ustvarjanje plod zavestne volje, plod razumskega poznavanja družbenih in psiholoških zakonov, ali je nemara umetnikov talent vsmerjala tista nezavedna kvaliteta, ki jo daje kvantiteta izredno intenzivnih doživljanj in izkušenj in ki ji pravi idealistična znanost zelo neotipljivo intuicija.

So v svetovni umetnosti stvaritve, ki razodevajo življenjsko resničnost v vsej njeni družbeni celotnosti in v vsej človeški diferenciranosti, s kakršno se življenje odraža v poedincu. Jasno je — in to potrjuje zgodovina —, da nastaja največ pomembnih umetniških del v dobah velikih socialnih borb, da se v njih izražajo stremljenja, borbenost in ideje mladih, progresivnih razredov. Saj se vsaka ostarela družba, ki je zaostala za razvojem socialnih oblik, vselej odvrta od stvarnosti, iz česar mora nujno izvirati upad njenega umetniškega prizadevanja; nasprotno pa se največje umetniške stvaritve rode v borbi za nove medčloveške odnose, za nove življenjske resnice, v borbi, ki jo bijejo mladi, progresivni razredi. Ali vendar kaže izkušnja, da progresivnosti ali nazadnjaštva, pomembnosti ali ničevosti kake umetnosti ne moremo zmerom določati z matematsko natančnostjo po socioloških kategorijah. Kajti znanstvena kategorija je zgolj abstraktna miselna ponazoritev odrejene življenjske konkretnosti; življenje, dejansko, neposredno življenje ljudi pa je živa, gibljiva, neskončno raznolika gmota, v kateri se nenehoma prepleta na tisoče pojavov, vzrokov in učinkov. Dialektika naposled tudi ni otroško računalo s kroglicami, dialektika je najnedvomnejša življenjska stvarnost. Shakespeare, čigar nazor, da mora biti umetnost »zrcalo življenja« je danes vsekako pretesen, ni bil socialni borec, a njegova dramatika živi vendar še dandanašnji in se celó uveljavlja bolj kakor kdajkoli doslej. Emile Zola, ki je bil po svojem družbenem položaju in po svoji miselnosti izrazit malo-meščan ter je živel v dobi, ko je kazal meščanski razred v Franciji vse znake razkroja in dekadence, je vendarle še danes eden najpozitivnejših in najnaprednejših pojavov novejšje francoske književnosti. Tolstoj, ki je bil grof in se ideološko nikoli ni povzpel preko utopičnega socializma, je vendar dal z »Vojno in mirom« velikansko in čudovito podobo določenega družbenega stanja, podobo, ki že nosi v sebi zarodke vseh nadaljnjih razvojnih konsekvenc, katere je še po njegovi smrti potrdila zgodovina. Ne o Callotju in še manj o Goyi ni moči trditi, da bi bila pripadnika kakšnih naprednih gibanj, ideologij ali razredov; pa sta kljub temu vlila v svoje znamenite bakroreze o vojni (Callot: »Misères de la guerre«; Goya: »Desastros de la guerra«) tolikšno osebno strast in toliko silovitega, mračnega odpora in protesta, da slutimo

za temi podobami uničujočo družbeno kritiko tiste vrste, ki utegne včasih postati — čeprav znabiti ne povsem zavestno — pri takšnih talentih skoraj enakovredna z revolucionarnostjo.

Umetnost spremlja človeka skozi vekove, doživlja ž njim propade in triumfe, ž njim blodi in išče, nazaduje in napreduje, mu je najplemenitejša vodnica in nič manj tudi najpodlejši valpet vsakršnega nasilja in nazadnjaštva; umetnost sveti ljudem kakor topla, daljna luč, pa tudi širi okoli sebe temo in bruha smradne izločke kakor hobotnica; umetnost govori od človeka do človeka kakor dober, moder prerok, pa hkratu blebeta kakor zmeden, slinast bedak, umetnost poje kakor čudežna harfa in laja kakor zloben, garjev pes. Umetnost je najbolj človeška med vsemi človeškimi stvarmi; umetnost ni kristalna krogla duhovnih in moralnih zakladov, ni tempelj in preročišče, temveč je — hote ali nehote, vedé ali nevede — gol, neposreden izraz človeškega življenja, kakršno je, umetnost je krik realnega človeka v njegovih zmedah in spoznanjih, strasteh in ljubeznih, bojih in porazih, v vsej krvavi, težki, pa vendar lepi stvarnosti njegovega mučnega in dolgotrajnega prebijanja od barbarstva do prave civilizacije in kulture. Te stvarnosti, ki se izpoveduje skozi umetnost z vso svojo zamotanostjo in burnostjo, ni mogoče zavreči in zanikati. Problem živega človeka v umetnosti, kar pomeni dejansko problem njene objektivnosti in vrednosti, je nerešljiv z ozkosrčnega stališča, ki vztraja na shematični, bukvalni zunanosti tiskane črke in abstraktnih kategorij, ne da bi slutilo pod njimi vso širino in konkretnost življenjske dialektike. Res je že davno izginila brez sledov trubadurska pesniška šablona, ki je bila izraz brezdelnega dvorskega življenja fevdalnega razreda, izginila je tudi didaktična konvencionalnost kakega Alaina Chartierja in salonska, galantna poezija kakega Charlesa d'Orleansa. Živa pa je ostala prav do današnjih dni potepuška pesem Françoisja Villona, ki se je rodila pod vešali in je v svojem razbojniškem, nihilističnem porogu pretresljiv dokument nesrečne, izobčene človeške kreature. In vendar se Villonovo življenje v družbi njegovega časa ne ujema z zunanjo sliko in s političnim zvokom enačbe: fevdalizem: meščanstvo = reakcionarnost: progresivnost. Nenavadna sila njegove lirike, ki je enako sveža in udarna preživela pol tisočletja, se skriva v iskrenosti in pristnosti človeka, ki sicer ni bil upornik in progresiven borec proti določeni negativni družbi, a je bilo vse njegovo osebno, intimno življenje z vsemi prestopki, krajami, z vlačuganjem in razbrzdanostjo vendarle en sam velik in viharen protest proti tej družbeni ureditvi, proti njenim ustanovam, navadam, konvencijam, nazorom in proti njeni asketski, svetohlinski fevdalni morali. V smislu takega gledanja na umetnost so danes v Rusiji rehabilitirali Čehova, o katerem je nekdo zapisal te-le resnične in značilne besede: »Čehov naposled ni bil Gorkij ... Čehov ni bil Gorkij že samó zato, ker dveh Gorkih ni moglo biti ... Gorkij je dokazoval, Čehov je dajal

gradivo za dokazovanje, Gorkij je klical na borbo, Čehov k bolj-
 šemu življenju, Gorkij je zvezal svojo usodo umetnika in prole-
 tarskega pisatelja z delavskim razredom ... — Čehov je poizkušal
 najti izhod silam svojega protesta v borbi s kolero, v izgraje-
 vanju šol, ... v prelomu z Akademijo, v popotovanju na Saha-
 lin ... Prav tako se danes uvršča med progresivne umetnike Hein-
 rich Mann (kar mu je priznal nedavni kongres naprednih pisa-
 teljev v Parizu); najsi tudi ni proletarski pisatelj, označuje nje-
 govo prodirno analizo predvojne nemške družbe (»Podložnik«,
 »Profesor Unrat« itd.) tolikšna in takšna, čeprav sociološko ne
 povsem zanesljiva kritičnost, da mu gre po pravici eno prvih
 mest v današnji napredni in svobodomiselnih nemški književ-
 nosti. In ako nazadnje pojmuje visoko umetniško poezijo
 našega Prešerna po njeni vsebini in obliki kot reakcijo in kot
 izraz odpora zoper zaspano, nazadnjaško kopitarsko in bleiwei-
 sovsko omejenost umetniških nazorov in potreb — kar je bilo po-
 sledica družbene zaostalosti in nedozorelosti tedanje malomeščan-
 ske slovenske sredine —, potem je Prešeren pozitiven, progres-
 siven pojav ne samo v umetniškem, marveč relativno tudi v socio-
 loškem pomenu besede.

Umetnost je brez vsakega dvoma družbena zadeva in je obli-
 kovno, vsebinsko in idejno življenjsko povezana z družbenim raz-
 vojem. Izvor umetnosti je družba; toda njen tvorec je človek. In
 ne da bi to pomenilo zanikanje objektivnih družbenih zakonov
 (kakor bi se marsikom utegnilo zdeti na prvi, površni pogled),
 delujejo v nastajanju slednje umetniške stvaritve tudi posebni
 psihološki zakoni, ki ji dajejo v okviru družbene zakonitosti še
 neko svojstveno, individualno podobo; le-ta se katerikrat na po-
 vršini in na videz ne sklada z družbenimi zakoni, če jih namreč
 razumemo zgolj po njihovem splošnem, shematičnem, šablonskem
 obrazcu, ne pa po njihovi dejanski, življenjski dialektični vsebini.
 Zakaj nekaj je treba poudariti v dobi, ko se vrši ogorčena borba
 tudi za nove umetniške vrednote in pojme, v času, ko je propada-
 joča, dekadentna družba že zdavnaj prenehala izločati sokove, ki
 lahko hranijo živo, pozitivno človeško kvaliteto: vsaka nova mi-
 sel, ideja, ideologija, sleherna nova umetnost zaživi in postane
 stvarnost šele po dejanskem človeku in njegovem delu, po zdru-
 ženem naporu enotne množice polnovrednih človeških osebnosti.
 In zategadelj velja še enkrat za progresivno umetnost to, kar
 velja za življenje sploh: za človeka gre.

Ali ste že poravnali zaostanek na naročnini?

Plačajte! Mudi se! Ne odlašajte!

Kdor hitro da, dvakrat da!

Lončar Ivan:

SKUPNOST DELAVSTVA IN SKUPNOST DELOVNEGA LJUDSTVA

Dva osnovna vzroka sta, ki sta v dobi največje gospodarske krize 1929—1935 omogočila zmago socialne in politične reakcije v nekaterih industrijsko visoko razvitih evropskih državah. Prvič je to razbitost delavskega razreda v dve politični stranki, drugič nesposobnost delavstva, pritegniti k sebi malomeščanske in kmečke množice, ki so se vedno bolj proletarizirale in ki so v iskanju izhoda iz obupnega položaja podlegle demagogiji fašističnih »voditeljev«. Ta dva osnovna vzroka zmage socialne in politične reakcije sta tesno povezana; nesposobnost pritegnitve srednjih stanov in kmečkih množic je v veliki meri posledica razbitosti delavskih sil in izčrpavanja teh sil v medsebojni borbi. Radi tega je postalo vprašanje skupnosti delavstva v borbi za ekonomske zahteve in politično svobodo in v borbi za pritegnitev srednjih stanov in kmečkih množic, osrednje vprašanje delavstva v državah, kjer je reakcija že zmagala in v državah, kjer je bila na pohodu, kakor n. pr. v Franciji. Kajti skupnost delavstva in skupnost delovnega ljudstva (delavstvo, kmetje, intelektualci, obrtniki, in sploh vsi, ki živijo od lastnega dela) pod vodstvom enotnega delavstva, je edini jez proti valu socialne in politične reakcije, je v tem položaju edina prehodna stopnja na poti do socializma.

I.

Zrtev svoje neenotnosti, politične in sektaške razbitosti je bilo predvsem delavstvo kot celota brez ozira na njegovo politično orijentacijo.¹ Zato so tudi danes delavske mase najmočnejši činitelj v borbi za svojo skupnost na strokovni in politični podlagi, za »kruh, svobodo in mir«. V Franciji je skupnost delavstva že dosežena, prav tako v Avstriji; v Nemčiji se snujejo krajevne in obratne skupnosti kljub stalnemu odporu desnega krila voditeljev socialne demokracije, ki odklanja vsako skupnost. Toda radi političnih porazov in propadanja SD v Nemčiji, Avstriji in Španiji, radi poloma njihove evolucionistične ideologije in radi njihovega stalnega neupoštevanja in izogibanja proletarske demokracije, pada avtoriteta in vpoštevanje sklepov socialdemokratskih »Führerjev«.

¹ Kot primer za to trditev, glej naslednja dejstva: »184 ljudi so v zadnjem letu ustrelili v Nemčiji. To brez predhodne obsodbe. Tako trdi po najnovejših podatkih list »Information«. V istem času je bilo steriliziranih 12.863 oseb. Državljanstvo je zgubilo 12.121 oseb. V koncentracijska taborišča je bilo interniranih 149.122 političnih nasprotnikov.« (Glej Nin 27. julija 1935.)

Najenostavnejša oblika skupnosti delavstva je njegova akcijska skupnost za določene ekonomske zahteve. N. pr. delavstvo kakega obrata organizira s pomočjo vseh svojih strokovnih in političnih organizacij ekonomsko stavko za višje mezde, higijenske naprave, boljši delovni urnik in slično. Akcijska skupnost na strokovni podlagi se lahko razširi preko enega obrata in enega kraja na vso državo. Tako skupnost so si priborili rudarji v USA ob priliki nekih mezdnih borb in delavci Kanade v času borbe za socialno in brezposelno zavarovanje. — Akcijska skupnost za strokovne zahteve pospešuje akcijsko skupnost za politične zahteve: za svobodne strokovne in politične organizacije, za politično amnestijo, za mir itd.

Akcijska skupnost na strokovni in politični podlagi je pot do trajnih zvez in trajnega sodelovanja različnih delavskih, strokovnih, političnih, kulturnih in pomožnih organizacij. Tako višjo obliko skupnosti je doseglo avstrijsko delavstvo po krvavih dneh februarja 1934. Za še višjo obliko skupnosti se bori francosko delavstvo. Julija 1935 je prineslo časopisje vest, da sta glavni francoski organizaciji, ločeni po svoji politični opredelitvi, sklenili organizacijsko skupnost, to je najvišjo obliko skupnosti delavskih strokovnih organizacij. Skupnosti različnih delavskih političnih organizacij, obsegajočih posamezne države, še ni.

Čim višje oblike zavzema skupnost delavstva, čim večji je obseg in čim pomembnejša je vsebina te skupnosti tem močnejše je delavstvo kot razredni činitelj v borbi proti vladajočemu razredu; tem širše plasti doslej pasivnega delavstva se progresivno aktivizirajo; tem močnejša je zavest lastne sile; tem večja je avtoriteta delavskega vodstva in končno tem bolj se socialdemokratsko delavstvo odvrča od frakcije buržuazne borbe k razredni borbi, k borbi, ki nima pred očmi le dnevnih zahtev.

Jasno je, da je akcijska skupnost delavstva v večjem obsegu na politični podlagi, brez predhodne akcijske skupnosti na strokovni podlagi, brez ustvarjanja te skupnosti sredi dnevne borbe za ekonomske zahteve po posameznih obratih n e m o g o č a. Politična skupnost je zadnja najvišja oblika skupnosti delavstva, pa četudi se lahko vrši v manjšem obsegu vplivanje politične skupnosti na strokovno.

Največji zavirač skupnosti delavstva v delavskem gibanju samem je v nekaterih državah kakor v Nemčiji ali Čehoslovaški vodstvo socialne demokracije. To vodstvo dosledno odklanja akcijsko skupnost na strokovni podlagi, ki jo ponujajo druge delavske organizacije. Toda kljub njihovem odporu od zgoraj raste ta skupnost od spodaj, mnogi krajevni odbori SD v Nemčiji sklepajo to skupnost na lastno pest, tako da bo vodstvo SD prisiljeno sprejeti to, kar zahteva čas, če se ne bo hotelo docela izolirati od delavskega gibanja.

II.

»Pisatelji vseh dežel se lahko učimo na primeru Francije; kajti tu se je uresničila skupnost delavstva in delovnega ljudstva, tu so se združili intelektualci in pisatelji z borci za boljše bodočnost. Progressivni proletariat vsega sveta nam bo za to hvaležen. Danes gre za biti ali ne biti človeštva. Odstranimo zid med duševnimi in ročnimi delavci, zid, ki ga zahteva današnja družba; pisatelj naj ne bo akademski izoliranec, temveč sodelavec pri gradbi nove družbe.«

(Te besede je govoril znani pisatelj Martin Andersen Nexö na internacionalnem kongresu pisateljev za obrambo kulture 1935 v Parizu.)

V dobi, ko je razredna borba z vsakim dnem težja in nasilnejša, ko so v njej soudeležene vedno širše plasti srednjih stanov, intelektualcev, kmetov, zatiranih narodov, ko se različne frakcije in skupine posameznih razredov strinjajo in stoji vsakdo objektivno ali na strani proletariata ali na strani buržuazije, ko gre za »za biti ali ne biti človeštva«, v tej dobi je skupnost delavstva še posebne važnosti — postane lahko vzvod in jedro skupnosti vsega delovnega ljudstva. Stanovi med proletariatom in buržuazijo, to so srednji stanovi, intelektualci in kmetje, se z razvojem kapitalizma vedno bolj proletarizirajo in s tem vedno bolj aktivizirajo za borbo proti bedi, proti izkoriščevalcem. Njihova politična opredelitev je zmeraj posledica kolebanja med proletariatom, s katerim imajo skupen ekonomski položaj in skupne interese, in med fašizmom, tesno povezanim z vladajočo buržuazijo, h kateremu jih vleče sorodna duševnost. Pritegne jih tisti, ki je močnejši in sposobnejši; v Nemčiji, kjer je bilo delavstvo razbito, jih je pritegnilo fašistično gibanje, v Franciji združeni proletariat. Jasen dokaz, da je združeno francosko delavstvo pritegnilo v skupnost delovnega ljudstva srednje stanove, so manifestacije »Ljudske fronte« na dan praznika zmage francoske revolucije, na največji francoski narodni praznik 14. julija 1935. Beograjski tednik »Nedeljne informativne novine« poročajo po »Politiki« sledeče: »Ljudska fronta, prvovrsten družbeni činitelj. Pučistični poizkusi in krvavi dogodki fašističnih provokacij februarja 1934 so pospešili to, da so se združile ne samo delavske strokovne in politične organizacije, temveč da se je ustvarila tudi ogromna politična masovna organizacija — Antifašistična Ljudska Fronta. Majske volitve so združile v tej fronti poleg delavcev in malomeščanov tudi svetovno znane pisatelje in znanstvenike, razna kulturna društva in del bojevnikov. Antifašistična ljudska fronta objema danes okrog 50 masovnih organizacij. Te sile so se združile za uspešno obrambo demokracije, za razorožitev in razpust fašističnih lig, za organizacijo miru in istočasno progresivno in kontrolirano

razorožitev, za zvezo s kmeti, ki naj uživajo plodove svojega dela, za kruh, mir in svobodo. — Pod temi parolami so defilirale mase cele štiri ure po buljarjih vzhodnega Pariza. Bilo jih je okrog 500.000. V prvih vrstah so korakali organizatorji narodne fronte: znanstvenik svetovnega slovesa Pavel Rivet, Daladier, predstavnik malomeščanskih množic, Leon Blum, vodja socialistov, član akademije znanosti Peren itd. — Zavestni pristop malomeščanstva k delavstvu se najboljšje vidi iz Daladierjevega govora na skupščini novo organizirane ljudske fronte. Ob tej priliki je rekel: »Jutri bomo čitali po časopisih, kakšen škandal je to, da se vidi na isti tribuni ljudske fronte predsednika bivše vlade, radikala. Toda jaz, ki se zavedam, da predstavljam tu malomeščanstvo, jaz izjavljam, da sta delavski razred in malomeščanski razred prirodna zaveznika.« — Mobilizacija ljudske fronte je pokazala svetu, da ima Francija budnega čuvarja proti reakciji. — Istega dne je povedel na pariške ulice polkovnik grof de la Roque svoje pristaše. »Ognjeni križi« bivšega člana generalnega štaba de la Roquea so defilirali v zapadnem delu Pariza, v centru razkošnih palač, katerih interese hočejo braniti pred ljudskim nezadovoljstvom. Toda sila te bradate reakcionarne gospode v polcilindrih in mladeničev iz boljših hiš je »imponirala« le v toliko, ker so, razdeljeni v vojaške oddelke, marširali po komandi. Vsega skupaj jih je bilo komaj 20.000 do 30.000. Parada francoskega fašizma je bila potrebna, da se vidi njegova moč in zaupanje, ki ga uživa v množicah francoskega naroda. To je bil politični poraz, iz katerega bo vsekakor tudi francoski fašizem pridobil izkušnjo, da se z denarjem vendarle ne more vedno doseči tega, kar kapitalizem hoče.«²

Kakor ima skupnost delavstva najrazličnejše razvojne stopnje, tako jih ima še več skupnost delovnega ljudstva. Preko akcijskih skupnosti za dnevne zahteve ekonomskega značaja, za kulturne zahteve n. pr. nacionalnega značaja, za politično svobodo, skratka za kruh, svobodo in mir, pelje pot do trajnejših skupnosti za ohranitev ali pridobitev demokracije, miru, za materialno izboljšanje in proti prevaljevanju bremen krize na ramena delovnega ljudstva.

Nacionalna borba je za buržuazijo posebna oblika konkurenčne borbe; za kmete, intelektualce, srednje stanove in delavce zatiranih narodov pa je nacionalna borba posebna oblika razredne borbe. Kmetje, srednji stanovi, intelektualci in delavci zatiranih narodov so vrh razrednega izkoriščanja še nacionalno izkoriščani in zatirani. Radi tega je predvsem njihovo mesto v skupnosti delovnega ljudstva, v skupnosti s kmeti, srednjimi stanovi, intelektualci in delavci vladajočih narodov.

Izkušnje antifašistične ljudske fronte v Franciji kažejo sledeče: Ni nujno potrebno, da malomeščanske množice spoznajo

² Glej Nin 20. julija 1935.

na lastni koži, da fašizem ne bo izboljšal njihovega položaja in da se bodo šele po razočaranju nad fašizmom pridružile progresivnemu proletariatu. »Uspeh enotne delavske fronte v Franciji in pridobitev srednjih stanov zase je najdragocenejši nauk za delavsko gibanje vsega sveta, kakor je bil dragocen nauk tudi trenutni poraz v Nemčiji in Avstriji. Zgodovinski zaključek iz tega bi bil, da delavstvo more iztrgati fašizmu njegovo masovno podlago s tem, da mu odvzame videz masovnega gibanja in ga tako razkrinka kot gol maneuver velekapitala za svoj obstanek.«³

V skladu s temi izkušnjami piše Nin v članku: »Za izvojevanje političnih svoboščin je potrebna najširša ljudska fronta«, približno sledeče: Obstojaajo problemi, ki so izven najožjih interesov delavstva, problemi splošnega značaja, ki neposredno interesirajo tudi v krizi obubožane kmete in malomeščane. Naj se ustvari velika enotna fronta za skupno borbo za najširše demokratske svoboščine z ozirom na združevanje in politično delovanje, za skupno sodelovanje proti raznim reakcionarnim organizacijam (Pofu in njemu sličnim), za zaščito ekonomskih interesov delovnega ljudstva mesta in vasi itd. Omenjeni problemi in zahteve so skupne vsem, brez ozira na politični strankarski okvir. Te zahteve so skupne vsem slojem, ki tvorijo danes linijo fronte proti nasilju in proti politični, ekonomski in kulturni reakciji.

Ernst Toller:

MRTEV ČLOVEK

(Odlomek iz romana »Mladost v Nemčiji«.)

Neke noči smo čuli krike kakor da nekdo trpi strahovite bolečine. Nato je umolknilo. Najbrže je nekdo smrtno ranjen, smo mislili. Čez eno uro se je vpitje začelo znova. Toda zdaj ni prenehalo več. Vso noč ni prenehalo. Niti prihodnjo noč. Strahoviti kriki brez besed. Ne vemo, ali prihajajo iz prsi Nemca ali Francoza. Krik je živel zase, obtoževal je zemljo in nebo. S pestmi smo si zatiskali ušesa, da ne bi slišali tega vpitja. Ni pomagalo. Krik se je zagrizel v možgane ko besen pes. Razvlačil je minute v ure, ure v leta. Veneli in sivali smo med krikom in krikom.

Zvedeli smo, kdo vpilje: eden naših. Leži v žičnih ovirah, nihče ga ne more rešiti. Dva sta ga poskusila — nista se več vrnila. Oni pa se obupno brani smrti; preveč kriči; še znoreli bomo, če bo še dolgo kričal. Tretjega dne je umolknil za vedno.

*

Vidim mrliča in jih ne vidim. Ko sem bil otrok, sem si na sejnih ogledoval šotore z voščeniimi kralji, morilci in junaki.

³ Glej Nin 20. julija 1935.

Isti vtisk neresničnosti, ki vzbuja grozo namesto usmiljenja, vzbujajo tudi mrliči.

Stojim v strelskem jarku in s skrhanim železom vrtam v zemljo. Železo je zastalo. Majem ga in sunkoma izvlečem. Na konici visi sluzasta kepa. Ko pogledam bolje, vidim, da je to človeško drobje. Mrtev človek je pokopan tukaj. Mrtev človek.

Zakaj sem obstal? Zakaj sta me ti dve besedi prisilili, da sem obstal? Zakaj pritiskata na možgane s pritiskom ogromnih klešč? Zakaj mi stiskata grlo in srce? Dve besedi, takšni, kakršne so vse druge.

Mrtev človek. Pozabiti hočem ti dve besedi. Le kaj je v teh dveh besedah? Zakaj me preganjata?

Mrtev človek... Nenadoma — kakor da se je tema ločila od svetlobe, beseda od smisla — razumem enostavno resnico besede človek, resnico, ki sem jo že pozabil, ki je ležala globoko zakopana, razumem ono skupno človeško, ono edino in združujoče.

Mrtev človek. — Ne mrtev Francoz. — Ne mrtev Nemec. — Mrtev človek.

Vsi ti mrtvi so — ljudje. Vsi ti mrtvi so dihali kakor jaz, vsi ti mrtvi so imeli očeta, mater, ženo, ki so jih ljubili, košček zemlje, na katero so bili navezani, ljudi, ki so govorili o njihovih radostih in njihovem trpljenju. V tem trenutku vem, da sem bil slep, v tem trenutku končno vem, da so vsi ti mrtvi Francozi in Nemci bili bratje in da sem jaz sam njihov brat.

Prevedel Rob.

Fran Kranjc:

MINIMALNE MEZDE

V kaki bedi živi danes zavarovano delavstvo v Jugoslaviji, kaže najlepše pred kratkim izšla knjiga B. Krekića: »Radnička nadnica« (Beograd 1934, izd. Centr. Sekr. Rad. komore Jug.). Od 520.980 skupno zavarovanih delavcev jih je imelo 370.452 tedensko mezdo manjšo od 200 Din. 65.227 delavcev je zaslužilo 8 Din dnevno, t. j. 48 Din na teden!

Drugi primer, ki je bil iznesen na anketi Delavskih zbornic v Beogradu, je sledeč: »V veliki tvornici pohištva Remeć in Co., ki ima svoja skladišča v Beogradu in Duplici pri Kamniku, delajo delavke na polituri za najnižjo mezdo 0.80 Din na uro; pri tem pa morajo same plačati politurni material. Včasih se dogodi, da delavka radi večje porabe tega materiala na koncu tedna ne sprejme ničesar. Dogodilo pa se je tudi, da je delavka na koncu tedna dolgovala podjetju 2 Din za porabljeni material.« (Pregled, Zagreb 1935, br. 3.)

Kake so razmere med nezavarovanim in neorganiziranim delavstvom, si lahko mislimo. Znani so primeri iz selških rudni-

kov in tovarn, z bosanskih žag itd., kjer delavci prejmejo dnevno mezdo 5, 6 Din. Prav tako so znani slučajji, da delavstvo cele mesece ni ničesar sprejelo. (N. pr. Šipad, največje lesno industrijsko podjetje Jugoslavije.) Kako je plačan kmečki proletariat, vidimo na primerih iz slovenskih vinogradniških predelov. V Halozah in Slov. goricah so viničarji in vinogradniški delavci plačani po 2, 3, 4 Din dnevno (najnižje mezde).

V zadnjem času so podjetniki začeli z novim napadom na že itak beraške delavske mezde. Stopnja izkoriščanja je že marsikje dosegla tisto mejo, ki je delavstvo več noče pasivno sprejeti. Val štrajkov, o katerih čitamo vsak dan po časopisih, je obramba delavstva pred novimi zniževanji mezd, je borba za najelementarnejše človeške zahteve in pravice.

V tem času se je porodila ideja o uzakonitvi minimalnih mezd, ki naj bi ustavile neprestano padanje mezde pod vsak življenski minimum. Z zakonom naj bi se določilo, da n. pr. pod 2 Din na uro ne bi smel plačati podjetnik delavca. 2 Din na uro bi bila minimalna mezda. Jasno je, da so podjetja, kjer je minimalna mezda višja od recimo 2 Din, t. j. od zakonite minimalne mezde. Za ta podjetja zakon o minimalnih mezdah ne bi imel praktičnega pomena. Važno vlogo bi igral pri podjetjih, kjer so mezde nižje od recimo 2 Din, t. j. pri ogromni večini podjetij v Jugoslaviji. Nekateri pravijo: »Težko bi bilo preprečiti izigravanje takega zakona, kot dokazujejo izkušnje v skoraj vseh odredbah zakona o zavarovanju delavcev. Ta ugovor je v naših prilikah upravičen. Niti zakon, niti Zbornica in Inspekcija dela ne bi mnogo pomagala. Drugače bi bilo, če bi se delavski sindikati lahko svobodno organizirali, kot se danes svobodno organizirajo delodajalci v vseh oblikah, od osnovanja svojih savezov, do formiranja kartelov. V rokah delavskih organizacij bi imel tak zakon svojo važnost. Tudi brez takega zakona bi si močnejši delavski sindikati priborili s svojo lastno močjo s kolektivnimi pogodbami to minimalno mezdo. Svoboda organiziranja delavskih sindikatov je prvi pogoj in edino sredstvo, da se položaj delavstva v naši državi prične zboljševati, tako v pogledu minimalnih mezd, kot v izvrševanju obstoječe zakonodaje o zavarovanju delavstva.« (Pregled 1935, Zagreb, br. 1—2.)

Iz citiranega sledi, da zakon o minimalnih mezdah še ne bi sam po sebi izboljšal položaja velike večine delavstva Jugoslavije, temveč bi mu bil le opora v njegovi gospodarski borbi; kajti borba za zakonito določene mezde bi nudila večjo možnost aktivizacije najširših plasti delavstva in manjšo možnost odpora od zgoraj.

Minimalna mezda bi se določila le za nekvalificirane delavce. Kvalificirano in sploh boljše plačano delavstvo istega obrata bi se v borbi nekvalificiranega delavstva za minimalne mezde borilo za sorazmerno povečanje svoje mezde. Pri akordnem delu ne bi smel pasti povprečen akord izpod minimalne mezde. Če

torej izgotovi povprečno akordni delavec na uro 10 kosov nekega blaga in dobi zanj 1 Din, potem je njegova borba v skladu z zakonom o minimalni mezdi 2 Din, za 2 Din od 10 kosov blaga.

Kake koristi pa bi imelo delavstvo od zakona o minimalni mezdi v obratih, kjer je nekvalificirano delavstvo boljše plačano? Ali mu ne bi podjetniki skušali znižati mezdo na višino zakonito določenih minimalnih mezd? Če bo delavstvo dovolj solidarno, potem se bo tudi ta maneuver podjetja, ki ne bo izražal nič drugega kot njegovo stalno težnjo — zniževali mezde, ponesrečili. Kjer ima danes delavstvo mezde nad recimo 2 Din na uro, tam si jih je priborilo radi svojih večjih potreb. Poskusi podjetja, znižati njegove mezde, so se ponesrečili, zato so prav podjetniki, ki morajo dražje plačevati delovno silo, bili tisti, ki so dali prvi vzpodbudo za zakonito določitev minimalnih mezd; tako bi mogli vzdržati konkurenco podjetij, ki so radi neizšolanosti svojega delavstva v razredni borbi imela možnost tirati delavske mezde pod vsako vrednost delovne sile. Vendar bi zakonska določitev minimalnih mezd koristila boljše plačanemu nekvalificiranemu delavstvu, ker bi nudila možnost dvigniti ceno delovne sile, tako da se ta ne bi več ponujala za mezdo, ki onemogoča vsako njeno enostavno reprodukcijo (obnovo); kajti beda sili danes delavstvo, zlasti brezposelne, da ponuja svojo delovno silo za vsako ceno in tako izvaja še večji pritisk na mezde. Tako bi zakon o minimalnih mezdah nudil možnost, onemogočiti brezmejno izkoriščanje delovne sile po podjetniku, ki izrablja težki položaj delavstva.

Zakon o minimalnih mezdah bi bil torej opora veliki večini delavstva v njegovi borbi za to, kar mu pripada po mezdnem zakonu kapitalizma. S tem in z odstranitvijo najbrutalnejše konkurenčne borbe nad delavstvom bi nudil možnost izboljšanja položaja delavskega razreda v celoti. Radi tega je potrebna borba vsega delavstva za zakonito določitev minimalnih mezd za nekvalificirane delavce in za določitev, da zakonito določene minimalne mezde ne morejo vplivati na mezde boljše plačanega delavstva. Borba za zakonito določitev minimalnih mezd je ena izmed progresivnih oblik borbe proti bedi in proti degeneraciji delavstva Jugoslavije.

Položnice smo priložili vsem naročnikom! Kdor je naročnino že poravnal, naj položnico shrani!... Ali pa se bo mogoče spomnil z majhnim darom tiskovnega sklada?!

V. Škvarkin:

TUJE DETE

(Dalje.)

Druga slika.

(Soba v stanovanju Agripine Semjonovne. Dvoje vrat. Španska stena.)
 AGRIPINA (sama, poje):

Nocoj sem sanjala sladko,
 vso srečo z vami sem užila.
 Ah, če mogoče bi bilo,
 se ne bi nič več prebudila.

(Nekdo trka.) Kdo je? (Odpira. Vstopi Senečka.)

AGRIPINA: Kje ste hodili tako dolgo? Osem mučnih dni. Zdaj pa prihajate ob uri, ki sem jo določila neki državljanki. Čemu to? Razumljivo, zato, da bova čim manj časa sama. Moj bog, komu na ljubo sem ovdovela?

SENEČKA: Kako to »komu na ljubo«? Saj ste nehote ovdoveli.

AGRIPINA: Ne, ovdovela sem nalašč.

SENEČKA: Agripina Semjonovna, Agripina Semjonovna!...

AGRIPINA: Trideset let sem že Agripina Semjonovna.

SENEČKA: Kako so vas pa nazivali prvih deset let?

AGRIPINA: Vi hočete reči, da sem stara?

SENEČKA: Ne ravno stari, toda niste se znali ohraniti.

AGRIPINA: Tak tako! Zakaj ste potem hodili sem?

SENEČKA: Po opravih. Dobavljali ste mi zlató za krone, intimnosti pa med nama ni bilo.

AGRIPINA: Kaj pa po tem takem čutite do mene? (Joče.)

SENEČKA: Ta trenotek — sožalje.

AGRIPINA: Torej sva tudi na divanu skupaj sedela iz sožalja? Tudi čaj ste pili pri meni iz sožalja? Po vsem tem me morate ljubiti, ne pa pomilovati.

SENEČKA: Logično vas bi seveda moral, toda fizično vas ne morem. Agripina Semjonovna, v teh okolnostih lahko padem na ploskev. Pred kratkim so nam v službi naročili napisati svoje biografije. Sedel sem. Papir imam, pero imam, a biografije nimam. Dve uri sem sedel, pa nisem našel svoje biografije. Začel sem vzbujaati spomine in moje življenje se je razgrnilo pred menoj bolj sivo kot gasilski jopič. Pogledal sem, kaj pišejo sosedje. Vsak ima kaj: ta osem glob, oni dve tožbi na vratu. Samo jaz sem pozabljen na prazniku življenja. Sreče mi osebne dajte, vsaj deloma! Ne maram biti več brez biografije. In včeraj se je pričela. Pripravite se, najino razmerje je usahnulo.

AGRIPINA: Torej ste se ohladili do mene?

SENEČKA: Da, ohladil. Pripetil se mi je liričen dogodek. Ne vprašajte, kako: bilo bi vam neprijetno.

- AGRIPINA: Liričen dogodek — nekje pod roko. Ne, ne, to moram že vprašati. Kdaj, kje, s kom?
- SENEČKA: Srečal sem sodobno dekle... Ne delajte pornografskega obraza. Nobenih realnih dejstev ni med nama — sami abstraktni sprehodi po gozdu.
- AGRIPINA: Po gozdu? Oj... Kdo je ona?
- SENEČKA: Imena ne povem.
- AGRIPINA: Ne vprašujem po imenu, kako se piše, hočem vedeti: Kaj je?
- SENEČKA (ponosno): Igralka.
- AGRIPINA: Igralka? Gledališka? Ah, če je igralka, potem pa kar križ čez vas. Igralka? Prosim. Navdaja me groza, toda ljubosumna nisem.
- SENEČKA: Kako to?
- AGRIPINA: Če bi videla, da vas hoče pogoltniti morski volk, ali bi bila ljubosumna na morskega volka? Mogoče se še premislite zaradi svoje neumnosti. (Objema Senečko zdaj iz te, zdaj iz one strani.) Ozrite se malo — ali res ni več simpatičnih žensk? Ozrite se malo.
- SENEČKA (se umika): Ne dramite v meni temnih instinktov! Prerastel sem vaše stanovanje. Na zrak! Da se sveži veter sodobnosti poigra z gubami mojega plašča!
- AGRIPINA: Do smrti vas prepriha, Senečka! Senečka, ali res ne čutite ničesar do mene?
- SENEČKA: Bili ste samo etapa in prešel sem preko vas. Sprejmite moje zadnje »na svidenje«.
- AGRIPINA: Senečka. (Nekdo trka.) To je ona državljanka. Prestrašili bi jo. Sedite za špansko steno: nisem se še vsa izpovedala.
- SENEČKA: Rajši pojdem.
- AGRIPINA (kriči): Posloviti se vendar morava!?
- SENEČKA (smukne za špansko steno. Trkanje se ponavlja.)
- AGRIPINA: Kdo je? (Odpira vrata. Vstopi Raja.)
- RAJA: Telefonirala sem vam. Prišla sem po nasvet.
- AGRIPINA: Pojdite sem. (Pusti Rajo v sosednjo sobo. Gre za njo. Vnovič trkanje.) Takoj pridem. (K vratom.) Kdo je? (Odpira. Vstopi Zina.)
- ZINA: Pozdravljeni, Agripina Semjonovna... Manja, vstopi! Vstopi no! (Pripelje Manjo za roko. Španska stena se zamaje in premakne.)
- AGRIPINA: Draga moja, zdaj je prepozno za sramežljivost. Prej bi vas moralo biti sram. Ali prihajata obe?
- ZINA: Lepo vas prosim — jaz vendar ne. Jaz sem samo njena prijateljica.
- AGRIPINA: Počakajta, takoj bom prosta. (Gre k notranjim vratom. Ustavi se, ne da bi se ozrla v Manjo.) Koliko je ura na vaši?
- MANJA (gledajoč na uro): Okrog treh.

AGRIPINA: Pozno sta prišli.

MANJA: Oprostite, nisva vedeli.

AGRIPINA: Hm, nista vedeli?!... (Odide skozi notranja vrata.)

MANJA (se ogleduje): Sami sva tukaj. Zdi se mi, da ne bom... Nobene ne bova srečali.

ZINA: Seveda nobene, samo ne razburjaj se.

MANJA: Ti ne veš, kako težko je priti sem. Stene so kot da bi bile seženj debele, in ljudje, ulica — kakor preko sto vrst odtod. Grobna tišina. Zaprto. Ona je najbrže čakala ravno v taki sobi.

ZINA: Kdo?

MANJA: Neka znanka. (Sede.) Takole je sedela... Ali takole. Ali pa je hodila sem in tja... (Hodi.)

ZINA: Pomiri se, Manja, meni gre na jok.

MANJA: Kako odvratno je tukaj... Zina, jaz pojdem.

ZINA: Kam? Čemu?

MANJA: Kamorkoli, samo da ne ostanem tu.

(Vstopi Raja. Popolnoma potrta je. Vsede se in spusti glavo v dlani. Manja se tekom nadaljnega prizora često ozira na njo.)

MANJA: Ne razumem žensk, ki prihajajo sem. Kaj jih tira? Skrajna sila? Lahkomiselnost? Strahopetnost?

ZINA: Kje neki, kje neki! Takoj otroka, to vendar ne gre.

MANJA: Kdaj pa gre? Ko bom imela stanovanje, pohištvo, pestunje? Da? Čez štirideset let? Takrat so kot navržek k pohištvu dovoljeni tudi otroci? Lepo v miru, buržujsko in ogabno. Bati se otroka, se pravi, ne verjeti v bodočnost, ne verjeti v naše življenje.

(Raja dviga glavo.)

MANJA: Pogubiti svoje najdražje, najlepše in najljubše... In si mogoče za vse življenje zapomniti to gnusno mučilnico? Jaz grem.

(Raja naglo vstane in objame Manjo.)

RAJA: Res je, res je! Vse je res...

ZINA: Nova zadeva!

RAJA: Kolikokrat sem sama tako mislila... Do poslednjega trenutka se nisem mogla odločiti... Nenadoma pa vi... Tako resnično, tako lepo ste to povedali... Tudi jaz ne pridem več sem.

MANJA (zmeden): Počakajte... Nisem hotela, da bi moje besede tako silno delovale... Mogoče so najini življenjski pogoji in okoliščine različne...

RAJA: Ste omoženi?

MANJA: N-ne...

RAJA: Jaz tudi ne.

MANJA: Toda draga moja, moj položaj je vendarle veliko lažji.

RAJA: Zakaj neki?

MANJA: Je, je, le verjemite. Ne bi me smeli poslušati.

RAJA: Ne, ne. Govorili ste čudovito. Odločila sem se. Pojdiva skupaj.

ZINA: In tvoji starši? Kaj se to pravi? Namenili sta se sem, se odpravljali in mislili, zdaj pa si premislita. Ne, jaz ne pojdem nikamor.

MANJA: Pa ostani.

ZINA: Jaz? Čemu? To je kratkomalo nesramno.

RAJA (Manji): Ali me hočete za prijateljico?

ZINA: Pa se sprijaznita. In hitro odtod, če sta si premislili.

(Agripina Semjonovna odpira vrata.)

ZINA: Oh!

AGRIPINA: Pojdite sem!

MANJA: Oprostite, premislila sem si, ne potrebujem vaše pomoči.

RAJA: Oprostite, jaz tudi ne. Ne hudujte se radi tega.

AGRIPINA: Torej sta si obe premislili? (Manja in Raja odideta. Zini): A vi?

ZINA: Jaz niti nameravala nisem. Jaz sem samo prijateljica.

AGRIPINA: Dovolite...

ZINA: Zbogom, babica. (Zbeži.)

AGRIPINA: Počakajte... Državljanke! Čemu so sploh prišle? Torbica je ostala... Kaj, če so od kake špijonske brigade? Še ovadijo me. Senja, Senečka! Ali so kaj nevarnega govorile? Senečka, ali ste zaspali? (Senečka pride izza španske stene.) Kaj pa vam je?

SENEČKA (bega v žalostnem razburjenju po sobi, zaletava se v stole, razteguje roke, kakor bi iskal odgovora od sten, od vrat, od Agripine Semjonovne).

AGRIPINA: Zaboga, pa menda niste oslepel?

SENEČKA: Ne oslepel, izpregledal sem! Na lastne oči sem jo videl... Ona... Tu... Na tem kraju — ona!

AGRIPINA: Kakšna ona? Pa ne vaša igralka? Iskreno čestitam. Dovolite, bile so tri... Katera je, katera?

SENEČKA (ihteč): V modrem.

AGRIPINA: Zelo čedna.

SENEČKA: Kaj pa, če je to vse skupaj nenadna prevara vseh petih čutov? Ej, Semjon, zbudi se... Ne... Prišla je, si premislila in odšla...

AGRIPINA: Da, odšla. Oprostite... Kaj pa si tako jemljete k srcu? Mogoče to, da si je premislila? No, da... Dovolite, dovolite... Zakaj pa se je obrnila ravno name? Kdo jo je napolnil k meni? Ali so bili po tem takem samo sprehodi po gozdu med vama? Zašla sta precej daleč. Da vas ni sram, dati ji moj naslov. Moj naslov — njej! Njej! Naslov! Moj!

SENEČKA (oponašajoč jo): »Naslov, moj«... »Oj«... Žrtev sem, vsestranska žrtev. Vi pa — brezčutna trapa.

AGRIPINA: No, hvala bogu, potem je vse dobro.

SENEČKA: Biografija ...

AGRIPINA: Kaj je?

SENEČKA: Moja biografija se je začela s packo!

Tretja slika.

Prizorišče kot v prvi sliki — na letovišču.

(Manja in Kostja pregledujeta načrte, ki leže na mizi. Njune roke in glave se postopoma približujejo.)

KOSTJA: Vidiš, Manja, odtod bomo speljali cesto. Od postaje, takole mimo vaše vile, takole, skozi gozd... Tu bo most, potem takole skozi vas in naravnost v sovhoz.

MANJA: To mi je pravil Fjodor Fjodorovič.

KOSTJA: Spet?

MANJA: Kaj — spet?

KOSTJA: Ne, ne — prosim. Absolutna svoboda, popolno zaupanje, nobenega meščanstva. Predsodke je treba odvreči. Toda kako, da mu dovoljuješ poljubljanje roko? To je vendar ...

MANJA: Kaj?

KOSTJA: To je nehygienično! Banalno. Manja, ne vem, kaj še čakava. (Sede poleg nje in jo objema. Vstopi Jakov.)

JAKOV: Ali smem mimo?

MANJA: Jusuf, Jaša, pojdite sem.

JAKOV: Ne grem. Vidva se objemata, a jaz? Nerodno mi je z vama: kakor treznemu v pijani bratovščini.

MANJA: Jaša, svetujte mi: ali naj se omožim z njim ali ne?

JAKOV: Lepo vas prosim, dajte se. Tega vas prosim v svojem imenu. Pošteno sem ga že sit. Vzemite ga, naredite me srečnega.

KOSTJA: Predlagam, da še danes poveva tvojim staršem in jutri se greva zapisat.

JAKOV: Ne tako. Rajši se zapišita danes, jutri pa jima povejta. To je veliko bolj gotovo. Svatbo pa naredimo pri nas, na Kavkazu. Saj ni več kot tri tisoč kilometrov od tod. Ženinu nakodramo lase. Da boš kot oven, pravi oven. Sicer pa tebe zato niti kodrati ni treba. Kefaliko spečemo. Ste že jedli kefaliko? Ne? To se pravi, da še sploh niste nič jedli v življenju. Potem nekaj vina — vedro rdečega in kako vedro belega. Potem bomo spremljali mladi par. Ponoči. Z bakljami. Z godbo. Z velikim orkestrom. Zurna, boben, flavta... Ozreš se okrog sebe: modro morje, zelene gore, bogata природа!... Le da je ni videti, zato, ker je noč. Ničesar ni videti. Samo psi lajajo in pri duši ti je dobro. Na Kavkaz, otroka! Hitro po vozne listke!

MANJA: Jakob, vi ste dober človek.

JAKOV: To si mislim! Zelo dober človek.

MANJA: Kostja, pokličiči očeta. Če bo vpil — se nič ne zmeni.

KOSTJA (stopi k oknu): Sergej Petrovič... Verjameš, da sem razburjen.

JAKOV: Da si ti razburjen, razumem, zakaj sem pa jaz razburjen, mi pa res ne gre v glavo.

(Iz vile pride Sergej Petrovič. Z druge strani se pojavi Senečka. Je skrajno razburjen in mogoče ne popolnoma trezen. V rokah drži steklenico vina.)

KARAULOV: Kdo me je klical?

SENEČKA: Jaz sem vas klical. (Naenkrat postavi steklenico na mizo.) Vsi ste povabljeni. Veselite se na državljanski zadušnici za Semjonom Perčatkinom. Skočil je iz letala. Na glavo je skočil, toda padalo (kaže na Manjo), krasno, toda lažnjivo padalo, je bilo gnilo!... Gnilo!... In Senečka se je razletel na drobne koščke. Pred vami stoji slaven pokojnik!...

JAKOV: To je od vročine. Pokrijte si glavo, tovariš!

SENEČKA: Molči, »Kavkaški ujetnik.«

KARAULOV: Čemu ste prav za prav spet tukaj?

SENEČKA: Napačnega gonite. Prepozno ga gonite. Zaman ste stražili, državljan Karaulov.

MANJA: Kaj pa vam je, Senečka? Kje ste bili?

SENEČKA: Kje ste bili pa vi? Včeraj »okrog treh«, da, »okrog treh«? Marja Sergejevna, brez nesramnosti sem vas ljubil, spoštljivo, kakor Dante svojo Petrarko. In sem s temile ušesi slišal: »Senečka, ugajate mi...« Čemu? Zbogom... In če se vam rodi dekle, ne učite je lagati!

(Splošno razburjenje. Jakov in Kostja zgrabita Senečko za pleča.)

KARAULOV: Kakšno dekle?

MANJA: Neumnosti. In vi verjamete! Nikjer nisem bila včeraj.

(Vstopi Zina.)

SENEČKA: Da ne? (Zini): Državljanca, stopite bliže. Odgovarjajte kot na bivšem sodnem dnevu. Ali sta bili včeraj pri Agripini Semjonovni? Vse mi je znano. Vsako besedo lahko ponovim.

ZINA: Manja, draga, kaj je to? Častna beseda, da nisem nikomur nič povedala.

(Kostja in Jakov odideta od Senečke.)

SENEČKA: Bo otrok ali ne? (Zina joče.) No? Ali sem lagal? Papa, žalili ste me, toda pokazalo se je, da nisem Karuzo jaz, ampak je Karuzo nekdo drugi. (Odide.)

ZINA: Manja, kje je izvedel? Jaz nisem kriva. Joj...

(Manja odriva Zino od sebe. Zina zbeži. Karaulov stoji ves osupel.)

MANJA (hiti k očetu): Papa, to ni res, vse ti povem. Res sem bila tam, toda to je bila samo šala!...

KARAULOV: Šala? Tebi je to šala? Proč! — Proč! (Opotekaje se odide v vilo.)

JAKOV: Pred petimi minutami je bilo vse dobro, mahoma pa je vse narobe. Kostja, tvoj prijatelj sem ti, razumeš? Toda jaz sam nič ne razumem. (Odide.)

(Manja stoji naslonjena na teraso. Kostja se počasi približa in gleda Manjo, kot bi ne vedel, zakaj gre.)

MANJA: Nisem mislila, da bo očeta tako zadelo.

KOSTJA: Torej? Ne verjamem!... To je vendar ostudno, kar ti je podtikal.

MANJA: Zakaj ostudno?

KOSTJA: Torej je res?

MANJA: In če je? Ali to na stvari kaj spremeni? Oba sva nova človeka...

KOSTJA: Oba? Ne, jaz nisem delal ostudnosti. In ti... Ti si vendar govorila, da me... da me... da se... A-a-a!

MANJA: Da, ljubim te!

KOSTJA: In pri tem... Ne, ne, pri tem, temveč pred tem, z nekakšnim lopovom, banditom! A-a-a!

MANJA: Zakaj naj bi bil lopov?

KOSTJA: Zato, ker je propalica... Kdo je?

MANJA: Ali hočeš vedeti ime, ali poklic?

KOSTJA: Ubiti ga hočem!

MANJA: Ali sem se res motila v tebi?

KOSTJA: Ti — o meni? Ona si upa še govoriti, da se je zmotila. Ona! Predrznica! (Beži in se drži za glavo. Od strani se pojavi Jakov, prehitil Kostjo in ga odvede.)

JAKOV: Nekoliko razburjen je! (Oponaša Kostjino kretnjo). Nič, nič, se ima že spet v rokah.

MANJA (kliče): Kostja! Kostja! (Zacepeta z nogami.) A tako? Zelo lepo. (Kriči za njim): Novi človek! Študent tretje kategorije! (Zbeži v hišo, odkoder se takoj pojavi Karaulov z obvezano glavo. Obrača se in govori Manji skozi vrata v vilo.)

KARAULOV: Pojdi mi izpred oči, deklina nemarna! Le slučajno, da me ni zadela kap. Zato pa bo zadela tvojo mamo, častna beseda, da jo bo! Kako ji naj sploh povem?! (Obrača se in zagleda vračajočo se Olgo Pavlovno s torbico v rokah): Oj...

OLGA: Zakaj imaš obvezano glavo? Ali je danes tako vroče?

KARAULOV: Da, precej vroče je bilo.

OLGA: Jaz nisem nič opazila.

KARAULOV: Le počakaj, boš že še. Prisedi!

OLGA (ne da bi sedla, razklada na mizo droben nakup).

KARAULOV (v stran): Treba je začeti po ovinkih. Olga!

OLGA: Hočeš kislega mleka?

KARAULOV: Silno resno stvar ti imam povedati. Le poslušaj. Stvar bo zanimiva.

OLGA: Poleti se ti pamet suši. Povej že, kar misliš.

KARAULOV: Oh! Torej naj povem: jaz hočem, da bi midva imela otroka.

OLGA: Midva? Pa se ti res pamet suši poleti.

KARAULOV: To ne, ampak, če bi nama Manja darovala vnuka.

OLGA: Kdaj se bo še možila! Na to bova pa še dolgo čakala.

KARAULOV: Niti ne tako dolgo, pri moji duši, da ne tako dolgo. Sedi!

OLGA: Ali jo je nekdo zasnubil? Kdo?

KARAULOV: Zasnubil ne, ampak nekaj podobnega. Sedi. Pripravi se na veliko... veselje. (Snema z glave obvezo.) Sama je povedala... Skratka... Manja bo imela otroka.

(Olgi Pavlovni se zašibijo noge. Sesede se na klop.)

KARAULOV: Saj sem ti rekel, da sedi. (Obvezuje ji čelo.)

OLGA: Manja? Kakšnega otroka?

KARAULOV: Majčkenega.

OLGA: S kom?

KARAULOV: Podrobnosti ne vem. (Olga Pavlovna se zgrudi.)

KARAULOV: Nič, nič, samo globoko dihaj.

OLGA: Manja! Kje je?... Noge so mi odpovedale! Manja!

(Iz hiše pride Manja. Obe si hitita nasproti in se objemata. Olga Pavlovna joče.)

OLGA: Manjica, otrok moj!

MANJA: Mama, nisem vedela, da si že zunaj. Ali si slišala? Saj je vse skupaj samo bedasta šala, čuden slučaj... Kako se moreš tako razburjati radi takih neumnosti?

OLGA (se odmakne): Radi neumnosti? To so neumnosti? Materi so ohromele noge, ona pa... ona pa še govori, se smehlja... Pošteno dekle bi umrlo od gorja, utopilo bi se. To je vendar nesreča, prava nesreča!

MANJA: Nobene nesreče ni in je ni bilo.

OLGA: Ne govori mi tako cinično!

MANJA: A tako? Niti besedice več ne boste slišali od mene. (Gre k vili.)

OLGA (Karaulovu): In ti to trpiš?

KARAULOV (gre za hčerko): Manjica, ne bodi takšna.

MANJA (se obrne): Ka-a-a-aj?

KARAULOV (odide k Olgi Pavlovni): Bojim se je.

(Manja je odšla. Karaulov in Olga Pavlovna sedeta drug poleg drugega.)
(Pribiljov sede.)

OLGA: Kaj se godi na svetu? Boga ni, sramu ni. Manja bo imela otroka. In vsega so krivi boljševiki!

KARAULOV: Morda ga pa nima z boljševikom.

OLGA: Toda s kom? S kom? Še dobro, če je ta lopov spodoben človek, toda kaj, če ni! — Manja... Hči... Ali sva jo tega učila? Zdaj pa! Nerazumljiva stvar!

KARAULOV: Znanost bo sčasoma vse pojasnila.

OLGA: Sčasoma! A kaj sedaj? (Oba ihtita. Vstopi Pribiljov.)

PRIBILJOV: Dober dan želim. Ali vas je kaj doletelo?

OLGA: Ne, kaj neki... nasprotno. (Ihti.)

KARAULOV: Prav nič se ni zgodilo.

PRIBILJOV: Dandanes je navada, da starše ignorirajo...

KARAULOV: Da, v drugih družinah bo že tako.

PRIBILJOV: V takih zadevah se držim starih nazorov in odločil sem se, govoriti ravno z roditelji. Govoril bi rad o vajini hčerki. Midva sva znanca, celo zelo dobra znanca.

KARAULOV (budi se mu upanje): Dobro, dobro, dobro...

PRIBILJOV: Ljubim jo, toda med nama je prišlo do nekam čudnih odnosov.

KARAULOV: Ah... Nič več nisva huda.

PRIBILJOV: Čemu bi se tudi hudovali. Pripravljen sem jo vzeti, magari jutri.

OLGA: Vendar je še bog v nebesih! Vi ste plemenit človek, Serjoža...

KARAULOV: Olga... (Stara se objameta.)

OLGA: Ah, Fjodor Fjodorovič, kako ste naju pomirili.

KARAULOV: Kakšen Fjodor Fjodorovič... Fedja... Fedjuša... (Objema Pribiljova.)

PRIBILJOV: Toda Marja Sergejevna ima...

KARAULOV: Manja ima, Manja.

PRIBILJOV: Manja ima očividno čudne nazore o zakonu. Nekake muhe ima.

OLGA: No da. V njenem položaju je to razumljivo.

PRIBILJOV: Torej mi pomoreta?

KARAULOV: Njemu, pa še pomagati! Ti svetohlinec ti! Njemu pomagati? Ah, Fedja, Fedja!... Vina bi bilo treba, poglej no, kot nalašč. (Naliva vsem iz steklenice, ki jo je pustil Senčeka. Pribiljevu): Za Manjino, tvoje in... njegovo zdravje.

PRIBILJOV: Oprostite, za čigavo — njegovo?

OLGA: Prepozno prihajate s svojo prebrisanostjo, prepozno.

KARAULOV: Lepo pa res ni, Fedja. Lahko bi nama bil prej povedal, tako smo morali danes izvedeti od tujih ljudi. Lop! Manja bo imela otroka!

PRIBILJOV: Kakšnega otroka?

KARAULOV: Saj, saj. Njo je skoraj mrtvoud zadel. (Pribiljov sede.) Da, kar sesedla se je. (Pribiljov vstane. Karaulov naliva vino v kozarec, ki ga drži Pribiljov.)

PRIBILJOV: Čigav je otrok?

KARAULOV: Tvoj... vaš...

(Pribiljov in Karaulov gresta narazen drug od drugega. Karaulov izliva vino na tla.)

PRIBILJOV: Ali ste znoreli?

KARAULOV: Precej bom! (Zastor.)

A. Ločnik:

Ali je gosp. Ušeničnik pristaš Ptolomejevega sistema?

Na članek, ki je izšel v št. 5-6 »Književnosti« o »katoliškem strokovnjaku za marksizem«, je g. Aleš Ušeničnik odgovoril v »Času« (l. 1934-35, št. IX-X, str. 321-323). Njegov odgovor ni več tako »dobroten«, kakor so bile to po njegovem mnenju njegove ocene v isti katoliški reviji. Ze sam naslov tega odgovora in ves uvod osvetljujeja katoliške »znanstvene« metode tako sijajno, kakor se to morda v slovenski zgodovini do sedaj še ni nikoli zgodilo. Toda o tem pozneje.

Najbolj so zapekli g. Ušeničnika očitki »fiksni idej«, »nesposobnosti za logično mišljenje«, »analfabetizma idealističnih kritikov«. Človek bi pričakoval, da bo g. Ušeničnik s svojo prakso (ne s filozofskimi, t. j. po njegovem metafizičnimi dokazi, ki pa so samo večno ista zatiranje in nič drugega) dokazal, da so ti očitki neupravičeni. G. Ušeničnik pa prav nasprotno prinaša v svojem odgovoru celo vrsto novih trditev, ki potrjujejo še jasneje pravilnost teh očitkov in odkrivajo poleg tega še nove, doslej prikrite strani našega domačega metafizičnega idealizma.

Tako se je pokazal naš »veliki in priznani« filozof z nove strani v svoji obrambi proti trditvi, da je podtaknil B. Ločanu, ki je napisal uvod v slovenski prevod Plehanovljenih »Osnovnih problemov marksizma«, da je »skušal materializem (čitateljcem — A. L.) tudi teoretično približati«. In v njegovi oceni (»Čas«, št. VI, str. 193, l. 1934-35) sledi tej »ugotovitvi« porazna sodba: »A ta poskus je le klavrn poskus«. Na ta stavek je g. Ušeničnik v svojem odgovoru popolnoma pozabil. Zavedno ali nezavedno? Če zavedno, potem ni to niti malo vzgledno, niti ni to propaganda za katoliške znanstvene metode; če nezavedno, tedaj drži kakor pribit očitek, da katoliški idealistični kritiki ne znajo več čitati, in sicer trdim sedaj, da ne znajo čitati ne samo tega, kar so napisali drugi, temveč niti tega ne, kar so napisali sami. Nikakor pa se ne more spraševati tisti, ki je napisal: »B. Ločan ... se ... trudi, da bi nam materializem tudi teoretično približal. A ta poskus je zares klavrn poskus.«, v poznejši številki »Časa«: »Kaj pa naj bi dejal, da bi bilo še bolj nedolžno?« (»Čas«, l. 1934-35, št. IX-X, str. 321). Če je očitek »klavrn poskus«, ki si ga je g. kritik sam izmislil, »nedolžna stvar«, potem ne vem, kako naj tako »znanstveno delo« označim.

Druga novost, ki nam jo je sedaj odkril g. Ušeničnik, je neizmerna pestrost besednih pomenov in njihova nejasnost. Seveda so dialektični materialisti tisti, ki jim je treba še posebej z neskončno potrpežljivostjo razložiti tako pomen tistih besedi in izrazov, ki jih rabi katoliška kritika, kakor tudi tistih, ki jih rabijo dialektični materialisti sami. Kaj pomeni preprosta beseda: približati? Na to odgovarja g. Ušeničnik takole: »Če kdo skuša ovreči moderne pomisleke proti materializmu in izrabiti navidezne izjave za materializem, ali ne skuša s tem oslabiti tudi naših pomislekov in nam materializem »približati« ter nas tako pripraviti za študij Plehanovega dela?« (istotam, str. 321). Pribijmo takoj glavni rezultat: približati = »približati«. Ta »približati« (med narekovajji!) pomeni, da nima istega pomena kot: približati (nj med narekovajji!), to pa se pravi, da g. Ušeničnik sam odkrito prizna, da ne gre za nobeno približevanje, temveč samo za jako slab umik našega »strokovnjaka« za marksizem. Vprašam: kdaj naj vemo, ali misli g. Ušeničnik neko besedo resno ali pa jo misli samo tako, kakor nekakšno nujno zlo, ker je pač treba govoriti z nekakšnimi izrazi? Ali je pri takih pogojih sploh še možno razpravljanje o kaki stvari? Dalje: recimo, da se zadovoljimo z Ušeničnikovim pomenom besede »približati«. Ali je B. Ločan res »skušal« ovreči moderne pomisleke (podčrtal

A. L.) proti materializmu? B. Ločan se bavi v uvodu s Spektorskim in Vebrom. Za Vebra pravi, da so njegove izjave »absurdnosti« (= nezmysli; nekaj, kar nima s pametjo nobenega opravka), za Spektorskega, »da pozna Marxa zgolj iz citatov«; za oba skupaj pa pravi: »Ugotovili smo, da vsi 'kritično kritiko' novejšega materializma s strani filozofov in znanstvenikov lahko reduciramo na popolno nepoznavanje (podčrtal A. L.) kritiziranega predmeta«. (Plehanov: »Osnovni problemi marksizma«, str. XVI.) Ali je g. Ušeničniku »popolno nepoznavanje predmeta« pomislek? Če je to, potem je to drug primer za svojevrstno jezikoslovje naših idealistov, če pa temu ni tako, potem pa s »približevanjem« g. Ušeničnika tudi v tem pomenu ni nič in je to nov dokaz, da naši globokoumni znanstveniki ne znajo čitati. Tretjič pravi g. Ušeničnik: »Če kdo skuša ovreči moderne pomisleke proti materializmu, .. ali ne skuša s tem oslabiti tudi naših pomislekov...?« To se pravi: pomisleki gg. Spektorskega in Vebra so naši (= Ušeničnikovi in tovarišev) pomisleki, t. j. tudi pomisleki se reducirajo na popolno nepoznavanje kritiziranega predmeta. Vse hvale vredna odkritost! Četrtrič: B. Ločan piše: »Plehanov je sociološke osnove marksizma tako globoko zajel in s tako jasnostjo in temeljitostjo obdelal, da razen nekaterih pojasnilnih pripomb prav za prav nimamo kaj dodati, ... ne glede na to, da ta predgovor že v svoji sedanji obliki predpostavlja (podčrtal B. Ločan) bolj ali manj točno poznavanje dela samega, zaradi česar bi bilo želeli da ga čitatelj bere, kakor da je pisan ob zaključku 'Osnovnih problemov marksizma'.« (»Osnovni problemi«, str. III.) Mislim, da je to vsem popolnoma jasno. G. Ušeničnik pa trdi kljub temu še vedno: »...ali (nas) ne skuša ... tako pripraviti (podčrtal A. L.) za študij Plehanovega dela?« Morda ima beseda »pripraviti« za g. Ušeničnika spet tudi pomen besede »predpostavljati«, morda je g. Ušeničnik tak spreten čarovnik, da zna brez vseh logičnih težav spremeniti navodilo: »Beri uvod potem, ko si delo prebral!« v navodilo: »Beri najprej uvod, če hočeš sploh knjigo razumeti!« toda za nas sledi jasno, da vodi metafizični idealizem v analfabetizem. Ni dima brez ognja, g. Ušeničnik!

Za nadaljni primer, kako je treba dialektičnim materialistom razlagati tudi njihove lastne izraze, navajam tele besede iz Ušeničnikovega odgovora: »Tako tudi z besedo 'historični materializem' moremo izraziti materialistično dialektično umevanje vsega dogajanja, ekonomskega, sociološkega in tudi prirodoslovnega, saj se tudi to vrši v času in ima torej svojo zgodovino«. (Istotam, str. 322.) [Kako resno misli g. Ušeničnik na zgodovino, dokazuje njegova originalna metoda, da piše preproste besede med narekovaji. Ne zameril bi mu tega, če bi bil to znak ironije; toda prav to je, da to ni znak za ironijo.] Da ni res, kar pravi g. Ušeničnik, da so šele drugi ločili med dialektičnim in historičnim materializmom, ne pa Marx in Engels sama, potrjuje mesto v Engelsovem »L. Feuerbachu«: »In zanimivo je to, da te materialistične dialektike, ki je bila dolga leta najino najboljšo delovno sredstvo in najino najostrejšo orožje, nisva odkrila samo midva, temveč da jo je poleg tega še, neodvisno od nas in celo od Hegla, ponovno odkril neki nemški delavec, Jožef Dietzgen.« (Engels-Plehanov: »Uvod v dialektični materializem.« 1933, str. 42.) To poglavje, v katerem je mesto, ki sem ga pravkar navedel, govori nadalje o dialektičnem materializmu na vseh poljih, tako v prirodi kakor v človeški družbi. V članku o historičnem materializmu, ki ga je bil Engels napisal za uvod v angleški prevod »Razvoja socializma od utopije do znanosti« (gl. »Književnost«, l. III, št. 4, str. 85) in ki se bavi samo z razvojem človeške družbe, pa ni govora o materialistični dialektiki v prirodi (g. Ušeničnik bo seveda dejal, da človeške družbe ne smatram za del prirode, kar pa prav gotovo ni res; trdim le, da pomeni za Engelsa izraz »historični materializem« tisti del materializma, ki se bavi z razvojem človeške družbe po dialektičnih zakonih, ki so samo ob sebi umevno prirodni

zakoni). Za Engelsa ima torej izraz »historični materializem« popolnoma določen pomen. Pa tudi Marx sam se določno izraža v tem smislu, da so zakoni, po katerih se giblje družba, prirodni zakoni, da pa se obratno prirodni zakoni ne izčrpajo z zakoni, ki veljajo samo za razvoj človeške družbe. »Manj kot katerokoli drugo stališče more delati moje, ki gleda v razvoju ekonomske družbene formacije prirodosloven proces, (podčrtal A. L.) posameznika odgovornega za razmere, katerih stvar je družbeno on sam, pa naj se subjektivno še tako dvigne nad nje.« (Kapital I, str. VIII, Meissner 1914.) Materialistična dialektika obsega torej pri Marxu in Engelsu tako naravno kakor družbo, historični materializem pa je samo razširjenje materializma na področje družbenih pojavov. G. Ušeničnik pravi, da je vedel, da nekateri ločijo med dialektičnim in historičnim materializmom, da pa »ni hotel za njimi«. Jaz pa pravim, da g. Ušeničnik za dialektični materializem ni vedel še l. 1921 niti l. 1924, ko je pisal svoj »Uvod v filozofijo«. Med neštetimi filozofskimi strujami, ki jih navaja v tem delu, ni dialektičnega materializma, niti ni med imeni filozofov ne Marxa ne Engelsa, ki takrat že nista bila več edina velika dialektična materialista v Evropi. Tudi to je dokaz za posebne vrste znanstvenost g. Ušeničnika — in to ne več na področju marksizma, temveč na področju njegove posebne stroke, t. j. filozofije.

V svoji knjigi »Uvod v filozofijo«, zvezek II, piše g. Ušeničnik na str. 211: »Časih kak vzrok (fiziološki ali posredno tudi psihični) potisne kako predstavo v ospredje in jo venomer v ospredju drži, kakor da bi se bila v možgane »zapičila«. Taka predstava postane »fiksna ideja« (podčrtal g. Ušeničnik). In jaz sem trdil o g. Ušeničniku, da se mu je v možgane »zapičila« predstava, da mu morajo marksisti teoretično, filozofsko, metafizično, s silogizmom dokazati upravičenost dialektičnega materializma. Mojo trditev, da je to fiksna ideja, odbija g. Ušeničnik tako, da spet sili v ospredje s to svojo predstavo o metafizičnih dokazih za upravičenost dialektičnega materializma, čeprav sem mu odkrito in jasno povedal, da je dialektičnemu materialistu kriterij ne sicer za upravičenost (za upravičenost dialektičnega materializma je odgovoren zgodovinski razvoj družbe), temveč za pravilnost, resničnost dialektičnega materializma praksa in samo praksa. Ali smem torej govoriti pri g. Ušeničniku o fiksnih idejah? Ni čima brez ognja, g. Ušeničnik!

Predaleč bi me zavedlo, če bi hotel danes pojasniti vse pomanjkljivosti, ki jih je zagrešil g. Ušeničnik v svojem odgovoru, ko je skrčil vso dialektiko na Heglovo shemo afirmacije, negacije in negacije negacije; prav tako bi me predaleč zavedlo, če bi hotel razložiti, kako popolnoma nesposoben je g. Ušeničnik doumeti dialektiko ne samo Plehanovljeve trditve, temveč vsega dialektičnega materializma na sploh, če ta materializem pravi, da seveda dokaz za resničnost materialistične dialektike ne more biti nikdar popoln, ker je potreben neskončen razvoj za popolno doumetje absolutne resnice, ki obstoji izven naših omejenih možganov kot objektivna realnost. Pozornost bi rad obrnil na neko drugo trditev, s katero bi se g. Ušeničnik rad otresel očitka nelogičnega mišljenja. Kakor smo videli v vseh dosedanjih primerih, ima g. Ušeničnik to smolo, da dokaže s svojimi metafizično idealističnimi dokazi vedno prav nasprotje tega, kar bi rad dokazal. Isto pričakujemo lahko tudi v tej točki.

»Sedaj pa še drugo. Če se tudi pokaže, da se več pojavov s kako hipotezo ujema, to, pravi logika, še ni noben dokaz za resničnost hipoteze, saj bi se morda z drugo hipotezo pojavi prav tako ali še boljše skladali. Na to je opozoril že Tomaž Akvinski. S Ptolomejevim sistemom so se nebesni pojavi dosti dobro skladali.« In res se je pozneje pokazalo, da je tak vprav Kopernikov sistem, ki je tako prevrgel Ptolomejev sistem. Že v »Času« sem opomnil, da je tako tudi z materialistično-dialektično razlago. To in ono dobro razloži, a prav tako razloži

to filozofija, ki priznava dualizem duha in stvari, a tako, da je pogoj vsemu duhovnemu življenju vendarle stvarno dogajanje, četudi duhovno življenje ni isto, kar stvarno dogajanje in se iz tega bitno tudi razloži in ne da. («Cas», l. 1934-35, št. IX-X, str. 322.) Tako logika g. Ušeničnika. Kaj pa logika dejstev?

Borba med Ptolemejevim in Kopernikovim sistemom v 16. in 17. stoletju ni bila samo navadna borba med dvema različnima ideologijama, kakor to mislijo naši idealistični zgodovinarji, ki jim duh živi sam zase nad družbo in izven družbe in se razvija po nekih skrivnostnih notranjih zakonih. V tej borbi je prišlo do izraza borba med dvema različnima razredoma, med propadajočo fevdalno gospodo in med vstajajočo mlado revolucionarno buržoazijo. Najizrazitejši zastopnik ideologije mladega meščanskega razreda je bil Galileo Galilei (1564—1642). Njegov spor s katoliško cerkvijo je klasičen primer za to, na kak način potekajo razredni boji v zgodovini. Obenem je Galileo Galilei odlični zagovornik materializma, ki se ne boji iti do skrajnih posledic, do katerih ga vodi hladno prirodoslovno, dialektično spoznanje. V Galilejevem »Dialogu o obeh glavnih svetovnih sistemih«, ki je izšel l. 1632, pravi Sagredo, Galilejev prijatelj: »Ze večkrat sem zapazil, da rabi avtor pri svojih spekulacijah, da bi dokazal, neka stvar je taka ali taka, tale: izraz: na ta način se stvar prilagodi našemu razumu, kajti drugače bi nam bil zaprt dohod do spoznanja te ali one okolnosti, ali kriterij filozofije bi ne bil več pravilen: kakor da bi bila narava ustvarila najprej človeške možgane in bi izoblikovala stvari potem primerno spoznavni sposobnosti njihovega razuma. Prej bi verjel, da je bila narava ustvarila stvari na svoj način in šele potem je opremila človeško pamet s sposobnostjo, da doume nekaj njenih skrivnosti, čeprav z velikim naporom.«¹ (Dialog über die beiden hauptsächlichsten Weltsysteme, das ptolomäische und das kopernikanische, von Galileo Galilei. Aus dem Italienischen übersetzt und erläutert von Emil Strauß, Leipzig, 1892, str. 280.) Drugi Galilejev prijatelj, Salviati, ki predstavlja v dialogu Galileja samega, se temu mnenju pridružuje. Odkriti materialist (kajti prav ta trditev, najprej stvari, šele potem možgani; najprej bit, šele potem zavest, loči obe glavni filozofski smeri — materialistično in idealistično — drugo od druge) Galilei nam bo tudi razjasnil vprašanje, ali so možne različne teorije, ki enako dobro razlagajo različne pojave, kakor pravi g. Ušeničnik, čeprav se takoj popravi z izjavo, da »tomisti materialistično razlago zavračajo«.

Na str. 356 dialoga o obeh svetovnih sistemih pripoveduje Salviati (torej Galilei sam): »Vaše pripombe so popolnoma pravilne. Vedeti pa morate, da je najvažnejši cilj astronomskih strokovnjakov edino ta, da bi razložili pojave na nebesnih telesih. Da bi razložili te in gibanja zvezd, skušajo s sestavljanjem krogov zgraditi primerno zgradbo, tako da bi na osnovi take domneve dobljeni računski rezultati dali gibanja, ki se skladajo s pojavi samimi, pri čemer jim je malo do tega, da bi uporabljali kako neznansko hipotezo, ki bi stvarno bila morda iz drugih ozirov vzpodbujevalna. Kopernik sam piše, da je skušal pri svojih prvih študijah na osnovi nespremenjenih Ptolemejevih predpostavk na novo oblikovati astronomsko znanost in da je teorije o gibanju planetov tako izboljšal, da so se računski prav dobro ujemali s pojavom in pojavi z računi, toda samo takrat, če se je oziral na planet za pla-

¹ K temu stavku je pripomnil nemški prevajalec Strauss, da »je značilen za spoznavnoteoretični dogmatizem, kateremu se klanja Galilei; Kantovec bi ne smel pritrditi temu, kar običajna človeška pamet brez nadaljnega priznava...« S svojo trditvijo, da je materializem metafizika, torej g. Ušeničnik ni povedal nič novega; isto misli Strauss z besedo dogmatizem. Meščanskim ideologom je konfuznost znanost, običajen človeški razum Galilejev pa ponižuje dostojanstvo naših katedrskih korifej.

netom posamezno. Dodaja pa, da je nato poskušal zložiti iz posameznih konstrukcij celokupno zgradbo; tedaj pa se je rodil iz tega nestvor, himera, sestavljena iz najraznovrstnejših popolnoma nezdržljivih členov, tako da je bila sicer naloga računajočega astronomskega strokovnjaka zadovoljivo rešena, nikakor pa se s tem ni mogel zadovoljiti astronom kot filozof. Ker pa je prav dobro uvidel, če je bilo že na osnovi napačnih predpostavk vsekakor mogoče razložiti nebesne pojave, da je to še mnogo bolj mogoče na osnovi v resnici pravih predpostavk, zato je začel skrbno raziskavati, če ni mogoče kak pomemben mož starega veka pripisoval svetu drugačne zgradbe kot pa splošno priznano Ptolomejevo. Našel je, da so nekateri Pitagorejci pripisovali zemlji specielno dnevno vrtenje, drugi tudi letno gibanje; tako se je potem lotil naloge, da bi spravil z obema tema dvema predpostavkama v sklad pojave in posebnosti planetov, stvari, ki so mu bile vse jako udobno pri roki. Ko je končno videl, da je celota na čudovito preprost način harmonirala s svojimi deli, tedaj je priznal ta novi svetovni sistem in je v njem našel svoje zadovoljstvo. (Dialog, str. 356 do 357.) V nadaljnjem pripoveduje Galilei, česa vsega Ptolomejev sistem ni mogel pojasniti in kako je ostala edino še možnost, priznati za pravi sistem Kopernikov sistem. Tako rešuje filozofska (to je spoznavno-teoretična) vprašanja resnična znanost in ne ostaja na videz tako lepo v sredini kot g. Ušeničnik, ki misli, da moreta dve teoriji, reakcionarna in progresivna, na enako dober način razlagati pojave. Seveda se g. Ušeničnik k svoji družbeni praksi prelevi iz takega jezika na tehtnici in prestopi odkrito na reakcionarno stran. Toda kot nikjer, tako tudi tu ni dosleden: v filozofiji ostaja reakcionaren metafizični idealist, v zgodovini reakcionaren idealistični zgodovinar, v astronomiji pa progresiven pristaš Kopernikovega sistema, čeprav prav dobro vé, da je katoliška cerkev (stražar fevdalne družbe) mučila in zapirala starega učenjaka Galilea, ker je trdil, da je Kopernikov sistem pravilen; bila bi ga sežgala na grmadi kot Giordana Bruna, če bi se na sramotnem procesu v Rimu ne odpovedal svojemu mnenju; kot še v današnjih časih nihče ne vé, ali je kdo koga mučil, da bi iz njega izsilil izjave, prav tako tudi za Galilea ne vemo, ali so ga pred katoliškim izrednim sodiščem mučili ali ne. Iz vsega tega, kar je Galilei zapisal o Kopernikovem načinu, kako je ta prišel do svojega novega sistema, sledi, do dokazuje ona logika, na katero se sklicuje g. Ušeničnik, prav to, da je njegov filozofski nazor napačen in da je pravilen le nazor dialektičnega materializma — marksistične filozofije. Vsa znanstvena kakor tudi družbena praksa dokazuje osnovne trditve dialektičnega materializma: da je izven naših glav objektivna realnost, da je bila ta objektivna realnost že zdavnaj, preden je eksistiral kak »duh«, ki bi jo mogel dojemati, da je družbena bit prvotno in družbena zavest drugotno, da je absolutna resnica sestavljena iz relativnih resnic itd. itd.

Dodajmo še poslednji dokaz za logičnost g. Ušeničnika. Pravi, da je klic, »marksizem je sila, ker je resničen«, logično sporna trditev. Zakaj? Zato, ker bi bilo treba reči: »resnica, ker je resnica, se uveljavlja in je sila.« Kdo ne vidi, da je g. Ušeničnik samo prestavil dele mojega stavka in nič drugega? Kdo ne vidi, da je g. Ušeničnik samo zapisal: »ker je resničen, je marksizem sila«, medtem ko sem jaz zapisal: »marksizem je sila, ker je resničen? Trditev, da idealistični znanstveniki ne znajo misliti niti po pravilih svoje okorele metafizične logike več, je pravilna. Ni dima brez ognja, g. Ušeničnik!

Opomba uredništva in uprave: Naročnike prijazno prosimo, da nam oprostite zamudo. Bile so razne težkoče v zadnjih dveh mesecih, ki nam niso dovoljevale, da bi »Književnost« pravočasno izdali. Zato bomo morali tudi naslednji zvezek izdati v dveh številkah. Naročniki ne bodo pri tem nič izgubili, ker bo obseg isti, kakor če bi izšli dve številki posamič. Na drugi strani pa moramo ugotoviti, da je v zadnjih mesecih vladala tudi precejšnja suša pri plačevanju naročnine. Zato prosimo, da po prejemu te številke takoj nakazete zaostalo naročnino. Mnogi zadnjih dveh obrokov še niso poravnali, kar nam prav gotovo ne lajša izdajanja, temveč nam dela občutne težave. Od vsakega naročnika »Književnosti« pričakujemo toliko zavednosti in discipline, da bo naročnino redno plačeval. Kdor tega ne dela, je grobar svojega lastnega glasila. Torej, storite svojo dolžnost!

Naročnikov ima »Književnost« še vedno premalo. Zato je dolžnost vsakogar, da agitira zanjo in ji pridobiva novih naročnikov. Nekateri se izgovarjajo, da so včasih članki pretežki — težko razumljivi, toda to so danes, ko se bliža že III. letnik »Književnosti« k zaključku — prazni izgovori. V zadnjih letih je izšlo v vseh delavskih založbah (Svoboda, Cankarjeva družba, Ekonomska enota, Mala biblioteka itd.) toliko uvodnih in priročnih knjig ter člankov, da je vesten bralec danes že toliko socialistično-znanstveno naobražen, da prenese tudi kaj na videz težjega. Priznati moramo, da študij znanstvenega socializma ni lahek, toda z vztrajnostjo, ki ni potrebna samo pri dnevni politični borbi, temveč tudi pri vzgajanju samega sebe, se doseže veliko. Slovensko marksistično gibanje nujno potrebuje marksistično naobraženih ljudi, bodisi intelektualcev bodisi delavcev. Na čelu borbe za socializem stoji proletarijat in zato mora biti skrb slehernega slovenskega delavca, da samega sebe temeljito izobrazí, da bo kos vsem borbam v življenju. Socializem je po Marxu in Engelsu zaključen svetovni nazor, ki pa si ga je treba priboriti, vcepiti vase, da bo bistven del vsega duhovnega življenja. Marksistično gibanje brez temeljito naobraženih pristašev ne pomeni nič. Socializma ne morejo ustvariti zgolj volilne kroglice in volilci iz konjunktura — socializem bo ustvarilo gibanje, ki ga bodo tvorili ljudje, naobraženi v marksizmu, borci in ne zgolj volilci. Marksisti se bore za lepšo bodočnost, ki pa jo je treba danes graditi zelo podrobno. Vsaka velika stavba — mora imeti dobre temelje. In dobre temelje ustvarjajo le dobri, večji zidarji, ki svojo stroko in svoje delo dobro poznajo. Zato niso zgolj važna zborovanja in manifestacije množic, pri današnjem položaju slovenskega proletariata je ena izmed najvažnejših nalog, ki pada na posameznika, ta, da samega sebe čim bolj spopolnjuje v študiju znanstvenega socializma, ki mu bo potem služil kot zanesljiv kompas pri vseh borbah. Množica, sestavljena iz slučajno zbranih ljudi, ali pa ljudi, ki jih je veter dnevne borbe napihal v kup, je trajno brez moči, je nezmožna voditi borbo do cilja. Če ni v tej množici velikega, trdnega kadra ljudi, ki stoje kot en moč in ki so edini zmožni objeti in voditi široke množice delovnega ljudstva — je ves trud zaman. Ne gre samo za mezde, za dnevno politiko, za stavke itd. gre tudi, da iztrebimo iz ljudi vse reakcionarno mišljenje, ki jim ga vcepljajo kot strup — treba je delati na prosvitljenju širokih množic — delovno ljudstvo ne zahteva samo soudeležbe pri materialnih dobrinah — ono hoče biti deležno tudi sadov kulturnih pridobitev preteklosti in sedanosti — kajti svoje delo za bodočnost navezuje s pozitivnimi pridobitvami preteklosti in sedanosti. Slovenskega delavca še čakamo tukaj težke naloge, toda poprijeti se jih je treba, ker sicer bomo večno tavali in zaostajali pred drugimi. Marx je dejal, da si mora proletarijat pred končnim ciljem priboriti tudi marsikatero bitko na kulturnem polju. Duševnih dobrin se od materialnih ne da ločiti. Zapadamo vulgarnemu, mehničnemu materializmu, če se osredotočimo zgolj na borbo za materialne dobrine. Človeka ne hrani samo žitni kruh, delovne množice ne gladujejo danes samo radi pomanjkanja žit-

nega kruha, temveč gladujejo prav tako, ker jim sodobna družba ne nudi tudi duševne hrane. Drugo se od prvega ločiti ne da, čeprav se materialne okoliščine in njih sprememba osnova družbe.

Iz te številke so morali izpasti radi pomanjkanja prostora članki o psihoanalizi in individualni psihologiji, o pisateljskem kongresu v Parizu, o Henriju Barbusseu, ki je nedavno umrl, o štiridesetletnici smrti F. Engelsa in še marsikaj. Vse to smo odložili za naslednjo številko.

Cankarjeva družba bo izdala za l. 1936 te-le knjige: 1. Koledar za l. 1936, 2. Beer: Zgodovina socialnih bojev III. in IV. del, 4. Bratko Kreft: Med potniki in mornarji (Potopisni fragmenti). Vsebina: 1. Na pot, 2. Prva srečanja s potniki, 3. Otok smrti, 4. Povest o sebi, 5. Preročiče v Delfih, 6. Neromantična smrt za Grčijo (Byronova smrt), 7. Zgodba starega mornarja, 8. Lucifer v Smirni, 9. Dva stewarda, 10. Don Kichot pred Kemalovim spomenikom, 11. Carigrajske mošeje, muzeji, haremi in še marsikaj... 12. Ljudje na ladji (Napoleon in Staviski), 13. Skok skozi Solun, 14. Republika in monarhija v Atenah, 15. Drama v mornarski kabini, 5. Tone Seliskar: Hiša brez oken. Povest iz življenja delavcev.

Ker bodo knjige izšle v omejeni nakladi, Vas pozivamo, da se takoj javite kot naročnik na naslov CD (Ljubljana, Delavska zbornica.)

TISKARNA „SLOVENIJA“ D. Z. O. Z.

LJUBLJANA
WOLFOVA UL. ŠT. 1

Izvršuje vsa v tiskarsko stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Časopisi, knjige, revije, brošure, vabila, letaki, plakati itd.

TELEFON 27-55

Zaloga beležnih koledarjev.

Uprava in uredništvo: Mestni trg 6-II. — Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik: Bratko Kreft, Mestni trg 6-II. — Stev. čekovnega računa »Književnosti« je 16.320. — Naročnina se plačuje v štirih obrokih po 16 Din. — Celoletna naročnina je 60 Din (za inozemstvo 80 Din). Posamezna številka stane 10 Din. — Rokopisi se ne vračajo. — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani. Predstavniki Albert Kolman.